SAYI: 16 FİYATI: 1000 TL. (K.D.V. dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA Görüş

AYLIK DERGİ MART 1988

"Sağlık olsun" Sağlık vazgeçilmez bir gereksinme. Bu alandaki temel yanlış ise her şeyin "hastalıktan sonra" başlaması. Önce hastalanacaksın, sonra iyileşmeye uğraşacaksın. Paran varsa... Kapitalizmin sağlık anlayışı bu. Sağlık olsun mu? Yoksa hasta olmamak için yeni bir sağlık düzeni mi kurulsun?

SALİM RIZA: NÂZIM'A YURTTAŞLIK HAKKI VERİLMELİ

SOSYALİST DEMOKRASİ

İşçiler, diğer emekçiler, çalışan kitleler, burjuva demokrasisi sınırları içinde kendi çıkarları doğrultusunda ne kadar çok hak elde ederlerse etsinler, bütün bu haklar, burjuvazinin artı değere el koyma hakkı ile birlikte varolmak zorundadırlar. Bundan çıkan sonuç şudur: Burjuva demokrasisi dahilinde proleter nitelikli, emekçi karakterli haklar elde edile edile bu hakların nicel birikimi ile burjuva demokrasisi, sosyalist demokrasiye dönüştürülemez.

SOL, KENDİNE ELEŞTİREL GÖZLE BAKMALI

İÇİNDEKİLER

TARİHTEN BİR YAPRAK

Böyle bir başlık altında yazmayı tasarladığımız şey ne Kanije Kuşatması, ne de İnebahtı Bozgunu. Beyazıt Katliamı'nı hatırlatmak istiyoruz sadece.

On yıl geriye gidelim. İstanbul Üniversitesi merkez binası faşist işgal altındadır. İktidarda Ecevit hükümeti bulunmaktadır. Emniyet örgütünün faşistlerden ve işbirlikçilerinden temizlenmesi yönünde sosyal demokrat hükümet hiçbir şey yapmamaktadır. Bilgisi olduğu konularda bile!

"İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde 8.3.1978 günü ülkücü gruba mensup öğrencilerin karşıt görüşlü öğrencilere Anfi 1'de saldıracakları, sol gruba mensup öğrencilerin fakülteye gelmeye devam etmeleri halinde 8-10 gün içinde bu grup üzerine dinamit atılacağı Em. Müdürlüğünün 7.3.1978 gün ve Plan ve Hrk. Şb. Ks.1 892 sayılı yazısıyla bildirilmiştir."

Yazının altında Murat Naiboğlu imzası var. Toplum zabıtası müdür vekiliymiş. Yazının tarihi 8 Mart 1978.

Faşist işgal altındaki merkez binadan solcu öğrenciler gruplar halinde geçmektedir. Bu gruplara üniversite bahçesi içinde polis nezaret etmektedir.

Ama 16 Mart 1978 tarihinde bu polis koruması esrarengiz bir biçimde ortadan kalkar... Ve öğrencilerin üzerine bir el bombası atılır, en az üç silah kalabalığı taramaktadır. Yedi ölü...

Cemil Sönmez 1956 doğumlu, İktisat Fakültesi; **Baki Ekiz** 1956 doğumlu, Hukuk Fakültesi; **Ahmet Turan Ören** 1955 doğumlu, Hukuk Fakültesi; **Murat Kurt** 1953 doğumlu, Hukuk Fakültesi; **Abdullah Şimşek** 1956 doğumlu, İktisat Fakültesi; **Hatice Özen** 1958 doğumlu, Hukuk Fakültesi; **A.Hamit Akıl** 1953 doğumlu, Hukuk Fakültesi.

Ve kırkiki yaralı.

İşçi sınıfının ileri sendikal örgütü DİSK "Faşizme İhtar" direnişi yapmaya karar veriyor. 20 Mart günü DİSK üyesi işçiler iki saat iş bırakma eylemi yapacaklardır. Başta TÖB-DER olmak üzere tüm demokrasi güçleri direnişe destek oluyor. Üretim büyük ölçüde aksıyor. Direnişe ilk karşı çıkan Başbakan Ecevit oluyor:

"Bugünkü yasa ve anayasa dışı aktif direnişe öncülük edenler hangi ideolojik davranışın içinde bulunurlarsa bulunsunlar, hangi kuruluşun yöneticisi olurlarsa olsunlar, davranışlarının demokratik hukuk devleti kuralları içindeki sonuçlarına katlanacaklardır. Biz iktidar oluşumuzu özgürlükçü demokrasiyi yaşatmak, iç barışa kavuşmak isteyen halkımıza borçluyuz. Başka hiçbir kimseye ve hiçbir kuruluşa borcumuz yoktur. İktidarda kimseye ödeyecek diyetimiz yoktur. Daha önce başka ülkelerde başkalarının düştüğü tuzaklara düşmeye veya demokrasimizi ve ülkemizi o tuzaklara düşürmeye de niyetimiz yoktur."

Katliamın sorumlusu olarak yargılanan Sıddık Polat, Mehmet Gül, Kazım Ayaydın, Orhan Çakır ve Ahmet Hamdi Paksoy beraat ediyor.

Faşizm üniversite gençliğini pasifize etmeyi amaçlıyordu 16 Mart katliamı ile. Sonuç böyle mi oldu?

Katliam gecesi tüm üniversite ve yüksek okullardan öğrenciler gelerek merkez binadaki faşist işgali kırıyor. Üniversitenin bir ay kapatılmasının ardından ilerici öğrenciler üniversite faşist işgalin tekrarlanmasına izin vermiyor.

Bugün 16 Mart katliamının üzerinden on yıl geçmiş bulunuyor. Ölen gençlerin dönem arkadaşları katliamın yıldönümünde bir panelde faşizmin kitle kırımı politikasını gözler önüne serecekler.

Faşizmin gerçekliği ise sürüyor. ❑

Sadun Aren hocamız, kendisine "bir defaya mahsus" pasaport verilince yurtdışına gitti. Bu ay köşesinde sorulara yanıt veremiyor.

Kapak fotoğrafı: Ara Güler
İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

EKONOMİ VE POLİTİKADA Görüş
AYLIK DERGİ ■ MART 1988 ■

▶ ***Sahibi:*** *Şükrü Çelikyapı* ▶ ***Yazı İşleri Müdürü:*** *Burhanettin Kök* ▶ ***Yazışma:*** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ ***Fiyatı:*** *Yurt içi 1000.-TL Yurt dışı 3 DM.* ▶ ***Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):*** *Yurt içi 9000.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ ***Dizgi:*** *Yayın-Dizgi Merkezi* ▶ ***Ofset Hazırlık:*** *SOS* ▶ ***Baskı:*** Teknografik ▶ ***Genel Dağıtım:*** *GAMEDA*

Reha İsvan

İŞKENCE

İşkenceci imal edilen, alınan, satılan, harcanıp atılan bir araç... Sahibinin bile "benimdir" demekten korktuğu, utandığı bir meta...

"Üçbaş köyü muhtarı Ahmet Üçbaş da, köyünün sorunlarını anlatırken, 'Yakacak odun ihtiyacımız var. Orman alanlarından yararlanmak istiyoruz. Ama bu alanlardan yararlandırılmıyoruz, işkence var burada' dedi. Cumhurbaşkanı Evren de, bu işkence benzetmesine kızarak, 'İşkence deme, işkence ne biliyor musun? Hani bir odaya kapatıyorlar da elektrik veriyorlar ya, biliyor musun?' deyince Ahmet Üçbaş, 'Onu da biliyorum' diye yanıt verdi." ■

(Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ocak 1988)

Günümüzde, işkencenin gerek varlığı, gerek sistemliliği, gerek vahşeti konusunda kimsede kuşku bırakmayacak kadar çok şey yazıldı, söylendi. Ne söylense ne yazılsa az gene de...

Varlığından kuşku duyulmayan bu olgu, ne yazık ki ülkemizde henüz gerçek anlamda dışlanmıyor. Gerçekten içtenlikle ve yaygınlıkla dışlansaydı işkence bu ölçüde var olamazdı.

Anaların, babaların beşikten başlayarak çocuklarını, terbiye ediyoruz diye, korkutup aşağıladıkları; öğretmenlerin ve eğiticilerin dayağı bir eğitim aracı, sövgüyü geçerli ve yararlı bir öğretim yöntemi saydıkları; yargıçların sanıklara hakaret ettiği; üstlerin astlara sille tokat giriştiği; en popüler TV dizilerinde, patronların memurlarını itip kaktığı; devlet başkanının belli bir konuma gelmiş olanlar dahil, insanlarımızı karşısında hazırola geçirmeyi büyüklük saydığı; özetle, büyüğün küçüğü ezmesinin hoşgörüyle karşılanageldiği bir toplumda buna şaşmamak gerek.

Ülkemizde yönetim ve eğitim korkuyla koşullandırmaya dayandığı sürece de bu kanıksamışlığın ayıbını taşıyacağız.

Uygarlıkla bütünleşmek, kâğıt imzalamakla olabilseydi keşke!

Kaldı ki, uygarlıkta başı çektiği varsayılan Batı'nın emperyalist kesimi, tüm bir ulusu meydan dayağından geçirme kararını resmen açıklayan İsrail'e toz kondurmaktan çekiniyor. Geliştirilmiş işkence aygıtları ve araçları, Batı'nın önde gelen bilim adamlarının katkısı ve yardımıyla ünlü sanayi tekellerinde üretilip bizim gibi ülkelere bol kârla satılmıyor mu?!

İşkencenin yalnız araç gereci değil, yöntemleri de uygarlıklarından yanlarına yaklaşılamayan emperyalistler tarafından bilimsel(!) araştırmalarla keşfedilip geliştiriliyor.

Uygarlıkla gelişmişlik kavramları arasındaki ayırım gerçekten önemli.

Uygarlaşmak, gelişmekten daha zor.

□

Görecelik kavramını unutmuş, çevremizdeki yeniliklere bakıp çalıştık, gelişiyoruz diye avunaduralım. **Biz** uygarlığın neresindeyiz?

Mahkemelerimiz, "kaba dayak işkence sayılmaz" diye karar alabiliyor! İşkence gördüklerinden yakınan sanıklara savcı, "Ya ne yapsalardı? Sırtınızı mı sıvazlayacaklardı yani?" diyebiliyor.

Ağca Roma'da yakalanınca, devlet başkanlığı makamını işgal eden kişi, "Ne dersiniz, Ağca'ya işkence yapmıyorlar mıdır?" diye şaka yollu, işkenceyi varsaydığını açıklayabiliyor!

Bakan, "İşkenceden ölenlerin sayısını abartıyorlar, o kadar değil bu kadardır," diye açıklama yapabiliyor!

Ana babayı konuşturmak için devlet memurları bir buçuk yaşındaki bebelere cereyan verebiliyor.

Bu kadarı yetmez mi diyeceksiniz. Yeter yetmesine de, yönetim biçimi olarak demokrasinin yürürlükte olduğu savunulan bir ülkede, kendi ayağıyla ülkelerine dönen parti liderlerine, sırf **yasaklanmış** bir fikri benimsedikleri için gece gündüz cereyan verilebiliyor, çıplak soyulup üzerlerine soğuk su fışkırtılıyorsa; demokrasiden dem vurulan ülkemizde, **yasalarla yasaklanabilmiş** olan bir düşünceyi yaymak istedikleri bahanesiyle, dünyanın gözü önünde bu kimseler askıya asılabiliyorlarsa, ne dense azdır.

□

İşkence yaşamımıza öylesine girmiş ki, fiziksel olmayan işkenceleri artık işkenceden saymaz olmuş bir çoğumuz. Eziyetin her çeşidi işkence değil midir oysa? Bazı eziyet vardır ki ölümlere bedeldir. Kimi eziyetin izleri insanın yaşamının sonuna dek sürer.

Korkutarak, eziyetle kendi kendine saygısını yitirenler, kendi kişiliğine yabancılaşanlar ömür boyu sakatlanmamışlar mıdır?

Maddi işkenceden çok ürkülüyor ama, manevi işkencenin izleri çok daha kalıcı.

Günlerce hatta bazan haftalarca süren fiziki işkence altında dayatılanlara direnebilenler, bilimsel eziyet yöntemleriyle yıldırılabiliyor bazen.

Oysa, insan hakları ihlalleri o denli yaygın ki, ne suç sayılıyor ne işkence!

Ayrıca ülkemizde işkenceden söz ettin mi, sen suçlu çıkıyorsun. İşkenceden söz edenler güvenlik güçlerine hakaret etmiş sayılıyorlar, kötü emelli vatan hainleri sayılıyorlar.

İşkencecilere gelince, işkence yaptıkları mahkeme kararıyla saptanan görevliler, eğer üstlerinden aldıkları emri yerine getirdiklerini kanıtlayabilirlerse, cezanın 1/6'sını çekiyor. Ya emri veren o emri nasıl veriyor? Şüphe mi var? Yurtseverliğinden!

Durum böyle olunca, suçluyu suçsuzdan ayırmak tümüyle olanaksızlaşıyor. Diyelim ki zaten amaç o değil. Amacı suçlu ilân etmek olanların da işini bir yerde ve bir anlamda bozuyor işkence. Devlet simgesini örselemesi, yıpratması bir yana etkilenmesi amaçlanan kitleler de suça ve suçluya karşı duyarlığını yitiriyor.

Bizim tüm afra tafrasına, kasıntısına, dışa vurduğu asıp kesme edebiyatına karşın (ki bunlar büyük ölçüde aşağılık komplekslerini alt etme çabaları olarak niteleniyor psikoloji biliminde) Özünde sevecen, yumuşak yürekli olan halkımız, mapus damında yatanlara 'kader kurbanı' deyip çıkıyor, devletin suçlu saydıklarının suçluluğunu kabullenemiyor; biliyor çünkü en azından, büyük olasılıkla, 'işkence kurbanı' olabileceğini!

O kadar ki millet, idam istemiyle beş yıl hapis yatanları, çıkar çıkmaz ilk seçimde kendine vekil tayin ediyor.

İşkence konusu her anlamda yılan masalı ve çok yönlü bir yılan masalı...

İşkence, işkence yapılan için ne kadar insanlık dışı ise, işkenceciler için de o denli alçaltıcı, yozlaştırıcı, insanlıktan soyutlayıcı.

İşkence yapabilen kişi, bunu hangi amaçla, hangi koşullar altında yaparsa yapsın, insandan sayılamaz artık! Bir sapık o! Hayvan bile değil, duyarlıktan, sevgiden arındırılmış bir araç!

İşkenceci imal edilen, alınan, satılan, harcanıp atılan bir araç - cop, kırbaç, falaka gibi bir meta... Sahibinin bile "benimdir" demekten korktuğu, utandığı bir meta...

İşkenceci, insanlık düzeyine, insanlık bilincine ulaşamamış bir yaratık. İnsanlığını alkolle boğup, küfürden medet uman bir zavallı o! Güçsüzlüğünü, korkaklığını, gazapla yenmeye çalışan bir biçare kişi... Karnını doyuranın bellettiklerini yapan, beklediğini veren bir sakat, aciz kişi...

İnsanları işkence ve işkencecilerden korumak nasıl bir görevse, işkencecileri de bu rezil uğraştan bu aşağılık işten kurtarmak da insanlık görevi bir yerde.

□

İşkence güncel ve çok ivedi bir sorunumuz.

İşkence, savsaklayamayacağımız, kayıtsız kalırsak katılmış olacağımız cinayetten de öte bir insanlık suçu.

İşkenceyi, onurumuzdan güç alarak yeneceğiz elbet.

Elimizden hiçbir şey gelmiyorsa, işkencecilerden korkmamak yürekliliğini göstererek onları etkisiz kılamaz mıyız? ■

DEVLET DENETLEME KURULU KALDIRILMALI

Yolsuzluk iddialarını incelemesi istenen Devlet Denetleme Kurulu'na işlev kazandırmaya çalışmak niye? Üstelik de olmayacak duaya âmin diyerek.

Devlet Denetleme Kurulu Vuralhan olayını incelemelidir.

Devlet Denetleme Kurulu hiçbir olayı incelememelidir.

Devlet Denetleme Kurulu kaldırılmalıdır.

Son günlerde, Devlet Denetleme Kurulu'nun, Milli Savunma Bakanı Ercan Vuralhan hakkında ortaya atılan yolsuzluk iddialarını incelemesi için yoğun bir talep var. Bu doğrultuda basında cumhurbaşkanına harekete geçmesi çağrısı sürerken, ana muhalefet partisi genel başkanı da bu yoldaki istemini açıkladı. Bütün bu gelişmeler, Devlet Denetleme Kurulu'nun yeniden sorgulanması gereğini doğuruyor.

Nedir bu kurul? 1982 Anayasası'yla neden kurulmuştur?

Devlet Denetleme Kurulu, cumhurbaşkanına bağlı olarak kurulan, yalnızca cumhurbaşkanının istemi üzerine denetim yapan, raporlarını yalnızca cumhurbaşkanına veren bir kuruluş. Rapor, cumhurbaşkanı onaylarsa gereği yapılmak üzere başbakanlığa ve ilgili kuruluşlara gönderiliyor ve sonuçlardan yalnızca cumhurbaşkanına bilgi veriliyor. Kurul çalışmaları **gerekli görülürse** yayınlanıyor. Görüldüğü gibi, Devlet Denetleme Kurulu'nun adı aslında yanlış konulmuş: Cumhurbaşkanlığı Denetleme Kurulu olmalıydı bu kurulun adı.

Devlet Denetleme Kurulu hangi kuruluşları denetliyor?

Bu kurul tüm kamu kurum ve kuruluşlarında, sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluşta, kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında (barolar, mühendis odaları, vb.), her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşlarında, kamuya yararlı derneklerle vakıflarda, her türlü inceleme, araştırma ve denetlemeleri cumhurbaşkanının isteği üzerine ve onun adına yapmak için kuruldu. Ama kurul, silahlı kuvvetlerle yargı organlarını denetleyemiyor.

Görüldüğü gibi, cumhurbaşkanı, ülkede var olan tüm kurumları (silahlı kuvvetler ve yargı hariç) denetimi altında tutmak istiyor. Gerektiğinde ipleri çekmek için. Tam 12 Eylül mantığının ürünü bir kurul.

Böylesi bir kurulun varlığı, 1982 Anayasası'nın kurduğunu belirttiği "parlamenter hükümet sistemi"nin mantığı içinde çok tartışmalıdır. Parlamenter sistemin "faaliyetlerinden ötürü sorumsuz" devlet başkanı nasıl olur da bakanların, idarenin faaliyetlerini denetleme yetkisine sahip kılınır? Merkezi idarenin yani hükümetin denetimi altında bulunan yerinden yönetim kuruluşlarının bazıları (meslek kuruluşları, KİT'ler, vb.) niçin ayrıca cumhurbaşkanı tarafından denetlenir? Hele hele özel hukuk tüzel kişilerinin (sendikalar, dernekler, vakıflar) denetlenmesinin cumhurbaşkanıyla ne ilgisi olabilir?

Devlet Denetleme Kurulu'nun varlığı ile sanki cumhurbaşkanı devletle özdeşleşmiştir, devletin sahibi cumhurbaşkanıdır. Bu durum, parlamenter sistem ile bağdaştırılamaz. Ayrıca, parlamenter sistem, cumhurbaşkanı ile hükümet arasında bir çatışma olasılığına yer vermez. Ama, DDK'nın raporu üzerine hükümet gereğini yapmazsa ne olacaktır? Cumhurbaşkanı ile hükümet arasında doğacak çatışma nasıl giderilecektir? 1982 Anayasası'nın Devlet Denetleme Kurulu'nu öngören 108. maddesi, Anayasa'nın mantığına uygun düşmemektedir. 108. madde, 1982 Anayasası'na aykırıdır.

Öte yandan, Türkiye'nin bugünkü koşullarında, cumhurbaşkanının bir hükümet üyesi ile ilgili olarak DDK'yı harekete geçirmesi beklenemez, bu siyasal olarak olanaklı değildir. Özal hükümetinin, 12 Eylül rejiminin sivil görünümde sürmesinden başka bir şey olmadığı bilinmektedir. 2. Özal Hükümeti'nin kuruluşu sırasında, hiçbir yetkisi olmadığı halde, cumhurbaşkanının bakanlar kurulu listesinin oluşumuna müdahalesi hatırlanmalıdır. Parlamenter hükümet sistemlerinde yürütme organının sorumlu kanadını oluşturan bakanlar kurulunun oluşmasında, bu sorumluluğu üstlenecek bakanların başbakanca belirlenmesi ve cumhurbaşkanının buna müdahale etmemesi gerekir. Ama, cumhurbaşkanının son bakanlar kurulu listesinin oluşmasına müdahale ettiği tüm basında günlerce söz konusu edildi. Şimdi, bu listenin oluşum sürecinde Başbakanla birlikte karar veren Cumhurbaşkanı'ndan bir bakanla ilgili soruşturma açtırması nasıl beklenebilir? Kuşkusuz, cumhurbaşkanıyla tam uyum içinde olmayan bir bakanlar kurulu söz konusu olsaydı durum farklı olurdu. Ya da sesini biraz fazla çıkaran, muhalefet etmeye kalkışan bir meslek kuruluşu söz konusu olsaydı...

Peki durum böyleyken, anayasa hukuku açısından kaldırılmasının savunulması gereken bir kurula işlev kazandırmaya çalışmak niye? Üstelik de olmayacak duaya âmin diyerek.

Devlet Denetleme Kurulu kaldırılmalıdır. Bunu istemek, yolsuzlukların araştırılmasını istememek anlamına gelmez. Yolsuzluklar araştırılmalı, sorumlular ortaya çıkarılmalı ve cezalandırılmalıdır. Ama bunu yapmaya elverişli, kurulan sistem içinde bunu yapmaya yetkili organlarca. Eğer sistemde denetimin etkinliği yeterince sağlanamıyorsa gerekli önlemler alınarak. Yargı organının yetkilerini genişleterek. Yurttaşların harekete geçirebileceği, TBMM'ye bağlı denetim mekanizmaları oluşturarak.

Yapılması gereken, bir kişiye bağlı, bir kişinin öznel kararlarıyla harekete geçebilen, bir kişinin öznel kararıyla sonuç doğurabilen ve kamuoyundan gizlenen denetim mekanizmalarının işlev kazanmasına katkıda bulunmak değildir. Hele muhalefet görevini böylesi denetim mekanizmasına dayanarak yürütebilmeyi düşünmek, muhalefet olarak varlık nedenini inkâr etmekten başka bir şey hiç değildir. ■

▼ *Gerektiğinde ipleri çekmek için. Cumhurbaşkanı, ülkede var olan tüm kurumları denetimi altında tutmak istiyor.*

"Kadın sorunu" sadece kadına mı ait?

Sömürünün her türlüsüne karşı olmak kadın sorunlarının çözümünün yanında olmanın gerek ve yeter şartıdır.

Dünya nüfusunun yüzde 51'i türün devamının doğurgan üyesi, toplumsal eşitsizliğin edilgen izleyicisi **kadın...**

Yaşadığı bireysel ilişkinin özelinde zincirlerini kırabilmesi olmak, ekonomik güvenceye sahip olmak sorunlarını ortadan kaldırmıyor. Çünkü onun sorunu **kadın** olmaktan değil, **kadınlardan biri** olmaktan kaynaklanıyor.

Ama sorunun sadece ona ait olduğunu kim söyleyebilir?

Köle sahibi olanın özgür olabilme şansı var mıdır ki, yüzde 51'den biri olmamak, yani kadın olmamak, kadınların sorunlarından uzak kılsın bizleri.

İşte tam da bu noktada sorunun bir dünya görüşü sorunu olduğu çıkıyor ortaya (durup dururken değil yani).

Böylece kadın ya da erkek olmak, özelliğini yitiriyor. Düşünün bir kez, yaşamın ikili sürüşü içinde yanıbaşınızdaki insan ile olan ilişkinizde eşit değilsiniz. Bu eşitsizlikte size sağlanan üstünlük, sizin birey olarak varlığınızdan mı kaynaklanıyor? Yoksa sistemden mi?

Öyle bir gün, iki gün değil, belki de bütün bir ömrü birlikte geçireceğiniz insanla paylaşamadığınız bu eşitsizliğin sizin köleliğinizin de temeli olduğunu kavradığınızda, bu eşitsizliğe karşı çıkmamak, kendi köleliğinizi onaylamaktan başka bir sonuç doğurabilir mi?

Sorunun ayırdının daha kaba hatları ile ortaya çıktığı konularda, mesalâ, Güney Afrika'da yaşayan bir **beyazın, siyahların** haklarının tanınması için verdiği savaşta, yanılmız çoğunlukla şaşmıyor. Ve böyle bir tercihin **beyazın** insanca duyarlığından değil, dünya görüşünün ırkçılıktan yana olup olmamasından kaynaklandığını söyleyebiliyoruz. Sorun sistemdedir, sistemin bireylerinde değildir diye biliyoruz.

Artı değere karşı çıkışımız da, onu çirkin buluşumuzdan ya da burjuvaların "kötü" oluşundan kaynaklanmıyor. Veya **iyi burjuvaların** artı değer sömürüsünü görmezden gelelim demiyoruz. Bütün bu sorunlara birey olarak yabancı olsak da dünya görüşümüzle ortak oluyor, çözümün yanında yer alıyoruz. Çünkü biliyoruz ki ortak olmadığımız, nedenini teşkil etmediğimiz bir toplumsal eşitsizlik düşünülemez. Ancak desteklemediğimiz, karşısında olduğumuz eşitsizliklere ortak değilizdir.

Destek olmamanın tek göstergesi ise karşı çıkıştır. Karşı çıkış ise ancak örgütlü olduğu zaman hedefe ulaşır. Kadınların demokratik haklarının kazanılması için bu nokta hem çok basit hem de çok karmaşık bir hal alıyor.

Bütün bu nedenlerle de, kadınların haklarının savunulması, sadece kadınlara özgü değildir. **Sömürünün her türlüsüne karşı olmak** kadın sorunlarının çözümünde onlarla olmanın gerek ve yeter şartıdır.

Ama sömürünün ortadan kalkması için savaşmanın, en çok da sömürülene düştüğünü kim inkâr edebilir? ■

Kadınlar kapitalizme çok şey borçlu

Kadınlar artık kendilerine sunulmuş olandan daha fazla haklara sahip olduklarını kavrayabiliyorlar.

Kadınların toplumsal konumlarındaki isyan ettirici eşitsizliğin en ateşli savunucularının yine kadınlar oluşu hiç dikkatinizi çekti mi?

Ya dünyanın gelmiş geçmiş bütün dinlerinin, kadınları "Şeytan'ın arka bacağı" diye tanımlayıp lânetlemiş olmasına rağmen, kiliselerin, camilerin ve bilcümle tapınakların müdavimlerinin çoğunluğunun kadınlardan oluşuna ne demeli?

Muhafazakâr partiler, kuşkusuz sınıfsal yapıları gereği, seçme ve seçilme hakkına sahip olmak için mücadele eden kadınların en amansız düşmanıydılar; ama seçme hakkını elde eden kadınların büyük çoğunluğu muhafazakârlara oy verdi.

Cinslerinin ve giderek bireysel varlıklarının aşağılanışını güçlendiren en gerici geleneklerin kadınların bağrında yeşermesi de elbette kadınların beyinlerinin gramajının erkeklerden daha az oluşu ile ilgili değildir; ne de "saçlarının uzun akıllarının kısa" oluşu ile...

Bu dramatik durum insan bilincinin oluşumunda maddi çevrenin rolü ile ilgilidir. İnsan bilincinin, somut olanın duyularla algılanıp bilgi birikiminin süzgecinden geçirilerek soyutlanması olduğu gözönüne alındığında; doğumları ile ölümleri arasında geçen süreyi ev/komşu, hadi bilemediniz mahalle içinde geçiren kadınları bu davranışları nedeni ile suçlamak mümkün değildir.

Bu neredeyse tek somuta mahkûm olmuşluk, kapalı devre toplumsal ilişkiler ağı, üretim ilişkilerinin dışında kalış, onların kendi bilinçlerinde bile mahkûm edilişlerinin temelidir.

Tek boyutluluk, bırakın bilincin gelişmesini, düşüncenin yeniden üretimini, bilincin ve düşüncenin oluşumunu bile imkânsız kılar. Yaşanmamış toplumsal ilişkilerin, yani somutun, algılanması mümkün olmadığından, dönüşmesi de imkânsızlaşır. Böylece kadınların daralan ufku, vaadedilmiş geleceği görmelerinin engeli olur.

Oysa üretim ilişkilerinin yaşanan gerçeği, düşüncenin çeşitlenişinin ilk basamağıdır.

Kuşkusuz kapitalizmin kadınları üretim ilişkilerine sokuşu ucuz iş gücünün dayanılmaz cazibesi ile ilgilidir. Ama üretim ilişkisinin bir parçası olmak, günlük deyimi ile "çalışma hayatına atılmak", kadınlara kapitalizmin hiç de istemediği şeyi armağan eder: Düşüncenin gelişimini ve oluşumunu...

Elbette, kadınlar kapitalizmin düşük ve eşitliksiz ücret politikasının en biçare kurbanlarıdırlar; ama görece de olsa, "ekonomik bağımsızlık"larını kazanışlarının onlara sağladığı "söz" hakkını geri almak artık mümkün değildir. Çarkın dişlisi olmak, çarkı çözümleyebilmenin en dolaysız yolunu görebilmelerinin ilk adımıdır. Böyle olduğu için kadınlar artık kendilerine sunulmuş olandan daha fazla haklara sahip olduklarını kavrayabiliyorlar ve 8 Mart'ı yaratabiliyorlar, haklarını kalıcı kılabiliyorlar.

İşte bu nedenle de, ama sadece bu nedenle, kadınlar kapitalizme çok şey borçludurlar, ama ödemek zorunda oldukları hiçbir şey yoktur... ■

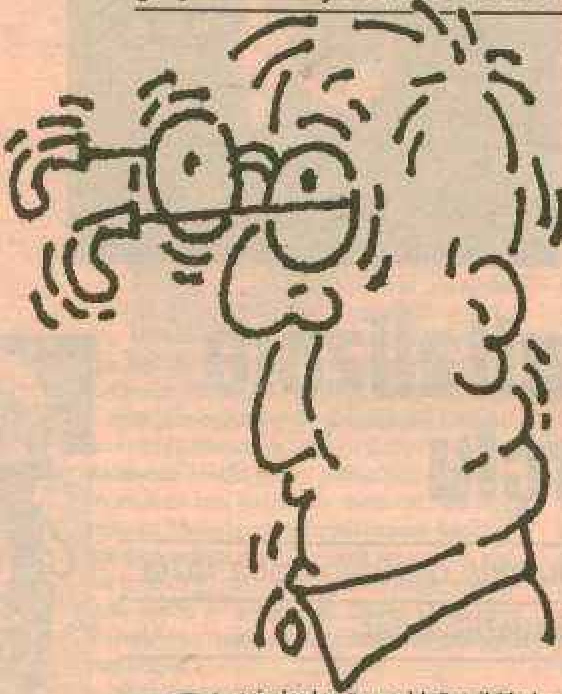

▲ ***8 Mart kadınların günü.*** *1845 yılında Pennsylvania'daki dokuma fabrikalarında 5 bin kadın işçi, 15 saat yerine 10 saat çalışmak için tam bir ay süreyle grev örgütlediler. Bu grevin anısına sosyalist kadınlar 1910'da 8 Mart'ın "Uluslararası Kadınlar Günü" ilan edilmesini kararlaştırdılar. Evet, 8 Mart bir balerinin de, yükünün ağırlığında ezilmiş ninemin de günü.*

Fotoğraflar: Yerkes Karadağ (üst), Fikret Otyam (alt).

SOL, KENDİNE ELEŞTİREL GÖZLE BAKMALI

Muhalefet boşluğu, somutta politik solun - siyasal demokrasinin ilerisindeki siyasal güçlerin - siyasal arenada bulunmamalarından, marjinal kalmasından ileri gelmektedir.

Seçimlerden önce olduğu gibi halen de ülkemiz siyasal yaşamının en önemli sorunu muhalefetsizlik. Hem siyasi iktidara ve onun arkasındaki güçlere hem de rejime karşı güçlü, etkili ve sonuç alıcı bir muhalefetin bulunmaması.

Ne sosyal demokrat partinin Meclis'teki iskemle sayısının artması ne de bu milletvekilleri arasında diri ve ileri unsurların bulunması ve onların mecliste cesur ve radikal çıkışlar yapmaları ülkedeki muhalefet boşluğunu giderebilmeye yetmiştir.

Siyasal arenadaki muhalefet ancak ve ancak toplumsal muhalefeti yansıtabildiği takdirde muhalefettir. Dahası, politik muhalefet demek sadece toplumsal muhalefeti yansıtmaktan da ibaret değildir; muhalefet bunu da aşıp toplumsal muhalefete yol gösterebildiği, ona öncülük edebildiği, onu yükseltebildiği takdirde gerçek bir muhalefet olur.

Daha toplumsal muhalefeti bile siyasal plana aktaramayan bir sosyal demokrasiden, sosyal muhalefete öncülük etmesini onu geliştirip, güçlendirmesini beklemek ise tabii ki abestir.

Yıllardır çok iyi bilinen, sayısız örnekleriyle görülen bu olgu da açıkça kanıtlıyor ki ülkemiz siyasal yaşamındaki muhalefet boşluğu somutta politik solun - sosyal demokrasinin *ilerisindeki siyasal güçlerin - siyasal* arenada bulunmamalarından, etkisiz ve marjinal kalmaların ileri gelmektedir. Politik sol içinde bulunduğu durumu aşamadıkça, zaaflarını giderip güçlü, etkili, birleşik ve yığınsal bir politik güç haline dönüşmedikçe, pek çok kimse siyasal demokrasinin ANAP'la SHP arasındaki söz düellolarından doğacağını umacaktır.

Bu bakımdan sol, her şeyden önce kendine bakmalıdır. Burjuvazinin politikalarını, baskılarını ya da onun muhalefetinin basiretsizliğini kendine mazeret olarak göstermeksizin başarısızlığının nedenlerini kendinde aramalıdır.

Belki denilecek ki sol, 12 Eylül'den bu yana kendi kendine eleştirel bir gözle bakmasını öğrendi, bunu da yeterince yaptı, hâlen de yapıyor.

Böyle bir iddiaya katılmak gerçekten de çok zor. Çünkü soldaki kimi kesimlerden ya da kişilerden gelen sol içine dönük irdelemeler ve eleştirmeler, geçmişte başka ülkelerde benzer koşullarda yaşanmış olan "yenilgi dönemi psikolojisi"ni yansıttı. Ya "eyvah, biz ne kadar günahkârmışız" gibilerinden bir günah çıkarma edasıyla inkârcılığa gidildi ya da bilimsel öğretinin temellerine yönelik tahriplere girişildi. Sonuçta ise bu irdelemeler geçmişi ve mevcut durumu gözden geçirmeler solun toparlanması, birlikteliğinin sağlanması, kendi gücüne güvenen bir anlayışla merkezileştirilip mobilize edilmesi doğrultusunda işlev kazanmadı; tersine inançsızlığın, umutsuzluğun, septisizmin, halka güvensizliğin yayılmasına, kuramsal ve manevi değerlerin aşındırılmasına, önemsizleştirilmesine hizmet etti. Böyle bir sonuç, somutta solun kendi güçlerinin ve öz dinamiklerinin dışından medet uman, liberal burjuvazi arayan, DYP'den demokratik misyonlar bekleyen... daha daha burjuvaziyle konsensus imkânlarını araştıran, burjuvaziyi böyle bir konsensusa yanaşmıyor diye kınayan görüş ve politikaların üretilmesi oldu.

Bütün bunlar yapılırken solun asıl tedavi edilmesi gerekli hastalığı olan tekkecilik, grupçuluk, küçük hesapçılık bütün kronikliği içinde sürdürüldü. Büyük büyük iddialar, büyük büyük öngörüler hep o aynı küçük dükkancılığın, grupsal bencilliğin inandırıcılıktan ve doğruluktan uzak araçları ve gerekçeleri kılındı. "Birlik yapıyoruz" denildi, birliğe daha çok zarar verecek tercihlere ve görüşlere yönelindi. "Demokratik mücadeleyi yükseltme" savıyla sosyalizmin öğretilerinden ve değerlerinden ödün verilmesi mübah görüldü, hem solun tamamına hem de demokrasi mücadelesine zarar verildi.

Gelinen noktada bir kez daha görüldü ki ve yakın gelecekte daha iyi görülecek ki, böyle küçük birimler halinde ve darmadağınık kalındığı müddetçe solun içindeki şu ya da bu politik örgütlenmenin sübjektif değerlendirmeleri, yakıştırmaları, soyut öncülük iddiaları kendi çıkmazlarından kurtulamayacaklardır; fakat kimi çevrelerin bu tutumları sadece kendilerine değil, solun tamamına da zararlı olmaktadır.

Sosyalistlerin birliğinden ve solun en geniş birlikteliğinden başka çıkar yol yoktur. Eğer öncü siyasal güç yaratılacaksa bu tüm sosyalistlerin merkezi ve birleşik örgütsel yapısı olacaktır.

Şu halde, solun kendi kendisini eleştirmesi, irdelemesi, geçmişini bugününü değerlendirmesi, her şeyden önce **geleceğe dönük** olarak ama daha da önemlisi, birliğin hangi temeller üzerinde örüleceği, hangi araçlarla bu merkezileşmeye varılacağı sorununu yanıtlayan bir perspektif üzerinde yapılmak zorundadır. Geçmişten ders alma, ister dogmatizm, ve konformizm biçiminde, ister sınıf mücadelesinden vazgeçme ya da onu "askıya alan" görüşler getirme biçiminde olsun, sosyalizmin banalleştirilmesi, özünün boşaltılması, onun mücadeleci ruhundan (dünyayı değiştirme misyonundan) ve etik-moral değerlerinden ayrılınması, bu şekilde güncel politika yapma gerekçesiyle geçici bir süre için dahi olsa kapitalizmin idealizasyonuna düşülmesi, siyasal demokrasinin mutlaklaştırılması, sistemin özel mülkiyet temeline yönelik bir mücadeleden geri durulması, sosyalist mücadelenin bilinmedik bir tarihe ertelenmesi değildir. Esasen, tüm dağınıklığına ve ideolojik yetersizliklerine rağmen ülkemizdeki sosyalist mücadele birikiminin bu gibi yönelimlere cevaz vermeyecek kadar güçlü olduğu görülmektedir. Aşılmakta olan olumsuzluk ise küçük dükkancılığın kendisidir.

Bu bakımdan, sosyalistlerin birliğinin ve solun en geniş birlikteliğinin Kaf Dağı'nın arkasında durduğu sanılmamalıdır. Sorun bir yandan bilimin kuramsal temellerine ve tüm manevi değerlerine sahip çıkarken genel söylemlerden kurtulmuş ve toplumumuz somutunda ayağı yere basan, toplumdaki yapısal, sosyal değişmeleri ve onların öngördüğü gereksinmeleri doğru saptayan, yani öğretinin canlı ve yaratıcı bir biçimde hayata geçirilmesini amaçlayan bir düşünsel çerçeveyi çok yönlü, toplu çabalarla ortaya çıkarmak, öte yandan bu baz üzerinde yükselecek birliğin ve birlikteliğin pratiğini gerçekleştirmektir. ■

Doç.Dr.
M. Tahir Hatiboğlu

Paşaların onuru

Bir MİT raporu sonucunda yer yerinden oynadı. Onuruna düşkün insanlar çıkıverdi ortaya. Çünkü bu kez söz konusu MİT raporunda adı geçenler vali, eski genelkurmay başkanı ve emniyet müdürü idi. Bu kişiler hep kendilerini ''dokunulmaz'' gördükleri içindir ki, ''haysiyet ve şerefimiz var'' demeye başladılar. Kendileri dışındakilerin haysiyet ve şerefleri yokmuş gibi.

MİT raporuyla onurunun çiğnendiğini söyleyen vali, paşa ve müdür, yine ellerine tutuşturulan MİT raporlarıyla 12 Eylül'den bu yana binlerce insanı işinden atan ya da attıran, işkence yapan, işe almayan, yargılayan etkili ve yetkili kişilerdir. Kısacası binlerce insanı ve çocuklarını sürüm sürüm süründüren insanlardır. İnsana demezler mi ki, kendiniz için düzenlenen raporlar düzmece oluyor da, yine kendinizce uygulanan raporlar düzmece değil mi? Yoksa başkasına ait olan raporlar gerçek mi oluyor? Bu etkili ve yetkili kişiler ve arkasından gelenler oturup düşünmeliler. Rapor hakkında soruşturma açan yetkili, diğer raporlar için de soruşturma açacak mı? İvedilikle bu soruların yanıtları verilmelidir. Sıkıyönetimin eski paşası Recep Ergun geçenlerde, ''1402'likleri, MİT raporlarını esas aldım ve öyle attım'' demiştir. Bu eski paşa, yeni milletvekili 1402'liklerle ilgili MİT raporlarının açıklanmasını isteyecek midir? Bu raporlar da açıklanmalıdır ki işinden atılan binlerce insan onlar gibi ''utanç'' duymasınlar, haklarında yazılanlarla ''övünç'' duysunlar. Kanımızca onların raporlarında ne bir güzel kadın ne de kara işler vardır.

MİT raporundan en çok alınan sıkıyönetimin ve genelkurmayın eski paşası Necdet Üruğ, binlerce insanı işinden eden yönetimin hep başında ya buyrukçu ya da uygulayıcı olmuştur. Peki bu paşamız, işinden atılan, işe giremeyen, işkence, gören, sakıncalı damgasını yiyen nice insanın ''haysiyet ve şereflerini'' niçin düşünmemiştir? Onların onurlarını çiğneyen o değil midir? Bugün bu insanlar haysiyet ve şeref savaşımı vermektedirler. Vali de, paşa da, emniyet müdürü de ellerine verilen MİT raporlarının düzmece olduklarını niçin uslarına getirmemişlerdir?

Elimizde ''çok gizli'' damgalı bir yazı vardır. Bu yazı 19 Ocak 1983 günü genelkurmay başkanlığınca başbakanlığa yazılmıştır. Bu tarihte Necdet Üruğ paşamız MGK genel sekreteridir. Başbakanlık bu yazıyı genelgeye dönüştürerek, 4 Şubat 1983 gün ve 02929 sayıyla tüm üniversitelere uygulanması için göndermiştir. Genelge aynen şöyledir: ''Bir kısım öğretim üyeleri geçmişte suç delili bırakmaksızın çeşitli olaylara karışmışlardır. Bu şahıslarla ilgili bir suç unsuru bulunamadığından takibat yapılamadığı; ancak, bu personele kurum içinde üst yöneticilik veya ünvanlar verildiği anlaşılmıştır.

Bu nedenle, üniversitelere asistan alınırken, doçent veya profesör olmadan her kademede ayrı ayrı olmak üzere başbakanlık kanalıyla güvenlik tahkikatı yaptırılması uygun görülmüştür. Bülent Ulusu, Başbakan, imza''.

Bu yazı yazıldığında Sayın Üruğ paşamız en etkili ve yetkili kişiler arasındadır. Bu genelge bugün de yürürlüktedir. Çok sayıda öğretim üyesi genelge yüzünden doçent ve profesör olamıyor, asistan giremiyor ve yönetsel görev alamıyor. Çünkü genelgeyle ''başbakanlık tahkikatı'' yapılması isteniyor. Nedir bu tahkikat? Kuşku yok ki, MİT'in verdiği rapordur. Baylar için düzmece olan rapor gibi bu raporlar da düzmece olamaz mı?

Genelgeyle bir de ''hukuk cinayeti'' işlenmiştir. Bizim bildiğimiz delilsiz suç olmaz. Oysa genelgeyle delilsiz suç kavramı geliştirilmiş ve ömür boyu sürecek cezalar verilmiştir. Böyle hukuk dünyanın neresinde görülmüştür? 12 Eylül hukukunda bunlar oluyor. Bu genelgeden sonra üniversitelerden 1402'yle atılmalar başlamıştır. Gariptir ki bu 1402'likler, başka bir 12 Eylül hukukuyla, milletvekili, bakan, başbakan ve cumhurbaşkanı olabiliyorlar; ama, cumhurbaşkanlığı köşküne bahçıvan olamıyorlar, hem de ömür boyu.

Düzmece rapor denilerek valimizin, paşamızın ve müdürümüzün ''haysiyet ve şerefleri'' kurtarılacaktır. Öyleyse, yine düzmece raporlarla 12 Eylül kıyımına uğrayanların onurları da kurtarılmalıdır. Zira insanların onurları birdir. ■

Vuralhan'ın mesleği ne?

12 Eylül'den bu yana toplumumuzda pek çok değişiklikler ve yenilikler oldu. Bunlardan biri de, pek çok kimsenin çok-meslekli, çok-iş'li yurttaşlar haline gelmesi. İstanbul'da dar gelirli öğretmen, öğrencileriyle ve velileriyle karşılaşmayacağı duraklarda otobüs bileti satar, memleketinden getirdiği bulguru tartar, poşetlere koyar, arkadaşlarından almak isteyenlere pazarlar, fabrika işçisi gecekondusunun küçük bahçesinde tavuk yetiştirir, yumurta satar, vb. vb. Bu görünümler, Özal ekonomisinin yurttaşlarımızı içine soktuğu geçim sıkıntısının kaçınılmaz sonuçlarından biri.

Tabii, çok mesleklilik yalnızca dar gelirlilerin çarnaçar başvurdukları ek gelir çabalarından ibaret değil. Yüksek memurlar arasında da böyle çok - mesleklilik artık olağan hâle gelir oldu. Mesela eski Hava Kuvvetleri Komutanı'nın eşinin, kızının Bağfaş'a, İşkur'a ortak olduğu biliniyor. Ya da eski büyük bürokrat, yeni politikacı iktidar partisi ileri gelenlerinin, milletvekillerinin vb. biyografilerine bakıyoruz. Adam bir ara Devlet Planlama Teşkilatı'nda çalışıyormuş, Turgut Özal'ın yakın mesai arkadaşlarındanmış. O sırada her nasılsa bir şirkete ortak olmuş ya da başka ortaklarla birlikte bir şirket kurmuş, kurdurmuş. Ya da devlet memuriyetinden ayrılıp bir şirket sahibi olmuş. Aile kökenine bakıyoruz, burjuva mı? Değil. Eşraf mı? Değil. Toprak ağası mı? Değil. Düpedüz halktan, dar gelirli bir aileden geliyor. Üstelik de öyle kapitalizmin efsaneleşmiş hür teşebbüs hikayeleri gibi, simit satarak ya da gazete müvezziliği yaparak iş hayatına başlayıp sonradan zengin olmuş biri değil. Oysa bizim bildiğimiz, kapitalist olmak adı üstünde kapital sahibi olmakla başlar. Bu zatlar sermayeyi nasıl buldular, ne zaman biriktirdiler?

İşte kamuoyunu haftalardır meşgul eden yeni bir bakan olayı. Ortada bir mübayaa yolsuzluğu iddiası var. Bakan inandırıcı bir yanıt veremiyor, kimseyi ikna edemiyor. Bu iddia bir yana, adı geçen zat Orta Doğu'da büyükelçiymiş, ama aynı zamanda bir şirketin ortağı -hisse senedi sahibi değil, ortağı- bir başka firmanın mümessili olduğu ileri sürülüyor. Şimdi kendi kendine ister istemez soruyor insan: Bu zatın işi, mesleği nedir? Dışişleri Bakanlığı'nın bir görevlisi midir, özel sektörün içine bilfiil bir büyük hissedar olarak dahil olmuş bir iş adamı mıdır, yoksa bir yabancı firmanın reprezantanı mıdır? Şimdiki mesleğini de eklersek politikacı mıdır, nedir, belli değil..

Yukarıda andıklarımız sadece, kamuoyuna yansımış örneklerden ibaret. Bu örnekler de açıkça gösteriyor ki, andıklarımız tekil olaylar değil. Tersine, içinde yaşadığımız ''yeni dönem''in belli başlı genelliklerinden biri de, yüksek bürokraside ve özellikle politika hayatımızda her dönemdekinden daha fazla zuhur eden yeni bir tipoloji.

Siyasal hayatımızda böyle çok ''aferist'' ve ''arivist'' tiplerin türemesinin 12 Eylül dönemiyle çok yakından ilgisi var. Birincisi, 12 Eylül'ün ekonomik temeli olan 24 Ocak ekonomisi bir çok kimseye iş (affaire) yapmaları için tahmin edilmeyecek kadar büyük olanaklar açtı. Bu açık kapılardan girenler de, yüksek bürokratlıkla ve politikacılıkla karışık iş adamlığını sürdürerek özel sektörden sermaye buldular, bankalardan, devletten yüksek krediler aldılar, ellerindeki bürokrasi mevkilerini ya da belediye imkânlarını kullanarak sermayedar oldular. ''Aferist''lik ile ''arivist''lik yan yana ve iç içe gelişti. Mevkileri, konumları sayesinde kimi özel sektör erbabıyla karşılıklı kişisel çıkar ilişkilerine girenlerin politik şansları arttı, yani ''aferizm''leri, onların daha yüksek yerlere varmalarına (arivizm) yaradı ya da daha yüksek yerlere tırmandıkça, özel sektör erbabı nezdinde pazarlık güçleri ve iş yapma olanakları (aferizm) çoğaldı. Bu şekilde, ''bırakınız geçsinler'' denildi, onlar da açık kapılardan geçerek bir yerlere vardılar; ''bırakınız yapsınlar'' denildi, onlar da vardıkları yeri iş dünyasında değerlendirdiler. Böylece, geçsinler ile yapsınlar, arivizm ile aferizm'in birbirini bütünlemesini, besleyip büyütmesini getirdi. ■

Süreyya Örgen

Salim Rıza ile Nâzım üzerine

ELBET YURTTAŞLIK HAKKI VERİLECEK NÂZIM'IN...

Nâzım'ın ne vatan hainliği var, ne şu var ne bu var. Boş yere bir tezvirat.

Nâzım'ın en büyük Türk şairi olduğu artık tescil edildi.

Salim Rıza amca, kaç yaşındasınız?

81 yaşına bastım. 39 yıl öğretmenlik yaptım.

▶ Köy enstitülerinde öğretmenliğiniz oldu mu?

Köy enstitülerinde öğretmenlik yapmadım ama Hakkı Bey (Tonguç) beni dört köy enstitüsüne konuşmacı olarak gönderdi. Kızılçullu, Ankara'daki Hasanoğlan, Arifiye ve Kepirtepe köy enstitülerine gittim, ikişer üçer ay kaldım. İki tanesinde Hakkı Bey de bulundu. Bir tanesine Bakan Bahri Eyüboğlu ile beraber gittik. Oralardaki konuşmalarımda ağırlığı Tevfik Fikret üzerine verdim. Onu gelecek yıllara bakan bir devrimci şair olarak andım. Köy enstitülerine candan bağlı Hakkı Bey benim köy enstitülerinde kalmamı çok istedi ama idarecilik yönümün olmadığını belirterek müdürlük teklifini kabul etmedim. 'Hocam ben İstanbul'da kalayım izin verirseniz ama sizin emrinizdeyim' dedim. Köy enstitülerinde çalışanların çoğunu tanırım. Süleyman Edip Balkır, Kepirtepe'deki Nejat, Eskişehir'deki Rauf İnan, Hasanoğlan'daki Hürrem Arman, İzmir'deki Emin Soysal (sonradan köy enstitülerine cephe aldı, politikaya katıldı).

Oturduk Nâzım'la Dinolar'ın evinde, şarap içtik, İstanbul'dan konuştuk. Mektuplaşıyormuş İstanbul ile. "Hafızanda benden şiir var mı?" dedi. Davet'i okudum ben de.

▶ Edebiyat ve sanat adamlarının bir çoğunu tanıdığınızı biliyorum. Bu, edebiyat öğretmeni olmanızdan mı kaynaklanıyor?

Bir kere İstanbul'da olmam önemli. Taa öğretmen okulunda öğrenciyken edebiyata karşı, şiire karşı bir sevgi duydum. O vakit hececiler var, Faruk Nafizler var. Daha sonra yeni ortaya çıkan Necip Fazıl var ve daha önceden gelen büyük şair Yahya Kemal'le Ahmet Haşim var. Ama ben 1930'larda İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun evinde yapılan toplantılara katıldım. Baltacıoğlu'nun evi Altunizade'de idi. O evde cumartesi günleri saat 2'den 7'lere, 8'lere kadar çok toplantılar oldu. Baltacıoğlu heyecanlı bir adamdı. O zamanlarda sola dönük bir insandı, sonra çok değişti. Evinde toplantılar yapılır, çay içilir, yazarlar, şairler, hocalar, profesörler gelirdi. Kendisi de pedagoji, eski deyimle terbiye profesörüydü. Baltacıoğlu'nun evine gelenler dikkat çekici kişilerdi. Şefik Tunç, Hilmi Ziya gelirdi, Kerim Sadi gelirdi, Üniversite'de asistan bir Selvin Hanım vardı soyadı Evrim galiba, o gelirdi. Yıllar 1930, 1931. İşte benim gibi gençler de o toplantılara katılırdı. Toplantılardan birinde Nâzım Hikmet'i gördüm. Duymuştum, Nâzım Hikmet, Baltacıoğlu'nun hanımının kardeşinin eşiydi. Yani Piraye Hanım, Baltacıoğlu'nun baldızı olur. Piraye Hanım da oradaydı.

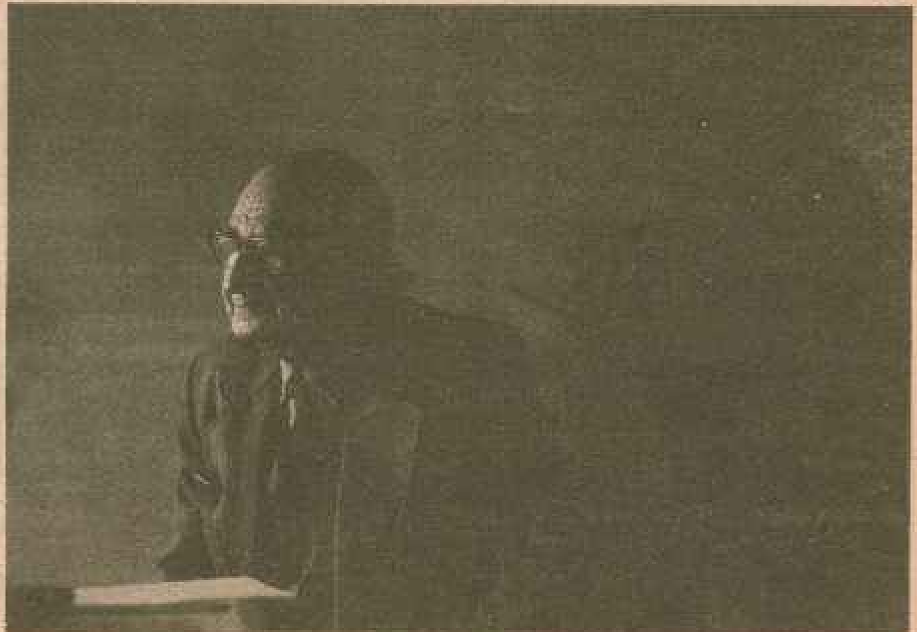
▶ Kaç kişi vardı toplantıda?

18-20 kişi vardı. O gün Baltacıoğlu'nun evinde bir de orta oyunu oynanacak. Benim de bir rolüm var. Amatör tiyatro sevgimiz var.

Bir arkadaşım vardı, Sadık Övet. O, ben ve diğer genç öğretmenler Nâzım Hikmet'in etrafında bir halka olduk. Söz tiyatrodan açıldı. Dekorsuz tiyatro. Orta oyununda dekor yok. Nâzım da Rusya'da adını hatırlayamadığım birisinin yanında çalışmış. Dekorsuz tiyatroyu savunuyor çok. Uzun uzun dekorsuz tiyatro üzerine konuştu. Hayran olduk. O günlerde **835 Satır** yeni çıkmıştı. İki okumada hemen ezberledim. Ezberlememe büyük bir hocam çok yardım etti. Bu hocam çok bağlı olduğum Nurullah Ataç'tı. Ataç, Nâzım Hikmet'in bütün şiirlerini ezbere bilirdi. Nasıl Divan şiirini, Yahya Kemal'i, Haşim'i bir okuyuşta ezberler, hatırında tutarsa, Nâzım'ın şiirlerini de öyle. O toplantılara Ataç da katılırdı ama o gün yoktu. Nâzım'a Baltacıoğlu'nun evinde **Salkım Söğüt**'ü okuttuk. Ben de peşinden, ne olursa olsun dedim, **Hazer**'ini okudum. Nazım beğendi benim okuyuşumu. Böylece odada bir şiir festivali yapıldı.

Ertesi senelerde, 32,33 yahut 34'te "**Putları Yıkıyoruz**" kampanyası açıldı; biz bu kampanyaya gönülden katıldık. Bizim diyeceklerimizi diyordu Nâzım.

İlk hocalığım Sivas'ta; ben derslerde Nâzım'ın şiirlerini büyük bir cesaretle okurdum. Sivas'ta, Ruşen Zeki isminde özlü bir Türkçe hocasına rastladım. Önemli bir adamdı, uzun yıllar içeride yattı filan. Nâzım'ın Sivas'taki Kâmil Kitabevi'ne gelen kitaplarını alır Ruşen Zeki'nin evinde okurduk. Birbiri peşi

▲ *Salim Rıza. Nâzım Hikmet'in şiirlerini ezbere biliyor.*

Pasaportsuz olarak İstanbul'dan Romanya'ya kaçan ve oradan da Moskova'ya giderek havaalanında memleketi aleyhinde beyanatta bulunduğu ve müteakiben radyo yayınlarında Türkiye'nin hükümet şekli ve hükümeti idare edenler aleyhinde geniş propaganda kampanyasına girişerek komünizmi yaymak maksadını güden neşriyatıyla Sovyet hükümetinin verdiği hizmeti ifa etmekte olan maruf komünist Nazım Hikmet RAN'ın kendisine bu hizmeti terk etmesi hususunda yapılacak tebligatın bir fayda vermeyeceği mülahaza edildiğinden Türk vatandaşlığından çıkarılması; İçişleri Bakanlığı'nın 23.7.1951 tarihli ve 40945 sayılı yazısı üzerine, 1312 sayılı kanunun 10. maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 25.7.1951 tarihinde kararlaştırılmıştır.

25/7/1951

CUMHURBAŞKANI
C. BAYAR

Başbakan A. MENDERES	Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı S. AĞAOĞLU	Devlet Bakanı F.L. KARAOSMANOĞLU	Adalet Bakanı R. NASUHİOĞLU
M. Savunma Bakanı H. KÖYMEN	İçişleri Bakanı H. ÖZYÖRÜK	Dışişleri Bakanı F. KÖPRÜLÜ	Maliye Bakanı H. POLATKAN
M. Eğitim Bakanı T. İLERİ	Bayındırlık Bakanı K. ZEYTİNOĞLU	Eko. ve Ticaret Bakanı MUHLİS ETE	Sa. ve So. Y. Bakanı Dr. E. ÜSTÜNDAĞ

G. ve T. Bakanı R.Ş. BURÇAK	Tarım Bakanı N. ÖKMEN	Ulaştırma Bakanı S. KURTBEK	Çalışma Bakanı H. ÖZSAN	İşletmeler Bakanı H. GEDİK

Bir belge. *Nâzım'ı yurttaşlıktan böyle çıkardılar.*

sıra çıkan dört-beş kitabım.. İşte **Varan Üç** çıktı, **Gece Gelen Telgraf** çıktı, **Jakond ile Si-Yau** çıktı, **Bedrettin Destanı** daha sonradır.

▶ O zaman milli eğitim müfettişleri gelip bu kitapları neden okuyorsunuz demezler miydi?

Efendim teftiş gördük. Hatta başıma bir şey daha geldi. Yedek subay okulunda üç bin kişi önünde ben ver yansın Nâzım'ı okumaz mıyım! Ve ondan sonra da ben çavuş çıkmaz mıyım!

▶ Susturmadılar mı, baştan sona okuyabildiniz mi?

Baştan sona okudum.

▶ Hangi şiirdi okuduğunuz?

Salkım Söğüt'ü okudum, bilhassa **Salkım Söğüt**'ü okudum. 1932 yılında.

▶ Siz Yahya Kemal ve Haşim'i sevdiğinize göre, Nâzım'ın şiirleriyle ilk karşılaştığınızda size biraz itici geldi mi, yadırgadınız mı?

Hiç yadırgamadım. Sanki hazırmışım gibi Nâzım'ın şiirini içtim. Ben demek ki şiirimizde devrim yapan böyle bir adamı beklemeye hazırmışım. Hazırmışım ki bütün benliğimle Nâzım'a sarıldım ver yansın ve Nâzım'ın bütün şiirlerini ezberledim.

▶ Karşılaştığınızda onu yaşıtınız gibi hissettiniz mi yoksa büyük bir insan gibi mi geldi?

Büyük, büyük.. Yaş olarak, nesil olarak benden 10 yaş büyük olarak gördüm. Çünkü devrimci adamdı.

▶ Onu bir daha gördünüz mü?

Sonra bizim hocalık sürdü. Haaa, 40'la 50 arası Bursa cezaevinden pelur kâğıtlara yazılmış, daktilo edilmiş, elden ele gelen şiirlerini etrafa yayardık. Efendim yıl 1951. Kampanyalar açıldı, Nâzım özgürlüğüne kavuştu, şu oldu, bu oldu. Hararetle Nâzım'ı izledik. Elden ele dolaşan, İstanbul'a gelen şiirlerini ezberledik ve etrafa yaymaya çalıştık. Artık ben Nâzım Hikmetçi olmuştum. Bir taraftan bana Fikretçi derler. Belki büyük şair değil ama yarına bakan insan olarak, Nâzım'ın öncüsü olarak Fikret'i kabul ederim. Efendim yıl 1951, terör havası, tevkifatlar devam ediyor, köy enstitülerine hücumlar başlıyor. Reşat Şemsettin, Tahsin Banguoğlu'nun bakanlıkları sırasında köy enstitüleri tırpanlandı... Tanıdığım köy enstitülerinin müdürlerinin hepsi işlerinden alındılar. Ben o zaman Güzel Sanatlar Akademisi'nde hocayım. Oradaki hocalığım 15 sene sürdü. Estetik dersi okuttum. Orada bir dostum vardı, sağ şimdi, iyi bir rejisör, iyi bir seramikçi: Vedat Ar. Bu, Nâzım'ın arkadaşı. Vedat Ar birgün bana, 'Hoca seni bir yere götüreceğim, çantanı alır mısın' dedi. Pekâlâ. Kalktık. Vedat Ar'ın arabasına bindik. Nişantaşı'nda İpek Film Stüdyosu'ymuş oraya gittik. İşte dekorlar filan var. Apartman bozması bir bina. Vedat'la yürüyoruz. Bir yere geldik. Bir de baktım, Nâzım. Ben 1931'de tanıdım Nâzım'ı. Yıl 1951. Şaştım kaldım. Hiç söylemedi Vedat, bundan hiç bahsetmemişti bana. Bir zat daha vardı orada, onunla da tanıştık, İhsan İpekçi'ymiş. Hemen orada öğrendim ki Nâzım gerek Bursa'da yatarken gerek çıktıktan sonra İpekçi'ye senaryolar yazarmış, takma adla. Beni Nâzım'la tanıştırdılar. Ben yirmi sene önce tanıştığımı, Baltacıoğlu'nun evinde onu dinlediğimi filan söylemeye cesaret etmedim. Vedat dedi ki, Nâzım, senin şiirlerini ezbere bilen bir hoca buldum. Peki dedi Nâzım, başka şiir de bilir misin? Bilirim, Haşim'den de, Yahya Kemal'den de, Divan şiirinden de bilirim. Divan şiirini bilir misin, dedi. İyi bilirim, dedim. Nedim'den hafızanda şiir var mı? Yirmi otuz şiir var, dedim. Şaşırdı, bir tane okur musun? Nedim'den bir gazel okudum. Beğendi. Yaman okuyorsun, bende Nedim'in divanı yok, dedi. Nedim'in bir şiirini arıyoruz, bu şiir hafızanda var mı? Nasıl başlıyor, dedim. Bir beyiti okudu. Bir mırıldanayım kendi kendime dedim, mırıldandım. Çıktı bu şiir, dedim. Oku bakalım, dedi.

Bir nîm neş'e say bu cihanın baharını
Bir sâgar-i keşideye tut lâlezarını

diye başlayan ve

İran-zemine tuhfemiz olsun bu nev-gazel
İngürsün İsfahan'a Stanbul diyârını

diye biten ünlü gazel. Altı beyitlik gazeli okudum. Beğendi, bir kere daha okur musun dedi. Bir kere daha okudum, üç kişi önünde. Otoriter adam Nâzım. Hoca, dilin sürçmesin, son defa oku dedi. N'oluyor dedim kendi kendime. Son defa okudum. Deneyelim, dedi. Neyi deniyorsun? O vakit teyp yok, bir şey yok, görmemişiz. Bir de baktım, bizim ses olduğu gibi şeye çıkmış, yıl 1951. Nâzım, Hoca, Nedim rolünü oynayan şiir okuyamıyor. Lale Devri diye bir senaryo yazdım, film yaptık, hazırlandı bitti, bize bu şiir lazımdı. Teşekkür ederim, haftaya köşeye yaslanır seyredersin, dedi.

▶ Seyrettiniz mi?

Seyrettim, sesimi dinledim. Sonra, Nâzımcı olduk, gel keyfim gel. 57-58 ben Paris'teyim.

▶ Bir kere daha gördünüz galiba.

Eveeet, onu da anlatayım, olsun bitsin. Paris'teyim. Ressam Hakkı Anlı vardı benim ahbabım. Sık sık görüşüyorum. Tabii Pertev Boratav'la da görüşüyorum. Hakkı bana bir gün, Hoca, Nâzım burda biliyor musun dedi. O sırada kitapçılarda **L'Exile** var. Seçmeler. Onu aldım. Ee peki, nerede Nâzım? Görmek ister misin? İsterim ama seninle beraber görelim istersen. Sen git gör, dedi bana. Yahu nerede göreceğim, kahveye mi çıkıyor, nereye gidiyor? Abidin Dino'nun evinde olduğunu söyledi. Ben Güzin Dino'yu tanırım. Bir cesaret Güzin Dino'nun evine gittim. Çaldık kapıyı. Güzin Hanım çıktı. Ooo, hoca merhaba, dedi. Dedim Nâzım burdaymış. Evet, burda, birazdan Abidin'le gelecekler, dedi. İçeriye girdim. 5-10 dakika sonra Nâzım geldi. Bu olayın tarihi 1957-1958 arası. Bizi Güzin Hanım tanıştıracak. Müşterek bir dostumuz olan edebiyat hocası dedi. Nâzım bana, hocalardan kimleri tanıyorsun, diye sordu. Ben üç beş kişi saydım. Sabahattin Ali askerlik arkadaşım, Sabahattin Eyüboğlu sınıf arkadaşım. Üstad, dedim hatırlamazsınız, bu üçüncü karşılaşmamız herhalde. Biz 1931'de Baltacıoğlu'nun evinde karşılaştık. Hatırlayamadı. İki, dedim, 1951'de Vadat Ar, beni bir stüdyoya getirdi. Haa sen o musun, dedi. Bunu hatırladı. Oturduk orada, şarap içtik. Öteden, beriden, İstanbul'dan konuştuk. Ben o Fransızca **L'Exile** kitabından bahsettim. Mektuplaşıyormuş İstanbul ile. Hafızanda benden şiir var mı, dedi. Eee var dedim, olmaz olur mu? **Davet**'i okudum burada.

▶ Hasreti yoğun muydu o sırada?

Tabii, İstanbul'a duyduğu hasret. Bu onu son görüşümdü. Ama o gün bu gündür ben Nâzım'ı şiirin üç büyük isminin daha üstünde görürüm. Ki bunlar Fikret, Yahya Kemal, Ahmet Haşim. Elbette Nâzım Hikmet bunların hepsinin üstüne geçmiş Türk şiirinin lideri. Ben öyle derim ki, 1940 kuşağı içinde Nâzım'dan etkilenmedim diyen şair yoktur.

▶ Şimdi Salim Amca, Nâzım biliyorsunuz yurttaşlıktan çıkarılmıştı. Bu kararın kaldırılması, geri alınması konusunda Nâzım'ın kız kardeşi...

Bütün yayınlara yürekten katılıyorum. Nâzım'ın ne vatan hainliği var ne şu var ne bu var. Boş yere tezvirat. Nâzım'ın en büyük Türk şairi olduğu artık tescil edildi. Paris'te, başka birçok yerde Nâzım için birçok şeyler yapıldı, yapılıyor. Elbette Nâzım'ın bu hakkı alınmalı, alınacak. Emil Zola hikâyesi malum. Niye vatandaşlığa geri alındı? Nâzım da bana göre vatandaşlığa mutlaka geri alınacaktır. Evet bütün bu yayınlar, bütün bu toplantılar yerden göğe kadar haklı. Bu hak verilecek muhakkak. Geçenki toplantıya gidemedim. İsterdim, O Çatı'daki yemekli toplantıya gidemedim. Yaşlıyım. Belki ben de bir şeyler söylerdim.

▶ Bu kampanya devam edecek, siz de tekrar gitme fırsatı bulacaksınız sanırım. ■

SOSYALİST DEMOKRASİ

Sosyalist demokrasinin önünde çözülmesi gereken çok ciddi problemler olduğunu kimse inkâr etmiyor. Sosyalist uygulamadaki eksikliklere takılanlar kapitalizmden sosyalizme geçiş çağının son derece karmaşık problemler yarattığını gözden kaçırıyorlar.

Günümüz dünyasında, siyaset söz konusu olduğunda -ne zaman olmuyor ki!- en çok kullanılan kelimelerden biri **demokrasi**. Örneğin ülkemizde demokrasi kelimesi ağzımızdan düşmüyor. Kimine göre mevcut rejim demokrasinin ta kendisi, bazıları demokrasiye dönüş yolunda olduğumuzu söylüyor; bir kısmımız ise Türkiye'de demokrasinin "d"sinin dahi bulunmadığı -ki ben de bu sonunculardan biriyim- kanısında.

Latin Amerika'nın, bir kısım Asya ve Afrika ülkelerinin de en önemli meseleleri demokrasi. Latin Amerika ülkelerinin ağırlıklı bölümünde demokrasi ile askeri faşist diktatörlükler arasında mekik dokumak adeta gelenekleşti. Güney Kore ve Bangladeş başta olmak üzere bir kısım Asya ülkelerinde kitleler demokrasi uğruna sokaklara dökülüyorlar. G.Afrika'da insanlık tarihinin en rezil diktatörlüklerinden birini devirmek için zorlu bir mücadele yürütülüyor.

Burjuva demokrasisinde inisiyatif burjuvazidedir. Demokratik hak ve özgürlükler işçiler için bir tür savunma aracıdır ve ister istemez pasif bir sosyal işleve sahiptir.

Sosyalist ülkelerde de demokrasi en güncel konulardan biri. Özellikle Sovyetler Birliği'nden demokrasinin daha yaygınlaştırılıp derinleştirilmesi, sosyalizmin yetkinleştirilmesine yığınların yapıcı enerjisinin daha fazla seferber edilmesi için alabildiğine canlı bir kampanya yürütülüyor.

"Demokrasi" söz konusu olduğunda "tuzu en kuru" gözüken ise "Batı". "Demokrasinin beşiği hür dünya" ve onun "doğal lideri" ABD, "olabilecek rejimlerin en mükemmeline" sahip olmanın azametiyle dünyaya nizamat vermenin, bütün ülkelerde "Batı demokrasisi"ni egemen kılmanın peşinde. Ancak arada bir terslikler de olmuyor değil. Örneğin Beyaz Saray, Şili halkına 20 küsur yıldır kan kusturan Pinochet'ye karşı demokrasi mücadelesi verenlere en ufak sempati dahi göstermiyor da, Nikaragua'da seçim sonucu büyük oy desteği ile işbaşında bulunan Sandinistleri devirmek için kendi topladığı ipten kazıktan kurtulmuş Samoza artıklarına -demokrasi adına- kesenin ağzını açmakta hiç beis görmüyor.

Demokrasi hemen herkesin meselesi, ama görülüyor, "demokrasi"den maksat bir değil. Kimileri için demokrasi olan, kimileri için demokrasinin yokluğu anlamına geliyor; bazıları için demokrasinin çokluğu, başkaları için demokrasinin azlığına tekabül ediyor. Böylesi de doğal. Çünkü, hep bilindiği gibi bağrında **farklı** sınıfları barındıran somut sosyal yapılar söz konusu ise -ki verdiğim örnekler bu türden- her demokrasinin kendine özgü bir **sınıf karakteri** olur.

Madem ki biliniyor, "demokrasinin sınıf karakteri"ni hatırlatmanın ne gereği var?

Gereği var, çünkü bu nokta solcularımız arasında dahi yeterince ciddiye alınmıyor. Kimilerimiz var, proletarya diktatörlüğünü en uç biçimde yorumlamaya pek yatkınlar. Böylelerine göre sınıfın en gelişkin ve yetenekli unsurlarından oluşmuş "çelik çekirdekli parti"nin otoritesi esastır, emekçilerin çıkarlarının nerede olduğunu en iyi "parti" bileceğine göre "parti" yol gösterir, halka "parti"yi izlemek düşer. Böyle düşünmenin doğal sonucu, sosyalizmin demokrasi yanına pek aldırış etmemek, onun, kollektiviteye en yatkın sınıfın, işçi sınıfının yaşama biçimi olduğu gerçeğini gözden kaçırmak ve dolayısıyla yığınları ilgilendiren demokratik hak ve özgürlükleri küçümsemek oluyor. Böylece sosyalizm sınıf karakterinden bir ölçüde soyutlanıp sadece "devrimciler"in işi haline geliyor.

Kimilerimiz ise farklı sosyo-ekonomik formasyonlardaki demokrasileri, sadece var olan demokratik hak ve özgürlüklere bakarak nitelendiriyorlar. Böyle olunca demokrasi, sınıf karakterini yitiriyor, demokratik hak ve özgürlüklerin azlığına veya çokluğuna bağlı olarak ölçülen ve düzenden düzene **nicel** olarak farkeden bir olgu haline geliyor.

Oysa tartışma Marksizm dahilinde kaldığı sürece, farklı üretim tarzlarına tekabül eden demokrasilerin yekdiğerlerinden **nitel** anlamda farklı olduklarını kabul etmekten başka çare yoktur. Tarihi mataryalizmin abc'si bunu gerektirir. Bir tartışmada karşısındakileri kara kaplı kitapla susturmaya çalışmanın sempatik bir metod olmadığını biliyorum. Ama üzerinde durduğum demokrasi konusunda, sol çevrelerde açıkça yanılgılara düşüldüğü ve kimse de "hakiki" Marksistliği başkalarına bırakmadığı için bu hatırlatmayı yapmak zorunluluğunu duydum. Yoksa amacım konuyu burada noktalamak değil, aksine detaylandırarak irdelemek.

"Batı"nın pek kutsadığı "özgürlükçü demokrasi", biliyoruz özünde burjuva demokrasisi. Ne ki bu demokrasi burjuva demokrasisinin "saf" değil oldukça **katışık** bir biçimi. En saf burjuva demokrasisi, "**Laissez faire, laissez passer**" düzenidir, yani sermayenin üretiminin ve yeniden üretiminin özgürlüğü düzenidir. Bir başka deyişle burjuva demokrasinin **esas işlevi**, artı değer üretiminin sürekliliğini güvenlik altına almaktır. İşte burjuva demokrasisi, bu esas işlevini korumak şartıyla, tarihsel bir süreç boyunca başlangıçtaki "saf" biçiminden günümüzdeki **katışık** biçimine evrimleşmiştir.

"Katışık"tan kastım şu: Bugün en gelişkin şekline "Batı"da rastladığımız burjuva demokrasisindeki hak ve özgürlüklerin ezici çoğunluğu burjuva demokrasisinin doğal uzantıları değillerdir, aksine burjuvaziye rağmen, çalışan kitlelerin, sıradan yurttaşların uzun ve meşakkatli mücadeleleri sonucu kazanılıp topluma mal edilmişlerdir.

Çağdaş "Batı demokrasisi" bir tür burjuva demokrasisidir ama, örneğin bir grev hakkı, burjuva demokrasisinin sınırları içinde gerçekleşebiliyor olsa bile düpedüz **proleter** bir haktır. Sendikalaşma hakkı da böyledir. Yukarıda da anılan diğer pek çok hak ve özgürlük yine genel hatlarıyla emekçi karakterlidir, çalışan insanların damgasını taşır. Ve böyle olduğu içindir ki, bu hak ve özgürlüklerin toplumsal işlevi burjuva demokrasisiyle sınırlı kalmaz; aksine bunlar burjuva demokrasinin aşılmasında ve daha da önemlisi, sosyalist demokrasinin kurulup yetkinleştirilmesinde tayin edici öneme sahip olurlar.

Ancak burjuva demokrasisi, saflığını ne kadar yitirirse yitirsin, ne ölçüde **katışık** hale gelirse gelsin, üretim araçlarının özel mülkiyeti devam ettiği sürece, bir yanıyla emekçi sınıf ve tabakalar üzerinde **burjuva diktatörlüğü** olmak özelliğini korur. Emekçiler ne kadar demokratik hak ve özgürlüklerle donatılmış olurlarsa olsunlar, egemen sömürücü azınlık, kapitalist üretiminin sonucu biriken toplumsal zenginliklere sahip olmanın imtiyazıyla çalışan nüfusu kontrol altında tutmanın yollarını bulur. Sömürülenlerin bu açmazdan kurtulmalarının yegâne yolu üretim araçlarının özel mülkiyetten çıkarılması ve böylece burjuvazinin imtiyazlı konumuna son verilmesidir. İşte işçiler, emekçiler ne zaman böylesi bir amaca yönelseler normal şartlarda tarafsızmış gibi gözüken devleti en acımasız hoyratlığıyla karşılarında bulurlar. Ve işler biraz ciddileştiğinde, o pek demokrat, pek uygar "Batı burjuvazisi"nin, işçi sınıfına, çalışan halka faşizmlerden faşizm beğendirmek için nasıl canavarlaştığının ibret verici örnekleri vardır yakın tarihte.

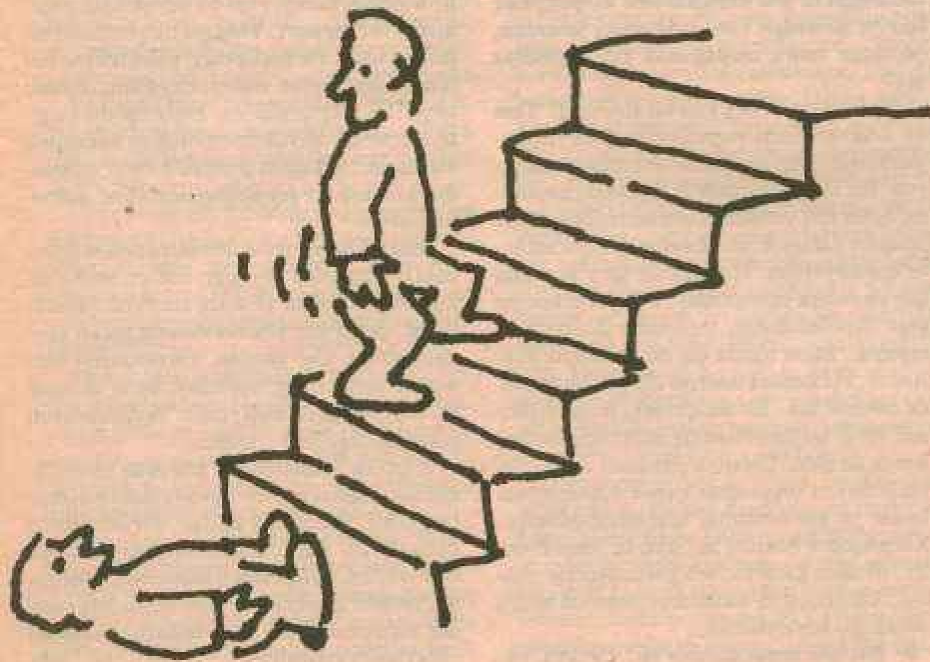
İşçiler, diğer emekçiler, çalışan kitleler, burjuva demokrasisi sınırları içinde kendi çıkarları doğrultusunda ne kadar çok hak elde

ederlerse etsinler, bütün bu haklar burjuvazinin artı değere el koyma hakkı ile birlikte var olmak zorundadırlar. Bundan çıkan sonuç şudur: Burjuva demokrasisi dahilinde proleter nitelikli, emekçi karakterli haklar elde edile edile bu hakların nicel birikimi ile burjuva demokrasisi, sosyalist demokrasiye dönüştürülemez. Sosyalist demokrasi ile burjuva demokrasisini birbirinden ayırt eden, çalışan halkı kollayan hak ve özgürlüklere ilişkin nicellikler değildir.

O halde demokratik hak ve özgürlüklerin birikim seviyesi ne olursa olsun burjuva demokrasisinden, sosyalist demokrasiye geçebilmek için **köklü bir müdahale** gerekiyor. Öylesine köklü bir müdahale ki burjuva demokrasisine damgasını vuran olguya, burjuvazinin artı değere el koymasına son verilsin, bir başka deyişle insanın insan tarafından sömürüsü bitsin. Artı değer sömürüsü burjuvazinin varlık nedeni olduğuna ve bu da üretim araçlarının özel mülkiyeti temeline oturan burjuva demokrasisi ile güvenlik altına alındığına göre, burjuva demokrasisinin aşılmasını mümkün kılabilecek **biricik köklü müdahale**, iktidarın, sömürüden kurtulmak isteyenler tarafından ele geçirilmesidir. Üretim araçlarının özel mülkiyet alanı dışına çıkarılmasının bundan başka yolu yoktur.

İktidarın işçi sınıfına, emekçi halka geçmesi, her ülkenin özgül şartları altında nasıl olur, hangi yolu izler, iktidarın alınmasından sonra sosyalist topluma doğru ilerleyiş, sosyalist kuruluş nasıl, hangi aşamalardan geçilerek gerçekleştirilir; bunlar sosyalizmin en çok tartışılan, en hayati meseleleridir. Bütün bu konulardaki görüş ayrılıkları, yaklaşım ve değerlendirme farklılıkları ne olursa olsun şurası kesindir: Sosyalist demokrasinin ön şartı siyasi iktidarın işçi sınıfına -ve onun emekçi müttefiklerine- geçmesidir.

Bir kere bu ön şart gerçekleştirildikten sonra sıra sosyalist demokrasinin temellerinin atılmasına gelir. Bunun da yolu, kapitalist mülkiyet ilişkilerinin yerine sosyalist mülkiyet ilişkilerinin ikame edilmesidir.

Tabii pratikte mesele bu kadar yalın bir şekilde çözümlenemez. Ülkenin özgül şartları neyin nasıl ve ne zaman yapılacağının belirlenmesinde tayin edici rol oynar. Örneğin bütün üretim araçlarının özel mülkiyetine daha ilk günden son vermek gerekli olmayabilir; hatta böylesi, sosyalist kuruluşun bilimsel esaslar dahilinde yürütülmesine zarar verebilir. Ama kural olarak emekçi iktidarın ilk icraatlarından biri büyük üretim araçlarını özel mülkiyetten çıkarmaktır. Böylece daha ilk günden sosyalist mülkiyet ilişkilerinin kurulmasında ve insanın insan tarafından sömürülmesinde **süreci belirleyici** dev bir adım atılmış olur.

Sosyalist demokrasiye giden yolda esas tayin edici faktör, toplumun yönlendirilmesinde kimin, hangi sınıf ve tabakaların **inisiyatifi** elinde tuttuğudur. Emekçi iktidar, örgütleriyle, seferber olmuş emekçi yığınların aktif desteği ile, ülkenin yönetimini kendi inisiyatifine geçirdiği, kendi iktidarını iş göremez hale getirebilecek mekanizmaları etkisizleştirdiği ölçüde, önceden burjuvazinin kontrolünde olan toplumsal kurumları, refah kaynaklarını ve birikmiş zenginlikleri bir süreç boyunca kendi denetimi altına alır. Sosyalist demokrasiyi burjuva demokrasisinden esas ayırt eden de bu olgudur.

Burjuva demokrasisinde, demokratik hak ve özgürlükler işçiler için, çalışan yığınlar için genel olarak, bir tür **savunma** aracıdır. İnisiyatif burjuvazidedir ve sosyal **muhalefeti** oluşturan emekçiler, bir yandan yaşama zorluklarını bir ölçüde hafifletmek için, öte yandan da sosyalizm uğruna verdikleri mücadelenin yolunu döşeyebilmek amacıyla demokratik hak ve özgürlükler uğruna devamlı çaba harcarlar. Sömürücü güçlerle, emeğin güçleri arasındaki çelişki antagonist türden olduğu için iktidardaki burjuvazinin emekçilere yönelik politikası ve icraatı karşısında, çalışan yığınları kollayan demokratik hak ve özgürlükler ister istemez **pasif** bir sosyal işleve sahip olurlar.

İktidarın el değiştirmesiyle birlikte bu durum köklü bir değişikliğe uğrar. İnisiyatif emekçi halkın eline geçtiği için eskiden savunma aracı konumundaki demokratik hak ve özgürlükler bu sefer toplumun yönlendirilmesinde **aktif** rol oynamaya başlarlar. Aynı haklar önceden çalışanların var olan kazanımlarını **korumaya** ve emek üzerindeki sömürüyü ve baskıyı azaltacak daha başka haklar elde etmeye hizmet ederlerken, şimdi sosyalist demokrasinin bütünü içinde, sosyal işlev açısından nitel bir başkalaşıma uğrayarak işçilerin, diğer emekçilerin, çalışan insanların kendi dünyalarını kendi elleriyle kurmalarında aktif işlev görmeye başlarlar. Üstelik bu kadarla da kalmaz; sosyalist demokrasi, en gelişkin burjuva demokrasisinde dahi elde edilemeyecek başka haklarla daha da zenginleşir.

Sosyalist demokraside eskiden savunma aracı konumundaki demokratik hak ve özgürlükler çalışan insanların kendi dünyalarını kurmalarında aktif işlev görmeye başlarlar.

Burjuva demokrasisinde **kural**, çalışan kitleleri ilgilendiren hakların egemen sömürücü sınıflara rağmen, onlarla zorlu bir mücadele verilerek **kazanılmasıdır**; kazanıldıktan sonra da aynı hak ve özgürlüklerin burjuvazinin tasallutundan **korunmasıdır**. Oysa emekçilerin iktidara gelip inisiyatifi ele geçirmeleriyle birlikte durum değişir. Şimdi artık esas olan, **zıt** bir güce karşı mücadele verilerek hakların kazanılması ve korunması değil, hakların çalışan yığınlar içinde alabildiğine **yaygınlaştırılması**, tek bir kişinin dahi sosyalist demokrasiye katılımın dışında kalmaması için itina gösterilmesidir.

Burjuva demokrasisi en gelişkin şeklinde dahi polisiyle, hapishanesiyle, yargı mekanizmasıyla, ordusuyla, bürokrasisiyle, bir devlet biçimidir. Buna karşılık sosyalist demokraside hak ve özgürlüklerin yığınlara mal olması süreci derinleştikçe, insanlar demokratik hak ve özgürlükleri **kendi vücutlarının birer uzantısıymışcasına benimsedikleri** ölçüde - ve tabii dünyada emperyalizmin etkinliğine son verilmesi sürecine paralel olarak - toplumun, burjuva demokrasisinde yukarıda saydığımız türden kurumlara ihtiyacı azalmaya başlar. Ve giderek bu süreç, demokrasinin, sosyalist de olsa bir devlet biçimi olmaktan çıkıp, insanlar için bir "**alışkanlık**" haline geleceği dönemin şartlarını olgunlaştırır.

Kimileri bu son söylediklerimi, mevcut sosyalist uygulamalarla kıyaslayıp "ütopik" bulabilir. Sosyalist demokrasinin önünde çözülmesi gereken çok ciddi problemler olduğunu kimse inkâr etmiyor. Bana kalırsa esas ütopistler, dünyamızın **kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemini** yaşadığını, alabildiğine çalkantılı bu dönemin son derece karmaşık problemler yaşattığını gözden kaçıranlardır, olup bitenlere **global** bir bütünlük içinde bakacak yerde devamlı sosyalist uygulamalardaki aksaklıklara ve eksikliklere takılanlardır. Oysa gezegenimizin en azından son bir asırlık tarihi sosyalizmin-üstelik de var olan, yaşanan **reel sosyalizmin** - bir ütopya değil insanı gerçekten özgürleştirecek yegâne sistem olduğunun, bunun dinamiklerini sadece ve sadece kendisinin taşıdığının sayısız örneğini veriyor. Tabii, görmeye niyeti olana. ■

Halil Çaylı "Ashab-ı kehf"ten biri...

"BEN YAŞTA İNSANLAR NASIL TRAŞ OLUYOR, UNUTMUŞUM"

Yaşamayı becer de nasıl becerirsen becer, anlayışının yaygınlaştığını gözledim.

Halil Çaylı adını dikkatli okurlarımız hatırlayacaklardır. Yeni yıl için yazdıklarına geçen sayımızda yer vermiştik. Ne o bize yılbaşı kartını atarken ne de biz iyi dileklerini basarken bu kadar çabuk karşılaşabileceğimizi umuyorduk. Ama Halil Çaylı çıkageldi. Biz de kendisine on gün mühlet tanıyıp teybin karşısına oturtuverdik.

▶ İçerde kaç yıl kaldınız?

Altı yılı biraz aşan bir süre cezaevinde kaldım.

▶ Dışarıya çıkınca sizi en çok etkileyen olay ya da görüntü ne oldu?

Cezaevinden çıkışımda nelerle karşılaşacağımı içerdeyken çok düşünmeme rağmen bilemiyordum. İçerdeyken, dışarıda olup bitenleri, toplumdaki değişiklikleri, hatta çevresel değişiklikleri, mimari çalışmaları, vb. basından ve televizyondan izlemeye çalışıyordum. Çünkü cezaevinde hasret çok boyutludur. İlginçtir, dışarıya çıktıktan hemen sonra Yerebatan Sarnıcı'nı gezme fırsatını buldum. Daha önce yalnızca dışardan görmüştüm sarnıcı. Gezerken çok şaşırdım: Klasik müzik, koskoca bir karanlık, karanlığın içinde ışık oyunu ve derin bir mimari. Cezaevini de andıran bir yanı var, kendimi bir an yarı cezaevi, yarı saray içinde duydum. Daha sonra da Soğuk Çeşme Sokağı'na gittim. O sokağın bu kadar güzel olduğunu daha önce farkedememiştim. Bana çok değişik geldi. Klasik müzik sokakta dalga dalga yayılıyordu. Bütün bunlar bana biraz hayal gibi geldi. Sanki cezaevinde volta atıyordum ve kafamda bunları canlandırıyordum. Anlatması biraz zor. Yedi yılın etkisi, gerçeği cezaevindeki duygularımla karıştırmam sonucunu doğuruyordu sanki.

Bakkala ilk kez gittiğimde 5 bin lira verip bir paket "sigara" istedim, üstünü almayı da unuttum.

▶ Çok kısa bir süredir dışardasınız. 10 günden beri. Bu süre içinde insanlarla ilişkilerinizde sizi en çok zorlayan şey ne oldu?

Dışarıya çıkar çıkmaz bindiğim otobüste, şoför trafik rezaletinden, benzeri şeylerden söz etmeye ve bu konularda benim de fikrimi sormaya başladı. Çok yabancıydı bunlar bana. İlk şaşkınlığım böyle. Yabancılaşma olayı diyebileceğimiz bir şey. Daha sonra da on günden beri farklı biçimlerde devam etti. İnsanlar arasına girdiğimde, çoğu kez sorunlarını, maaşlarının yetmediğini, harçlıklarının yetmediğini konuşuyorlar. Bu tür konuşmalara katılamadım, genellikle dinleyici olarak kalıyorum. Hatta benim de fikrimi sorarlarsa diye biraz da çekinerek oturuyorum. Size ilginç bir olay anlatmak isterim. Traş olmak için berbere gittim. Berber dükkanı da bayağı değişmiş. Bana yabancı gelen bir yığın şey var. Çünkü biz içerde ya birbirimizi traş ettik ya da bizi yatırıp zorla traş ettiler. Nasıl traş olunacağını unutmuşuz. Berber nasıl traş olmak istediğimi sordu. Normal, sağını solunu biraz alın, düzgün bir şey olsun dedim. Traş sürerken de berber sürekli "nasıl olsun" deyip duruyordu. Nihayet dayanamadım: "Kardeşim, ben cezaevinden yeni çıktım. Yedi yıldır cezaevindeydim. Ben yaşta insanlar nasıl traş oluyor, onu da unutmuşum. Sen beni normal bir traş et", demek zorunda kaldım, çünkü "nasıl olsun" sorusuna verebileceğim başka bir yanıt yoktu. Cezaevinden çıktığımı söyleyince nasıl bir tepkiyle karşılaşacağımı da bilmiyordum.

Anında sigaralar ikram edildi, çaylar söylendi. "Çok mu zor geçti?" gibi sorular soruldu. Ben de biraz rahatladım.

▶ Altı yıl önce ve altı yıl sonra tanıdığınız insanlarda ne gibi değişikliklerle karşılaştınız? İçeriye girmeden önce tanıdığınız insanları, çıktıktan sonra umduğunuz gibi buldunuz mu?

Dışarıya çıkalı çok kısa bir süre geçti. Tam bir değerlendirme yapmak zor. Ama yakalayabildiğim bazı ipuçlarını anlatmaya çalışayım. Biz içerde, toplumun dışardaki yaşamını, nefes alış verişlerini olanaklar ölçüsünde izlemeye çalışıyorduk. Kendimizi buna zorunlu hissediyorduk. Gazetelerin satır aralarını bile okumaya çalışıyorduk. Dikkati çeken bir olgu depolitizasyon, toplumun duyarsızlaşmasıydı. Bunu içerde biz de hissediyorduk. Ancak, biz içerden dışarıya durgun bir biçimde bakıyorduk. Bir de içerdeki insan dışarıdan aldığı bilgileri abartma eğilimindedir. Bu, bende de oldu. Dışarıya çıktıktan sonra, depolitizasyon olgusunun içerde düşündüğüm kadar yaygın olmadığı izlenimini edindim. Karşılaştığım insanlar tartışıyorlar, eleştiriyorlar, siyasete karşı duyarlı görünüyorlar. Ancak, karşılaştığım insanların sayısının sınırlı olduğunu söylemeliyim.

▶ Hiç alış verişe çıktınız mı? Çarşıya, pazara?

Bu ilginç bir konu. Cezaevinde yedi yıl boyunca komünal bir yaşamımız oldu. Yoksulluğumuz gibi var olan şeylerimizi de paylaştık. Sınırlı alışverişlerimiz tek merkezden yapılırdı. Bu köklü bir alışkanlık haline geldi. Çıkınca, doğrusu para taşımaya ve harcamaya alışamadım. Bakkala ilk kez sigara almak için gittiğimde 5.000 lira verip bir paket "sigara" istedim. Çünkü cezaevinde markasını söylemeden sigara alıyorduk. Adam sorunca Maltepe dedim ama bu defa da paranın üstünü almayı unuttum. Bu arada, teknoloji de epeyce ilerledi elbette. Bizim tanımadığımız aletler kullanılmaya başlamış. Bir evde, televizyonda izlemeyi düşlediğim bir filmle karşılaşınca TV'nin de epeyce düzelmiş olduğunu söyledim. Meğer videodan film izliyormuşuz. Bunun nasıl bir şey olduğunu sormama herkes şaştı. Videoyu da görmedin mi dediler bana. Bir başka olay, genel telefon kulübesinden telefon etmeye çalışmam. Jetonu atıyorum, düşüp gidiyor, atıyorum düşüp gidiyor. Meğer büyük jeton deliğine küçüğünü atarmışım. Arkamda insanlar kuyruk oluşturdu, kimseye bir şey söyliyemiyorum, çok sıkılmıştım.

Beni etkileyen şeylerden birisi de sokaklardaki otobüs bileti ve vapur, telefon jetonu satıcıları oldu. Yedi yıl önce çocuklar yapardı bu işi. Şimdi her yaştaki insanın geçim kaynağı olmuş. Öte yandan, karşılaştığım bazı olaylar sonucunda, yaşamayı becer de nasıl becerirsen becer, anlayışının yaygınlaştığını gözledim ve biraz irkildim.

Genel bir yozlaşma var gibi geldi bana. Bireycilik, köşeyi dönme tutkusu hemen dikkatimi çekti. Ekonomik açıdan, dar gelirlilerin daha da zor durumda olduklarını gördüm. Öte yandan, halkın resmi dairelerde, memurlar, memur sandıkları kişiler karşısında eskiden olduğundan çok daha tedirgin, çekingen olduklarını gözledim. ■

İNSANCA YAŞAMANIN YOLU ÖRGÜTLÜ OLMAKTA BAŞLAR

Bugün uluslararası öğretmen örgütleri işbirliği ve güç birliği yapma çabasındalar. Peki Türkiye'de öğretmen örgütlenmesi ne âlemde?

Bugün, öğretmenlerin kapitalist ve sosyalist ülkelerde kendi meslek kuruluşlarına sahip olduklarını biliyoruz. Bu ülkelerin kiminde hem yerel hem bölgesel, kiminde ulusal düzeyde örgütlüdürler. Örgütlenmeler dernek, federasyon ya da sendika biçimindedir.

Fransa, Almanya, Hollanda'da ilk, orta, yükseköğretim kademelerine mensup öğretmenler kendi aralarında ayrı ayrı örgütlerin çatısı altında toplanmışlardır.

Örgütlü dünya öğretmenleri, kendi bölgelerinde olsun, kendi ülkelerinde olsun, mesleki kuruluşlarına kendi sorunlarını çözme, ekonomik, demokratik, kültürel hak ve çıkarlarını koruma, yeni kazanımlar elde etme, eğitimin gelişimine katkıda bulunma, eğitim politikalarına biçim verme yetki ve sorumluluğunu vermişlerdir. Eğitim ve öğretmen sorunlarının çözümü ülke sorunlarının çözümüne bağlı olduğundan, ülke sorunlarına, giderek dünya sorunlarına ilişkin görüşlerini de açıklamak, demokratik ülkelerin öğretmen örgütlerinin kaçınılmaz görevlerindendir. Hemen belirtelim ki bu örgütlerin görüş belirtmeleri, açıklamaları iktidar mücadelesi verme anlamında değildir. O görev siyasal partilerindir.

Ulusal düzeyde bile örgütlü olmak sorunları çözmede yeterli olmadığından uluslararası alanda sendikal örgütlenmeye gitmiştir dünya öğretmenleri.

Bugün kısa adı FISE olan Öğretmen Sendikaları Uluslararası Federasyonu'na bağlı 50'yi aşkın ülke, 70'i aşkın örgüt vardır. Böyle olmasına rağmen FISE tek başına uğraş vermekle yetinmemiş, dünya işçi sendikalarıyla bütünleşmiştir.

Dünya öğretmenlerinin bir bölümü de IFFTU (Uluslararası Hür Öğretmenler Federasyonu) çatısı altındadır. O da tek başına uğraş vermenin yetmediğini gördüğünden ICFTU adlı Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na bağlanmıştır.

FISE sınıf sendikacılığı görüşüne, IFFTU ise sınıf uzlaşmacılığı görüşüne göre çalışır.

Ayrıca, 95 ülkenin üye örgütlerinden oluştuğu belirtilen WCOTP (Öğretim Mesleği Örgütleri Dünya Konfederasyonu) vardır. Bir diğer uluslararası öğretmen sendikası da WUCT (Uluslararası Katolik Öğretmenler Sendikası) dır.

Görüldüğü gibi, Türkiye dışında diğer ülkelerin öğretmenleri, yerel, bölgesel ve ulusal düzeydeki mesleki örgütlenmelerinin bile yetmediğine inandıkları için uluslararası düzeyde örgütlenme gereğini duymuşlardır. Bugün eğitim, öğretim, kültür ve öğretmen sorunlarını çözmek, daha güzel bir dünyanın kurulmasına katkıda bulunmak için bu uluslararası öğretmen örgütleri işbirliği ve güç birliği yapmanın çabasındalar. Genel hatlarıyla dünya öğretmenlerinin görünümü böyle.

Gelelim Türkiye'ye. Bizde öğretmen örgütlenmesi ne âlemde?

Sekiz yıldır ülkemiz öğretmenleri örgütsüzdür. 12 Eylül'le birlikte demokrasi rafa kaldırıldığı, meslek kuruluşları kapatıldığı için, evet 8 yıldır ülkemiz öğretmenleri örgütsüz. İş bununla da bırakılmamış, öğretmenlerin yeniden örgütlenmelerini önlemek için bir yığın yasaklar konulmuştur.

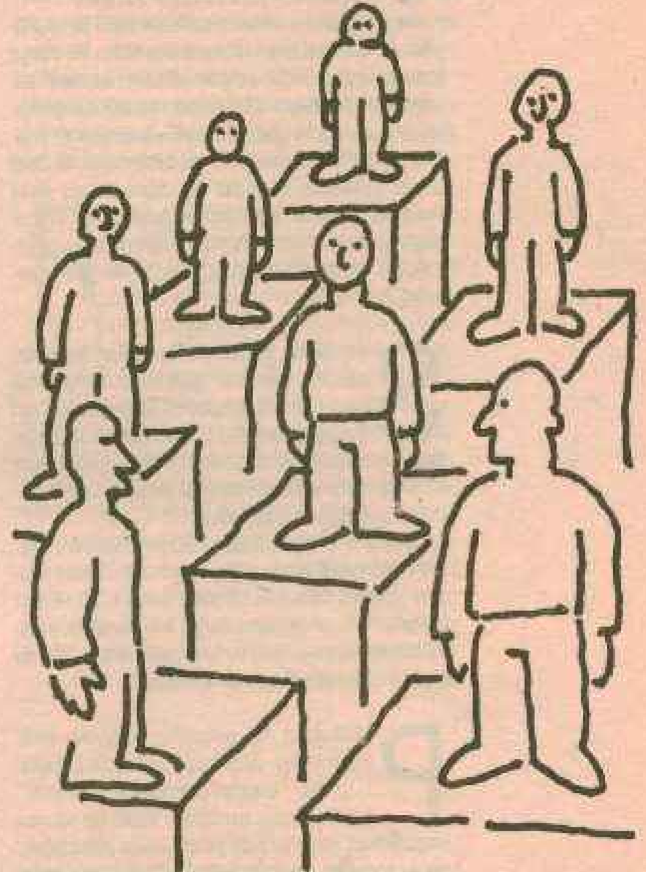
Ne yazık ki Türkiye, öğretmenlerine örgütlenme hakkı çok görülen dünyanın sayılı ülkelerinden biridir. "Yavru Vatan" diye söz edilen Kıbrıs Türk Kesimi'nde öğretmenler grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklara sahiptirler ve bu durum göğsümüzü kabartıyor doğrusu. Tüm dünya öğretmenleri örgütlenme haklarını kullanırken, 8 yıldır Türkiye öğretmenlerine -özellikle fiilen çalışan öğretmenlere- konulan örgütlenme yasakları neden?

Demokrasilerde var olan, vazgeçilmez haklardan biri de örgütlenme hakkıdır. Türkiye'nin altına imza koyduğu uluslararası kimi sözleşmeler de bu doğrultudadır. Gerçek böyleyken, sabah akşam "Türkiye'de demokrasi tüm kurallarıyla ve kurumlarıyla işlemektedir" diyenlere sormak gerek: Dernekler Yasası'ndaki "fiilen çalışan öğretmenler dernek kuramazlar, üye olamazlar" hükmü ne oluyor peki? Bunun neresi demokrasiyle bağdaşıyor ki? Üyesi olmaya çalıştığımız AT ülkelerinin hangisinde var bu tür yasaklar? Denilebilecek şey, "bizdeki demokrasi topaldır, kolu kanadı kırık bir kuştan farksızdır" olmalı. Hem "demokrasi var" demekle var mı oluyor sanki. Elalem neyin ne olduğunu bilmiyor mu? Kim kimi kandırıyor?

Demokrasi ekmek demektir. Haklar ve özgürlüklerdir. Ekmek derdi olanlar toplumun hangi kesimleriyse hakları ve özgürlükleri ellerinden alınanlar kimlerse, yasal ve meşru zeminlerde kalarak demokrasi mücadelesi vermelidir. Tarih göstermektedir ki demokrasi gökten zembille de inmiyor, kendiliğinden de gelmiyor.

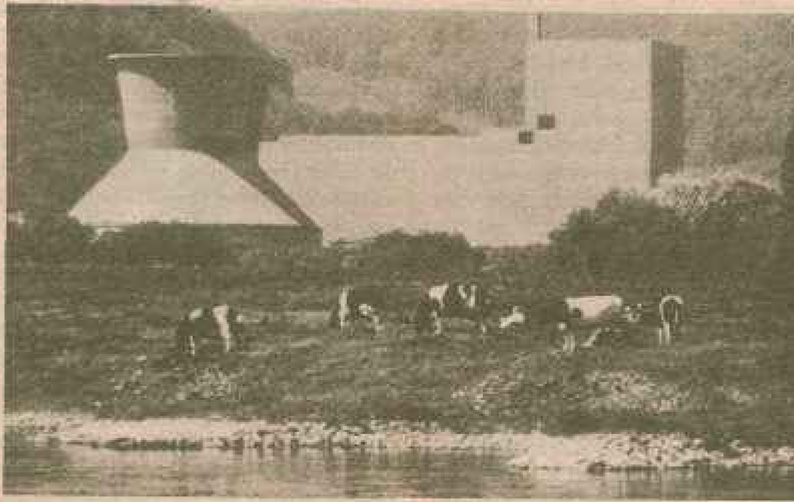
Bu anlamda öğretmenlere de sorumluluklar düşmektedir. Yasal örgütlü günlerle örgütsüz günlerin ayrımını yaşayarak anlamıştır öğretmenler. Örgütsüz günlerde ekonomik, kültürel ve toplumsal yönlerden nasıl baskılar altına alındıklarını, nasıl çıkmazlar içine düşürüldüklerini görmüşlerdir. Çare demokrasidir. Demokrasinin gereği olan örgütlenme hakkını kullanarak mesleki kuruluşlarını kurmaktır. Geçmişte TÖDMF, TÖS, TÖB-DER gibi etkin demokratik meslek örgütlerini kuran Türkiye demokratik öğretmen hareketinin zengin deneyimleri, birikimleri yeni öğretmen örgütünü de kurmaya yeter. Abece Dergisi'nden öğrendiğimize göre, TÖS, İLKSEN ve TÖB-DER'in eski genel başkanları yeni bir demokratik mesleki öğretmen örgütlenmesi için adım atmak üzereler. Halkımıza ve öğretmen kamuoyuna düşen görev bu olumlu girişime ilgi duymak ve destek olmaktır.

Unutmayalım ki insanca yaşamanın yolu örgütlü olmaktan geçer. ■

Doğal yaşama hakkı ve atom Mafyası

Batı ülkelerinde nükleer enerjinin, üretiminden tüketimine ve depolanmasına kadar uzanan zincirin tüm halkaları, Mafya'nın en kıyıcı-saldırgan kesiminin elindedir.

▸ Pandora'nın kutusu. Nükleer enerjinin kapağı, mitolojideki kutu misali, her gün biraz daha açılıyor.

Yüzyılın başında ünlenen "savaş salt generallerin ellerine bırakılmayacak kadar çok ciddi bir iştir" özdeyişi, günümüz koşullarında yeni boyutlar kazandı.

Geçen Ocak ayı insanlık tarihinin belki de en büyük, en kriminal skandalına sahne oldu. Ve dünya kamuoylarının önüne sergilenen haberler, değil savaşı, günlük yaşamı bile, militer- sanayi komplekslerinin ve onların güdümündeki generallerin, politikacıların ellerine-denetimlerine bırakmanın ne denli büyük yaşamsal tehlikeler içerdiğini bir kez daha kanıtladı. Bugün, artık söz konusu olan, afyon-haşhaş, esrar, vb. karaborsası değil, plutonyum kaçakçılığı ya da güncel deyimiyle "uran-gate" olayıdır...

Son birkaç haftada ortaya çıkan bulgular, nükleer enerjinin, günümüz dünyasında gerçekten de, mitolojinin ünlü Pandora'nın Kutusu niteliğine dönüştüğünü ve kapağının her geçen gün biraz daha açılıp içinden tüm insanlığı tahrip edecek felaketler dizisinin ortaya çıkmaya başladığını gösterdi...

Bugün, Batı ülkelerinde, nükleer enerjinin, üretiminden tüketimine ve depolanmasına kadar uzanan zincirin tüm halkalarının, gerçek bir atom Mafyası'nın ya da daha doğru bir deyişle, Mafya'nın en kıyıcı-saldırgan kesiminin elinde olduğu olanca çıplaklığıyla görülmektedir...

Politikacılar bu gerçekleri kolayına inkâr edemediler. Alışılmış traji-komik üslupları içinde, "olayları yakından izlediklerini" belirtirlerken, savcılar, "kesin bir sonuca ulaşabilmek için ellerinde yeterli bulgu olmadığını, ancak konunun üzerinde önemle durduklarını" söylediler. Buna karşın, bu işleri sürdüren uluslararası tekel kompleksleri, herkesin bildiği bu sirkülasyonun uzun yıllardan - en azından 1981'lerden - beri sürdüğünü şaşırtıcı bir açık yüreklilikle açıkladılar...

Kuşkusuz böylesi oyunları-senaryoları ilk kez görmüyoruz. Ancak, niteliği gereği, bu seferkinin son kez olmadığını kimse söyleyemez. Ortaya çıkan olaylar dizisi bugüne değin bilinen, ancak kimileri tarafından nedense hâlâ güvenilen toplumsal kurumların, değerlerin ve inançların yeniden gözden geçirilmesi gereğini haklı olarak gündeme getirmiştir.

Artık hangi amaçla kullanılırsa kullanılsın, en gelişmiş donanım biçimiyle de olsa, nükleer enerjinin hiçbir türüne insanların güveni kalmamıştır. Nükleer endüstri, nükleer teknik ciddiyetini yitirmiştir. Ayrıca, nükleer endüstri, politikacı, parlamento ilişkileri önemli - hatta kanımızca onarılması, tımar edilmesi olanaksız - yaralar almıştır. Bugün Batı ülkelerinde, nükleer enerji üretimini ve tüketimini denetleyebilecek hiçbir güç-kurum yoktur. Nükleer enerji bu ülkelerde, olası tüm denetimlerden uzakta, kendi orman yasaları içinde, dünya silah pazarlarının arz-talep koşullarına uygun bir pazarlamanın temel maddesini oluşturmuştur.

Ancak, bunun haklı sonucu olarak, geniş halk yığınları, Batı ülkelerindeki düzenlere, yöneticilerine, hükümetlerine hemen hemen tüm güvenlerini yitirmişlerdir. Böylesi düşüncelere sahip olmak için insanların ellerinde somut nedenler vardı. Örneğin, nükleer enerji endüstri menajerlerinin, bunları denetleyen teknik uzmanların ve de tüm bu "pazarı" hükümetler adına kontrol etmesi gereken politikacıların söyledikleri ve yazılı olarak deklare ettikleri hemen hemen tüm bilgilerin yanlış ve sahte oldukları saptanmıştır... Bunun aksini kanıtlayacak herhangi bir ipucu görünürlerde yoktur. Ayrıca, kimi politikacılar bile, "paniğe kapılmaya mahal olmadığını" belirterek bu gerçekleri doğrulamak, "olayın köklerinin derinlerde olduğunu" vurgulamak zorunda kalmışlardır...

Daha önce de, salt "savunma amacına yönelik küçük hacimli taktik" atom bombalarının, - bu nedenle de bunlar "sırt çantası atom bombası" adıyla anılmışlardı - varlığı ve gene Mafya'nın elinde olduğu yolundaki basın haberleri, "sorumlular" tarafından yalanlanmış ve olayların adı karanlıklarda kalmıştı...

Peki, ancak, bu koşullarda, sokaktaki insan, sıradan bir mavigezegenli ne yapsın? Ne yapması gerekir?

Dünyayı birkaç kez yok edebilecek nükleer güç, bomba üretim olanaklarından, depolanmasına değin militer-sanayi tekellerinin, daha doğrusu, tekel topluluklarının-pıhtılarının (conglomerate) elindedir. Bunlar, etkinliklerinin alanlarını nicel ve nitel boyutlarda geliştirmişler ya da değişen bu koşullar artık herkesçe bilinir olmuştur.

Bu durumda dünya barış güçlerinin de çok daha etkin olarak devreye girmeleri zorunludur. Artık, dünya barış güçlerinin, salt "silahsızlanma görüşmelerinde taraflardan biri olması", dönemi aşılmış, böylesi toplulukların yönetimine ve nükleer enerjinin denetimine dolaysız katılma hakkı ortaya çıkmıştır.

Bu, insanların diğer tüm gereksinmelerinin ötesinde, biyolojik varlıklarını korumaya yönelik bir doğal hak konumundadır...

Tüm dünya barış güçlerinin, barıştan yana olanların, ya da salt biyolojik varlıklarını korumak isteyen herkesin, bu "atom Mafyası'na" karşı, gezegenin yönetimini ve denetimini üstlenmeye, bu doğal-biyolojik-toplumsal haklarını kullanmaya yönelik girişimlerde bulunmaları günümüzün en temel sorununu oluşturmaktadır.

İnsanların, - bakteriler düzeyinde bile olsa - salt bedensel çıkarlarını korumak amacına yönelik böylesi bir mücadeleye başlamaları için daha ne türlü bir felaketin gelmesi beklenmektedir? Gözler önündeki kara perdeden ya da at gözlüklerinden kurtulma olanağı hiç yok mudur?.. ■

Isırılamayan her el illâ öpülmeli midir?

Rejime muhalefet adına ortaya çıkmış aktif politik kesimleri böylesine hafıza kıtlığına duçar olmuş bir toplumun burnundan sürüklenerek götürülmeyeceği batak yoktur.

Bu ANAP'lılar şimdiye kadar bu ülkede hiçbir politik çevrenin yapamadığını yaptılar. Puslu havada zuhur edip milletin tepesine oturdukları halde demokratik ''meşruiyet''lerine toz kondurtmamayı başardılar. Yavuz hırsızlığın böylesi görülmemiştir.

83'te de, 87 Kasım'ında da kelimenin hiçbir anlamında seçilmiş iktidar olmadıkları halde ''seçimle gelmiş''liklerini ikide bir milletin başına kakıyorlar.

''Aziz Türk milleti CHP zihniyetini hiçbir şekilde seçim yoluyla iktidar yapmamıştır. Ama aynı CHP çeşitli oyunlar oynayarak Türkiye'yi ara rejimlere götürmüş ve bu ara dönemlerde iktidar hırsını söndürmenin yollarını bulmuştur... Biz bu milletin seçtiği adamları, sadece onları güçlü sayıyoruz. Demokrasinin temelinde bu vardır. Eğer seçimle seçilmişlere itibar edilmezse ondan sonra başkaları bu boşluğu doldurmaya çalışırlar.''

Bunları, ister inanın ister inanmayın, T.Özal söylüyor. (Milliyet, 20 Ocak 1988.)

Yavuz hırsız deyip geçmeyin. Bu milletin ''seçtiği''(!) adamlar, sadece ve sadece onlar ''güçlü''. Onlara ''itibar'' edilmezse ''başkaları'' gelir. Alternatifsizlik iddiasının en yalın bir ifadesi.

Bu ''seçimle seçilmiş adam''lardan bir başkası, ANAP'ın vazgeçilmez kodamanlarından İslamcılığı ve mukaddesatçılığı ile ünlü M.Keçeciler, olguları olanca yalınlığıyla ifadede daha da ileri gidiyor. Geçtiğimiz aylarda ortalığı birbirine katan devlet protokolü tartışmaları sırasında dedikleri aynen şu: ''Her Ülkenin kuruluşunda belli esaslar vardır. ABD'yi tüccarlar kurmuştur''. (Yalan söylüyor. Yalan olduğunu bilemeyecek kadar da cahil. Tarih üzerine söz etmeyi Konya belediyesini ya da ANAP'ı yönetmek kadar kolay sanıyor!) ''ABD'de tüccarların ayrı bir yeri vardır. Türkiye'yi de askerlerin kurduğunu hiçbir zaman unutmayalım ve gereken önemi verelim.'' (Hürriyet, 10 Aralık 1987).

Türkiye'yi kimler kurdu tartışmasına hiç girmesek de olur, ama hazretin dedikleri, Amerikan yetiştirmesi tüccar / bürokratların fink attığı politik ortamımız hakkında doğrusu göz açıcı bir tespit. Vurgu da zaten, ''unutmamak'' ve ''gereken önemi vermek'' üzerinde. Yani Türkiye'nin taa kuruluşuna kadar gitmeye de gerek yok. ANAP'ın nasıl kurulduğunu, ANAP zihniyetinin nasıl bir ''seçim'' yoluyla ve ne ''şekilde'' iktidar yapıldığını unutmamak, buna gereken önemi vermek yeter!

Nitekim yetiyor da. ANAP zihniyetinin demagojisine zaten kimse gerçekte kanmıyor. Ama, demagojinin ardındaki ''gerçekçi'' tespitte ANAP zihniyetiyle birleşmede hemen herkes âdeta birbiriyle yarışıyor.

Bu bakımdan asıl sorun, ANAP zihniyetinin ya da o zihniyetin geçerliliğini kanıtlamakta ANAP'lılar ve ANAP'cılarca kullanılan kaba demagojilerin teşhiri ve çürütülmesi gereğinden çok, bugün için ANAP zihniyetinde somutlanan bir iktidar olgusuna gösterilen kabulde ortaya çıkıyor. ANAPlılar'ın yaptıkları bu kabulün ardındaki zaafı ve aczi, yani tek alternatifin ANAP iktidarı olduğu iddiasına kölece boyun eğişi fütursuzca istismardır, başka bir şey değil.

Ne ki iş bununla da bitmiyor. ANAP zihniyetinin iktidarından, basbayağı medet umulmaktadır. Demokrasinin yüz karası bir yönetimden topluca ve o yönetimin ayıbı ayyuka çıkmış adamlarından tek tek, demokrasinin gereklerini yerine getirmeleri istenmektedir. Bunu yapanlar da en çok, ilericilik, demokratlık, ''sol''culuk adına rejime ''muhalefet''i meslek edinmiş olanlardır. Sağcı ''muhalif''lerin hiç değilse öyle büyük iddiaları yok çünkü. Bu tavır ANAP'ın ve ANAPlılar'ın ardındaki iktidar olgusuna kölece boyun eğişin, güce tapışın bir başka veçhesidir. Bu tavrın ardında ANAP iktidarına doğru dürüst bir alternatifin bir türlü oluşturulamaması olgusu yatıyorsa eğer, onun da nedeni, yine öyle bir alternatif oluşturulmasına ihtiyaç dahi duyulmayacak kadar teslimiyette karar kılınmış olmasıdır.

12 Eylül'den sonra da benzeri durumlar olmuştu. Bugün 12 Eylül'e ve onu gerçekleştirenlere demediklerini bırakmayanlar - ''beş general'' sözü epeydir aldı yürüdü - konseyin ''kaçınılmaz'' (!) olarak üstlendiği ''olağanüstü yetkiler''in şöyle değil de böyle, şu amaçla değil de bu amaçla kullanılması için beş generale akıl vermekte, öneri sunmakta yine birbirleriyle yarışıyorlardı. Haftalar, aylar, yıllar geçip de hevesleri ne kadar kursaklarında kalsa o kadar yeni yeni umutlara kapılmadan edemiyorlardı. (Hâlâ o tür umutlar zaman zaman depreşiyor.) Bugün de, en son ''seçim'' emrivakisinden, içerde huzur ve istikrarın dışarda yabancı bankalar nezdinde kredi itibarının sürdürülmesi için tezgahlanan sivil darbeden sonra, ANAPlı kodamanları demokrasi, hak hukuk, hakkaniyet adına izana ve insafa çağırmadalar. Arada bir mevhum tehditlerle karışık yol göstericilik hep revaçta. ANAP içinde ''liberal'' kesim arayışları gırla gidiyor. Partide, yönetimde, devletin resmi kuruluşlarında, gerici basında, Aydınlar Ocağı ve benzeri karşı devrim yuvalarında çöreklenmiş eski Türkeşçi yeni ANAP sempatizanı faşistlerin itibarlarından yanlarına varılmıyor. Adnan Kahveci türü iki dirhem bir çekirdek fareli köy kavalcılarına, Bedrettin Dalan gibi ''Gün bugündür. Yarın Allah Kerim!'' kafasında yıkgeç'çilere gazete sütunlarında ya da özel sohbetlerde yağdırılan övgülerin, yakıştırılan sıfatların sonu hiç geleceğe benzemiyor.

Öyle ki bu ülke insanlarının, daha doğrusu sağlı ''sol''lu tüm politik çevrelerin ve basınıyla, üniversitesiyle, hukuk kurumlarıyla, sanatçıları ve düşünürleriyle, vb. ''muhalif'' aydın kesimin büyük bölümünün politik meşruiyetten ve yurttaş sorumluluğundan ne anladıklarına, kişisel öz-saygınlığa ne değer biçtiklerine akıl sır erdirmek mümkün değil.

Mehmet Keçeciler ve onun gibilerin ikide bir herkese hatırlattıkları kimi gerçekler zaten hiç unutulmazken, daha başka şeylerin, siyasi ve hukuki emrivakilerin, göz göre göre soygunun çalıp çırpmanın biz yaptık oldularin ve biz yaparsak olurların, onca işkencenin ve terörün, işveren şımarıklığı ve zengin tafrasının, devlet adına hotzotun, zorun ve sopanın, korkunç bir hızla sıradanlaşan siyasi ve ahlâki seviyesizlik örneklerinin, kendine yurttaşım ve insanım diyen herkesin silinmez öfkesini kabartacak ne varsa hepsinin çok kolay ve çabucacık unutulduğu gün gibi ortada.

Rejime muhalefet adına ortaya çıkmış aktif politik kesimleri ve özellikle de aydınları böylesine ''seçmeli'' (şartlı refleks mi demeli acaba?) hafıza kıtlığına dûçar olmuş bir toplumun burnundan sürüklenerek götürülmeyeceği batak yoktur. Bütün işaretler o yolda şimdiden bir hayli ilerlenmiş olduğunu göstermiyor mu?

Balığın baştan kokması denilen şey işte budur. Bir ülkede birileri en olmayacak şeyleri olur kılmayı kendilerine iş ve misyon edinmiş olabilirler. Misyonlarını gerçekleştirmenin araçlarını da kuşanmış olabilirler. Ama olmayacak şeyi olur kılanlar, asıl, olmayacak şeyin olurluğunu böylesine itirazsız kabullenenlerdir. Bu kabullenme, bu teslimiyet, bu sonu gelmez, telâşlı ehveni şer arayışı ve vurdumduymazlık, bu iliklere işlemiş yüzsüz sinisizm onca yakınılan toplumsal çürümenin en çarpıcı emaresidir.

Isırılamayan her el illâ öpülmeli midir? ■

NATO Müttefik Kuvvetler başkomutanı eski yardımcısı Nino Pasti:

"NATO'NUN SAVUNMA ÖRGÜTÜ OLDUĞUNU SÖYLEMEK KAMUOYUNUN ZEKÂSINA HAKARETTİR"

ABD barış zamanında da NATO üslerini Amerikan askeri stratejisinin uygulanmasında kullanıyor; üslerin varlığı nedeniyle NATO ülkeleri bağımsızlıklarını kaybediyorlar.

Batı Avrupa'da, özellikle İspanya, İtalya, Portekiz ve Yunanistan'da NATO'ya ve bu ülkelerdeki ABD üslerine karşı yoğun bir muhalefet gözleniyor. İtalya'da bu kitlesel muhalefet hareketinin önde gelen isimlerinden olan emekli general eski senatör Nino Pasti, "içeriden" biri olarak NATO ve NATO'ya muhalefet nedenleri üzerine sorularımızı yanıtladı.

▶ Sayın Pasti, NATO içerisinde ABD dışındaki müttefik ülkelerden bir generalin ulaşabileceği en üst noktaya gelen bir kariyeriniz oldu. Bugün ise aktif bir silahsızlanma savunucusu olarak tanınıyorsunuz. Önce bize askeri kariyerinizden söz eder misiniz?

Ben, Avrupa'da Müttefik Kuvvetler Başkomutan yardımcısı *sıfatıyla nükleer silahlara* karşı çıkarken Başkomutan daha çok nükleer silah talep ediyordu.

Yaşantım öyle çelişkilerle dolu görünüyor ki, okurlara bazı açıklamalarda bulunmakta yarar var. Mesela, her zaman için anti - militarist olduğum halde, askeri bir kariyer seçmeme ve dört yıldızlı general olarak ender bir rütbeye ulaşmama inanmak güç gelebilir. Ne ki, gençliğimde uçmayı çok istiyordum ve o sıralarda -1927- pilot olabilmenin tek yolu Askeri Hava Akademisi'ne katılmaktı (1909 doğumlu olduğumu belirteyim). Askeri kariyerim başlıca üç nedenden dolayı pürüzsüz gelişti: Şans, uçuş ustalığı, sınavlar ve denemelerde başarı. Üstlerimi sık sık eleştirdim ve belirli bir konuda Hava Kuvvetleri Komutanı'nın aldığı önemli bir karar üzerine görüş ayrılığımı açıkça belirttim. Haklıydım, ama ben üç yıldızlı bir generaldim, karşımdaki dört yıldızlıydı. Askeri hayatta haklı olmak için, haklı olmak yetmiyor. Savunma Bakanlığı beni Washington'a NATO Askeri Komitesi'ne İtalya Askeri Temsilcisi olarak "sürgün" etmeye karar verdi. Bu çok talihli bir olaydı, zira Washington'a 1963 baharında gittim. Biliyorsunuz 1962 sonbaharında Küba krizinden sonra Başkan Kennedy ve Genel Sekreter Kruşçev her iki tarafın da bir savaş halinde ABD ve SSCB'yi yok etmeye yeterli sayıda stratejik silaha sahip olduğunu kavramışlardı. Savaş mümkün olmadığı için, barışçı biçimde rekabette ve detantta karar kılmışlardı. O sırada ABD Savunma Bakanı olan McNamara "Karşılıklı Mutlak Yıkım" (MAD) diye anılan yeni bir nükleer strateji geliştirmişti. Buna göre taraflar ancak karşıdakinin ilk saldırısını karşılamaya ve karşı tarafın kentlerinde büyük tahribat yaratacak bir misilleme yapmaya yeterli sayıda stratejik nükleer silah bulunduracaktı. Buna göre, şehirlerin hedef alınması nükleer savaşı imkânsız kılıyordu. Washington'da görevim gereği dışişleri ve savunma bakanlıklarının yetkilileriyle temas halindeydim. Amerikan politikasındaki yeni siyasi ve askeri eğilimi takdir ettiğimi belirtirken, aynı zamanda Avrupa'da "orta menzilli ve taktik nükleer silahlar" denilen silahların yerleştirilmesiyle ilgili endişemi de belirttim: Bunlar Avrupa'yı savunmada değil, tahrip etmede kullanılacaktır. İtalyan makamları benim gerek Washington'da, gerekse daha sonra Avrupa'daki çalışmalarımı görmezden gelmeyi sürdürürken, Amerikalı yetkililerin desteğiyle Müttefik Kuvvetler Başkomutanı'nın nükleer işlerle ilgili yardımcısı sıfatıyla Avrupa'ya döndüm. 1966-68 yıllarında yürüttüğüm bu görev sırasında hayli güç anlar yaşadım. Ben Avrupa'da nükleer silahların bulunmasına karşı çıkarken, General Eisenhower'ın okulundan yetişmiş olan başkomutan sürekli olarak daha çok nükleer silah talep ediyordu.

▲ *Nino Pasti, NATO Generali iken.*

Aktif görevden Nisan 1969'da ayrıldım. Emekli oluşumdan bir ay sonra İtalya savunma bakanına bir açık mektup yazarak, tepedeki askeri ve siyasi kişilerin özellikle "gözü kapalı" disiplin anlayışını eleştirdim, bunun yerine "ekip disiplini", "ortak disiplin" önerdim. Mektubum çok sayıda gazetede yayınlandı ve İtalyan kamuoyunda şok etkisi yarattı. İtalyan Komünist Partisi önerilerime ilgi gösterdi ve komünistlerin oylarıyla 1976'da senatör seçildim, 1979 seçimlerinde yeniden seçildim. Komünist Parti'yle görüş birliğim 1980-81 yıllarında sona erdi, çünkü parti NATO'yu giderek daha fazla destekler olmuştu ve ABD ile Sovyetler Birliği'ni aynı düzeyde sorumlu görüyordu. Bir başka deyişle, resmi Amerikan ve NATO belgelerine dayanarak hazırladığım ve silahlanma yarışının, nükleer savaş hazırlığının sorumlusunun tümüyle ABD olduğunu gösteren çok sayıda çalışmamı parti yönetimine ilettiğim halde, KP en kötü Amerikan propagandasını körü körüne kabul ediyordu. 1980'de Barış ve Silahsızlanma İçin Mücadele Birliği'ni **(Associazione Lotta per la Pace e il Disarmo)** kurdum ve bugün de yayımlanan bir dergi **(Lotta per la Pace e il Disarmo)** çıkarmaya başladım. 1981 yılında diğer ülkelerden bazı arkadaşlarla "Barış ve Silahsızlanma Yanlısı NATO Generalleri" grubunu oluşturduk. Kasım 1986'da sayıları giderek artan yoldaşlarla Barış ve Sosyalizm

için (Lotta per la Pace e il Socialismo) adını taşıyan ve gerçek anlamda bir sosyalist örgütlenmeyi hedefleyen birlik kurduk.

▶ Nükleer silahlanma üzerine sözünü ettiğiniz çalışmalarda vardığınız sonuç ne oldu?

Daha önce de söylediğim gibi 1963-68 yılları arasında NATO'da önemli bir görevde bulundum. Bu bir detant ve barış içinde birlikte var olma dönemiydi. Detantın daha gelişerek, iki askeri ittifakın yerini almasını ve böylece tüm ülkelerde kendi halkının istediği sosyo-ekonomik örgütleme biçimini dış müdahale olmaksızın seçme özgürlüğüne kavuşmalarını ümit ediyordum. 10 Haziran 1963'te Washington'da Amerikan Üniversitesi'ndeki konuşmasında Kennedy bunu vadediyordu. Ama ABD 1974-75'te, savaşı mümkün ve kazanılabilir kılmak üzere bir nükleer strateji değişikliği yaptı. Zamanın Savunma Bakanı Schlesinger'in getirdiği yeni nükleer stratejide hedef düşmanın silahlı kuvvetleriydi ve ABD, Sovyet stratejik silahlarını daha kullanılmadan yok etmeye muktedir

▲ *Nino Pasti, 1987.*

"ilk vuruş" silahları üretimine başladı: ABD Sovyetler'in stratejik nükleer silahlarını bir ilk saldırıyla tahrip etmeye nicelik ve nitelik olarak yeterli stratejik nükleer silahlara sahip olduğunda nükleer savaş mümkün ve kazanılabilir olacaktır! Bu yeni strateji dünyada istikrarsızlığı ve tehlikeyi artıran, nitelik ve nicelik olarak yoğun bir silahlanma yarışının başlangıcı oldu. 1974-79 dönemine ait Amerikan ve NATO belgelerini inceledikten sonra, Amerikan propagandasının yanıltmalarına karşı kamuoyuna doğru bilgi vermenin gereğine iyice inandım, İtalya'da ve İtalya dışında bilgilendirme kampanyası yoğunlaştırdım.

▶ Bu çalışmanızın bir sonucu ABD'ye giriş yasağı oldu diyebiliriz. ABD için bu kadar "tehlikeli" olacak ne yaptınız?

Daha önce, Amerikan nükleer stratejisi ve iki askeri blok arasındaki kuvvet dengesi üzerine bazı broşürler yazmıştım. Bunlardan bir tanesi 1983'te yayımlandı ve ABD'de topladığı oldukça büyük ilgi üzerine, bazı Amerikan barış hareketleri tarafından ABD'ye davet edildim. Yazdıklarım çok büyük ölçüde resmi Amerikan ve NATO belgelerine dayanıyor ve silahlanma yarışında olsun, nükleer savaş tehlikesinde olsun ABD'nin geçmişteki ve şimdiki sorumluluğunu inkâr edilmez biçimde gösteriyordu. Giriş vizesi için başvurduğumda, dışişleri bakanlığı vize vermeyi reddetti. Bunun nedeni çok açıktır: Vardığım sonucu çürütmek mümkün değil, çünkü kendi resmi belgelerine dayanıyor. Bu yasak ABD'de ki demokrasiyi, düşünce ve seyahat özgürlüğünü iyi bir şekilde sergiliyor.

▶ Sayın Pasti, "içeriden" biri olarak NATO'yu nasıl değerlendiriyorsunuz? NATO sizce bir savunma örgütü mü?

Atlantik İttifakı'nın gerçek amacını anlamak için son savaştan sonra ortaya çıkan durumu hatırlamamız gerekiyor. Sovyetler Birliği çok ağır kayıplarla karşı karşıyaydı, 20 milyondan fazla ölüsü vardı ve topraklarının çok önemli bir kısmı harap olmuştu. Bunun aksine, ABD dünyada en önde gelen ülkeydi. Topraklarında tek bir el ateş edilmemişti, tüm savaş boyunca insan kaybı 352 bindi, yani Sovyetler'in her 60 kaybına karşı bir kayıp. ABD sanayii, tarımı ve ticareti tam hız çalışıyordu. Ve nihayet, ABD atom bombası tekelini kıskançlıkla koruyordu. Böyle bir durumda Atlantik İttifakı'nın bir savunma ittifakı olarak değerlendirilmesi kamuoyunun zekâsına bir hakaret oluşturur. İttifakın kurucusu Başkan Truman, bunu "bir saldırı - savunma ittifakı" olarak nitelendirmişti. Daha savaşın bitmesinden önce ABD askeri gücünü Sovyetler Birliği'ni yıkmak ve böylece dünyadaki tek büyük güç olarak kalmak üzere düzenlemeye başlamıştı. O sırada -1945- atom bombasını taşımanın tek yolu bombardıman uçaklarıydı. Sovyetler Birliği'ni imha etmek için ABD'nin Sovyet topraklarını çevreleyen bir hava üsleri halkasına ihtiyacı vardı. Atlantik İttifakı, ABD Dışişleri Bakanı Foster Dulles'ın 15 Ocak 1953'teki deyişiyle "dünyaya hakim olan bu korkunç tehlikeyi ortadan kaldıracak" atom saldırısını başlatma imkânı sağlayan en önemli ittifaktı. Yanıltıcı propaganda, nükleer tehdit ve soğuk savaş ABD'nin Avrupalıları NATO'nun gerekliliğine inandırmada kullandığı silahlar oldu. Bu durum Sovyetler Birliği'nin kıtalararası nükleer füze yapabilmesi ile 1963 yılında değişti, yukarıda değindiğim üzere Amerikan tehditine bu karşı koyuş, detanta ve barış içinde birlikte yaşamaya yol açtı. 1974 - 75'teki nükleer strateji değişikliğinden sonra, 1980'den bu yana Başkan Reagan, Amerika'nın nükleer savaş hazırlığını başlıca iki yönde hızlandırmış bulunuyor: Bir yandan yeni, daha gelişkin ve daha tehlikeli silahların yapımına hız verilmiştir, "yıldız savaşları" Amerika'nın kazanılabilir bir nükleer savaş hazırlığının son örneğidir. Diğer yandan Reagan dünya kamuoyunu yanıltıcı muazzam bir propaganda mekanizması oluşturmuş ve en sert soğuk savaş üslubunu tekrar canlandırmıştır. Özetlersem NATO, ABD'nin emrinde saldırgan bir ittifak olagelmiştir ve bugün de öyledir.

▶ NATO'da işleyiş nasıl? Örneğin generallerin yükselmesi nasıl oluyor?

NATO'da askeri personelin üst kademelere yükselmesi ile ilgili resmi kurallar yok. Ama NATO görevlerine ve kuruluşlarına atanmadan önce subayların geçmişteki ve şimdiki durumları üzerine çok sıkı inceleme yapılır. Böyle bir inceleme söz konusu kişinin akrabaları ve arkadaşlarını da kapsar. Eğer incelemenin sonucu istenilen biçimde değilse, o subay NATO görevine atanmaz. Böylece kariyeri de yavaşlatılmış olur, çünkü kendi ordusunda da önemli bir göreve gelemez. Bu, NATO'ya karşı olan subayların kendi ordularında da yükselmelerini önlemede çok etkili bir yol.

▶ Size son olarak NATO'ya ve ülkenizdeki Amerikan üslerine neden karşı olduğunuzu sormak istiyorum.

ABD ve NATO üsleri özde aynı şeyin değişik adlarıdır ve bunlar pratikte yalnızca ABD'nin kontrolü altındadır. Teorik olarak bu üslerin Müttefik Kuvvetler başkomutanının denetiminde olduğu ve başkomutanın da tüm NATO ülkelerinin genelkurmay - savunma yetkililerinden oluşan NATO askeri komitesine bağlı bulunduğu ve savaş ya da barış halinde bir üssün kullanılması için o üssün bulunduğu ülkenin askeri yetkilileriyle görüş birliğinin sağlanması gerektiği doğrudur. Gelgelelim Müttefik Kuvvetler başkomutanı aynı zamanda Avrupa'da bulunan Amerikan kuvvetlerinin de Amerikalı olarak komutanıdır ve bu konumuyla yalnızca ABD başkanına bağlıdır. ABD başkanı Avrupa'da yerleştirilmiş Amerikan nükleer silahlarının kullanılmasını emredebilir ve bu durumda NATO ülkelerindeki yetkililerin ABD başkanının emrini geciktirme ya da değiştirme imkânı yoktur. Bu, savaş halinde çok tehlikeli bir durum. Ne ki ABD barış zamanında da ABD ve NATO üslerini Amerikan dış politikası ve askeri stratejisinin uygulanmasında kullanıyor ve bu durum üslerin bulunduğu ülkelere sorumluluk yüklüyor. Bir diğer deyişle, NATO ve ABD üslerinin varlığı nedeniyle söz konusu ülke bağımsızlığını kaybediyor ve Amerikan himayesine giriyor. Bu tüm NATO ülkeleri için geçerlidir. İtalya'da NATO'ya karşı çıkan siyasi parti yok, İtalyan KP dahil. Zira NATO'nun desteklenmesi söz konusu partinin İtalyan hükümetinde yer almasının önşartlarından birisi. İtalyan KP ile şiddetli görüş ayrılığımın nedeni de bu. ■

BERLİN'DE TÜRKİYE CEZAEVLERİ SERGİSİ'NE ÇAĞRI

Bizler Alman ve Türkiyeliler olarak cezaevlerindeki siyasi tutuklu ve aileleri ile her türlü dayanışma faaliyetleri sürdürmekteyiz. Mart ayı sonunda Türkiye cezaevlerini konu alan bir sergi yapmayı düşünüyoruz. Cezaevlerindeki ve dışardaki dostlardan karikatür, resim, elişleri mektup vb. bekliyoruz.

Siyasi Tutuklularla Dayanışma Komitesi
adına
Anna Schmidt
Postlagerkarte 063281 C
1000 Berlin 36.
ALMANYA

Üniversite gençliğinin sorunları artıyor

ZOR YAŞAM

YÖK sisteminin getirdiği ders ve sınav yükü öğrencilere çeşitli, zengin bir kültürel ve sosyal yaşam için zaman, heves ve enerji bırakmıyor.

Yüksek öğretim kurumları giderek yetersiz kalan kaynaklarla ve hevesi kırıcı ortamlarıyla giderek daha çok sayıda öğrenciyi biçimlendirmeye çalışıyor. 1975'te 200.000 civarında olan öğrenci sayısı bugün yarım milyonu geçmiş durumda. Öte yandan, bu büyüyen öğrenci kitlesinin sorunları da son on küsur yıldır azalmıyor, artıyor.

Öğrencilerin içinde bulundukları koşulları saptamanın bir yöntemi öğrenciler arasında anket yapılması. Fakat söz konusu anketler düzenli yapılmadığı gibi, düzenli de yayınlanmamakta. Buna rağmen, eldeki veriler bazı sonuçlar çıkarmak için yeterli. Biz, öğrencilerin içinde bulunduğu koşullarla ilgili olarak İstanbul Üniversitesi'nde yapılmış anketlerin sonuçlarını **1974/75 veya 1976/77 yılları ile 1982/83 ve/veya 1985 yılları için karşılaştırmaya çalışacağız**[1]. Ayrıca 1987'de yapılan anketlerin bazı bulgularına da atıflar yapacağız.[2,3] Sadece İstanbul Üniversitesi öğrencileri arasında yapılan anketler tüm üniversiteler için genellemelere gitmeyi zorlaştırabilir ama, yapılan birçok anketin özellikle büyük kent üniversiteleri için birbirine benzer sonuçlar ortaya koyduğu da bir gerçek. Şimdi bu çerçevede bazı sorunları özetlemeye çalışalım.

Öğrenciler en ciddi sorunlarını ailelerine yük olmak olarak belirtiyorlar. Zaten sınırlı olan aile gelirini paylaşmak gençlere sıkıntı veriyor.

Çarpıcı eşitsizlikler

Kırsal alanlarda ve azgelişmiş bölgelerden gelen öğrenciler bakımından üniversite sistemi çok eşitsiz. Tüm büyük kent üniversitelerindeki duruma paralel olarak, İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin daha büyük bir grubu büyük kentlerden ve gelişmiş bölgelerden geliyor. Kırsal alanlardan ve geri kalmış bölgelerden gelenler öğrencilerin küçük bir bölümünü oluşturuyor. Bu alandaki eşitsizlikler zaman içinde artmış durumda. 1975'te öğrencilerin % 42'si ailesi ile birlikte İstanbul'da otururken, 1985'te bu oran % 55'e çıkıyor. Bunun iki anlamı olabilir: Ya ailesi İstanbul'da oturanlar artan oranda üniversiteye girebiliyor ve ailesi İstanbul'da oturmayanların daha küçük bir oranı İstanbul Üniversitesi'ne kaydolabilme olanaklarına sahip olabiliyor ya da aileler çocuklarını okutmak için kente taşınmak zorunda kalıyorlar. Çünkü barınma önemli bir sorun. Yurtta kalabilen öğrencilerin oranı 1975'te % 35'ten 1982'de % 27.5'e gerilemiş durumda. Ayrıca akraba yanında, kiralık oda veya evde ve başka yerlerde oturanların oranı % 23'ten % 17.1'e düşmüş durumda. 1985'te öğrencilerin üçte biri kaldığı evde ve yurtta rahat değil. Ailesi İstanbul'da oturmayanlar arasında bu oran % 53.2'ye çıkıyor. Daha sonra da değineceğimiz gibi, ailesi İstanbul dışında oturanların, anketlerde araştırılan hemen her alanda sorunları çok daha büyük boyutlarda. Böylece, İstanbul-İstanbul dışı ayırımı büyük eşitsizliklerle beraber gidiyor. Bu hem üniversiteye girebilme hem de girdikten sonra karşılaşılan sorunları daha yoğun yaşama bakımından söz konusu.

Daha çarpıcı eşitsizlikler **öğrencilerin babalarının meslek dağılımında** ortaya çıkıyor. 1975'ten 1987'ye, babası işçi, çiftçi ve zanaatkâr olan öğrencilerin tüm öğrencilere oranı azalıyor. Buna karşılık babası esnaf, tüccar, serbest meslek sahibi olanların oranı yaklaşık % 50 artıyor. Memur çocuklarının üniversitede okuma şanslarının ise, memurların nüfusa oranı dikkate alındığında yüksek görünüyor. Sonuç olarak çarpıcı durum şu: Öğrencilerin yarısının babası sabit gelirli emekli, işçi ve memur; buna küçük çiftçi, esnaf ve zanaatkâr çocuklarını da katarsak, öğrencilerin üçte ikisine yakınının ailesi dar gelirli. Eğer bu öğrenciler üniversitede okuyorlarsa son derece büyük özveriyle okuyorlar.

Üniversitede okuyan öğrenciler arasında **cinsiyet açısından** eşitsizlikler çok çarpıcı. Bir yandan, kızların üniversitede okuma şansı erkeklerinkine göre çok düşük. Öte yandan, üniversitede okuyabilen kız öğrencilerin sosyo - ekonomik durumları erkeklerinkinden daha rahat. Dolayısıyla, sosyo-ekonomik durumları daha zor olan kızların aynı durumda olan erkeklere göre üniversite eğitim görme şansı çok daha az.

İktisadi zorluklar

Öğrenciler genel olarak çok ciddi sorunlar içinde yaşıyorlar. Bazı sorunları yaşayanların oranı özellikle erkekler ve ailesi yanında yaşamayanlar için daha yüksek. Fakat hepsinin ortak yaşadığı sorun çok. Şimdi bu sorunlardan bazılarına bakalım.

Öğrenci kitlesinin üçte ikisi dolayında bir kısmı düşük gelirli ailelerden geliyor. Bu şaşırtıcı değil, çünkü bu ailelerin çocuklarının toplumda görece iyi bir yer edinebilmesinin neredeyse tek yolu eğitimden geçiyor. Öte yandan, öğrencilerin çok büyük bir kısmı bu düşük gelirleri paylaşarak okuyorlar ve ailelerine bağımlılar. Bu konudaki veriler uzun bir dönem için karşılaştırma yapmaya olanak vermiyor, fakat 1980'lerdeki durumu, özellikle üniversite harçlarının yükseltildiği dönemdeki sorunları gösteriyor.

1982'de öğrencilerin sadece % 6.5'i kredi ve bursla, % 3.6'sı da çalışarak öğrenimini sürdürürken, % 34'ü hem aile desteği hem bursla, % 9.5'i hem aile desteği ile hem de çalışarak geçiniyordu. Yarıya yakını da sadece ailelerin sağladığı gelire sahipti. Yani öğrencilerin % 90'ı aile desteğine muhtaçtı. Söz konusu gelirlerin büyük kayıplara uğradığı 1985'e gelindiğinde ise, zaten müthiş yetersiz olan burslarla ve kredilerle yaşayanların oranı sadece % 7.2'ye çıkıyor, % 7.2'si de çalışıyor. Aile desteğine bağımlı olanların oranı % 85.

Bu durumun öğrencilerde ciddi rahatsızlıklara yol açtığı ortaya çıkıyor. 1985'te % 70.5'i en ciddi sorunlarını ailelerine yük olmaya devam etmek olarak belirtiyorlar. Zaten sınırlı olan aile gelirini paylaşmak sıkıntı veriyor ama öğrencilerin % 56'sı da aylık gelirlerinin masraflarını karşılamadığını ifade ediyor. (Benzer sonuç Ankara'daki öğrenciler için de saptanmış durumda. 1987'de öğrencilerin yarısının gelirinin giderlerini karşılamadığı ortaya çıkıyor.[3] Bu durum ailesi İstanbul dışında yaşayanlar için ve erkekler için çok daha ciddi. 1975'te üniversiteye giren erkek öğrencilerin % 50'si önemli derecede iktisadi sorunu olduğunu belirtirken, 1985'te bu oran % 62.2'ye çıkmış; kız öğrenciler için ise % 20.6'dan % 44.7'ye yükselmiş. Ailesi İstanbul dışında oturanlar için sorun % 63.3 gibi geniş bir grubu etkiliyor.

Geçim sıkıntısının boyutları öğrenci gelirlerinin miktarlarından açıkça görülüyor. 1985'te öğrencilerin % 41.7 gibi bir oranının eline ayda 10.000 ile 20.000 TL arasında gelir geçmiş. Halbuki, resmi rakamlara göre 1985'te Türkiye'de kişi başına aylık gayri safi milli hasıla cari fiyatlarla 43.670 TL. Yani, öğrencilerin neredeyse yarısı Türkiye'deki ortalama aylık gelirin dörtte biri ile yarısı arasında değişen gelirle yetinmiş. Ortalama dolayında ya da üstünde geliri olanların ora-

nı dörtte bir dolayında. Geriye kalan dörtte birden fazlası ise 10.000 TL.'nın da altında gelirle yaşamaya çalışmış.

Bu denli yetersiz gelirin öğrencilerin kötü beslenmesine, kültür ve sanat faaliyetlerine katılmasına, yaşayacak rahat bir mekâna ve çalışma koşullarına sahip olmamasına neden olması gayet doğal.

Araştırmalar beslenme sorununun ne denli vahim olduğunu açıkça ortaya koyuyor. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı öğretim üyelerince[3] 1987 yılında yapılan bir ankete göre, öğrencilerin % 30'a yakını günde bir öğün, % 28'i ise günde iki öğün yemek yiyebiliyor ve öğrencilerin % 46'sı Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) genç yaştakiler için öngördüğü beslenmeye ilişkin sebze, meyve ve et gibi gıdaları alamıyor. Sağlıklı, düzenli, üç öğün yemek yiyebilenlerin oranı ise sadece % 45. Yani 1985'te sağlıklı beslenemeyen öğrencilerin oranı % 41.4 iken, bu oran 1987'de % 55'e varıyor.

Benimsenmeyen ve güvenilmeyen üniversite ortamı

Üniversite kontenjanlarının hızla arttırılmasına karşın öğrencilerin istedikleri dalda öğrenim görme şansı yükselmiyor. Öğrenim gördüğü daldan "başka bir dalda öğrenim yapmayı tercih ederdim" diyen öğrencilerin oranı 1982'de % 23.4, 1985'te % 22.3. Yani öğrencilerin dörtte birine yakını izlemekte olduğu alanı sevmiyor, bir o kadarı da öğrenim gördüğü dala yakın bir dalı tercih edeceğini belirtiyor, dolayısıyla, yarıya yakını öğrenim dalını benimsemiyor.

Yüksek öğrenim yapma nedenleri ile ilgili olarak son yıllarda öğrenci tercihlerinde kaymalar olmuş durumda. 1976'da öğrencilerin % 58.9'u iş ve meslek edinme amacıyla öğrenim yapmak isterken, 1982'de bu oran % 62.5'e çıkıyor. Buna karşılık, sadece bir diploma almak için okuyanların oranı % 16.7'den % 6.6'ya düşüyor, bilimsel çalışma ve araştırma, kültürünü artırma amacıyla öğrenim yapmak istediğini belirtenlerin oranı da % 32.7'den % 18.2'ye iniyor. Bu düşüşler bir yandan üniversitelerin bu iki alandaki avantajlarının azaldığının bir ifadesi iken, bir yandan da öğrenci motiflerinin bir ölçüde değiştiğinin göstergesi.

İş ve meslek edinme amacı öğrenimin bu denli önemli bir nedeni iken, üniversitelerin bu amaca hizmet etme konusunda ne denli yetersiz kaldığının bir göstergesi, öğrencileri gelecekte iş bulamama korkusunun sarmış olması. 1985'de öğrencilerin tümünün % 47.3'ü gelecekte iş bulamamaktan korkuyor, yani üniversite eğitiminin iş bulma konusunda yeterli olacağına güvenmiyor. Buna ek olarak, öğrencilerde üniversitede kendi başlarına bırakılmış oldukları inancı var. % 60'ı, karşılaştıkları öğrenim sorunlarında üniversitede kendilerine yardım edecek kimse bulamadığını belirtiyor. Bilindiği gibi, bu özellikle YÖK kararlarının çok hızlı ve gayet düzensiz ve çelişkili biçimde değiştiği koşullarda çok yoğun yaşandı, fakat sadece bundan ibaret değil. Kuşkusuz bu bırakılmışlık duygusu öğrencilerde üniversiteye güvenme duygusunu sarsan ek bir önemli etmen.

1987'de Ankara'daki dört üniversitede yapılan bir araştırma[2] öğrencilerin % 66.1'inin YÖK sistemini benimsemediğini ortaya koyuyor. YÖK sistemini beğendiğini söyleyenlerin oranı sadece % 4.1. Bu son derece çarpıcı % 23.4'lük bir grup ise bu konuda fikri olmadığını belirtiyor, fakat en azından beğendiğini söylemiyor. Memnuniyetsizliklerin önemli nedenlerinden biri üniversitelerin özerk olamaması % 64'lük bir grup siyasi iktidardan bağımsız özerk üniversitelerde daha iyi eğitim ve öğretim yapılacağını düşünüyor. Varolan üniversite sisteminin öğrencilere bilimsel araştırma yapabilme olanağını sağlamadığını düşünen öğrencilerin oranı çok yüksek. Sadece % 3.2'lik bir grubun bu tür araştırmalar yapabildiği, % 80'lik bir grubun ise hiç araştırma yapamadığı ortaya çıkıyor.

Üniversite yaşamının önemli bir parçası olan ve ufuk açabilen sempozyum, panel, konferans gibi faaliyetlere öğrencilerin % 62.5'i katılamıyor, boş zamanlarının çoğunu kahvelerde geçiriyor. Bu bulgu şaşırtıcı olmamalı, çünkü YÖK sisteminin getirdiği ders ve sınav yükü öğrencilere çeşitli ve zengin bir kültürel ve sosyal yaşam için zaman, heves ve enerji bırakmıyor.

Körelmiş kültürel ve sosyal yaşam

Öğrencilerin önemli bir kısmı üniversite yaşamının en canlı, öğretici, geliştirici, heyecan verici olması gereken boyutlarından birinden, kültür ortamından ve sosyal olanaklardan neredeyse tümüyle yoksun kalmış durumdalar. Çok büyük bir çoğunluğu spor tesisleri yemekhane, kütüphane ve çalışma olanakları gibi temel altyapıların yetersizliğinden şikayetçi. Ama en önemlisi zamanları yok ve maddi olanakları yok. Bunun yansımaları da şaşırtıcı.

1975'te öğrencilerin % 80.4'ü her gün gazete okurken, bu oran 1982/83'te % 76.7'ye düşmüş. 1985'te ise öğrencilerin % 42'si ders dışında kitap, gazete, dergi gibi yayınları izleyemediğini belirtiyor. Bundan sonra değineceğimiz konulardaki bilgiler ise sadece 1985 yılı için mevcut ve şöyle bir körelmiş kültürel ve sosyal yaşam tablosu ortaya koyuyor: % 72.2'sinin spor olanakları yok; üçte ikisi derslerle uğraşmaktan başka bir faaliyete, eğlenmeye zaman ve yer bulamıyor, sinema, tiyatro, konser gibi kültürel faaliyetlere katılamıyor; % 26.2'si kendini çok yalnız hissediyor; % 25'inin karşı cinsten arkadaşı yok; % 21.3'ü çevresindekilerle rahat ilişki kuramıyor; zaten ulaşım % 61'inin çok zamanını alıyor.

Güvensizlik ve sıkıntı

Öğrenciler önemli alanlarda ciddi güvensizlikler ve endişeler içinde bocalıyor, toplumsal ve eğitimsel baskılardan sıkılıyor. Öğrencilerin yarıdan çoğu toplumun gençlere güvenmediğini düşünüyor; kişiliklerine saygı göstermediği kanısını taşıyor; eğitimde karşılaştığı sorunlarda üniversiteden yardım görmediğinden şikayetçi; öğrencilikle ilgili kuralların kendisini sıktığını belirtiyor. % 41.7'si toplum baskısından sıkılıyor; % 36.7'si üniversitede başarılı olamayacağı korkusu içinde; % 47.3'ü üniversiteyi bitirse bile iş bulamayacağından korkuyor.

Öğrencilerin tüm sorunları elbette yukarıda belirtilenlerden ibaret değil. Fakat ortaya konmaya çalışılanlar bile sadece öğrenciler açısından üniversite sorununun ne denli kapsamlı olduğunu gösteriyor. Geliri ne beslenmesine ne konutuna ne eğitim, kültür, eğlenme, dinlenme faaliyetlerine yeten, beden ve ruh sağlığı bozulmuş, derslerden başka hemen hiçbir şeye vakti kalmayan, içinde yaşadığı ve gelecekteki koşullarına endişe ve korku ile bakan, kendisine güvenilmediğini, bu yüzden özerk üniversitede okumaya layık görülmediğini düşünen, kültürel ve sosyal yaşamı, üniversite yaşamı körelmiş ve üniversite eğitimine güven duymayan öğrencilerimizden, toplumumuz ne bekleyebileceğini düşünüyor? Sessiz ve uysal, derslerinden başka hiçbir şey düşünmemesi istenen bir öğrenci kitlesi arzulayan siyasi iktidarlar, şimdi karşılarında, bunalan, ümitleri azalmış, yaratıcılıkları bastırılmış, yetersiz eğitilmiş, aralarındaki eşitsizlikler artmış, ama her şeye rağmen doğası gereği dinamik bir kitle ile karşı karşıyalar. Siyasi iktidarlar sorunları, en azından hangi sıra ile çözmeye başlayacaklarına karar vermek zorundadır. Öte yandan, hatırlatmak gerekir ki sorunlar içiçe geçmiş durumda ve kapsamlı değişiklikleri gerektiriyor. Fakat bir konuda hiç kuşku yok: Sorunların, siyasal iktidarların üniversiteler üzerindeki etkisini büsbütün artırarak ve üniversite özerkliğini daha da kısarak, üniversitelere ayrılan fonları ve kaynakları giderek daha çok kurutarak çözülemeyeceği çok açık. ■

Dipnotlar

(1) İstanbul Üniversitesi öğrencileri arasında yapılan anketlerin sonuçları için bkz. 1974/75, 1977/78 yılları için, Aysel Ekşi, ***Gençlerimiz ve Sorunları****. İstanbul: 1982. 1976/77 yılı için,* ***İstanbul Üniversitesi Öğrencileri Anketi (1976-1977). Hazırlayanlar: A.Ekşi, H.Bilsel, P.M.Birsun, Z.Boysan, Ş.Erer. İstanbul Üniversitesi*** *Mediko - Sosyal Merkezi Yayını, Tarihsiz. 1982/83 birinci sınıf öğrencileri anketi için, Aysel Ekşi,* ***Üniversiteli Gençler****. İstanbul Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü Yayınları. İstanbul: 1986; 1985 yılı için, Haluk Yavuzer, "Üniversite Gençliğinin Sorunları",* ***İstanbul Üniversitesi Bülteni****, Cilt III, Sayı 3-4, 1987, s.73-91.*

(2) 1987 yılına ait bazı bulgular için, bkz. Doğru Yol Partisi Genel Merkezi'nin Ekim 1987'de Ankara'daki üniversitelerde yaptırdığı anket sonuçlarının bir kısmını aktaran, "Üniversite Gençliği Kararsız", ***Cumhuriyet****, 4 Ocak 1988.*

(3) İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı tarafından İstanbul Üniversitesi'nde yapılan anketin bazı sonuçları için bkz. "Yarı Aç Bir Gençlik Yetişiyor", ***Cumhuriyet****, 5 Ocak 1988.*

"Hastalık ideolojisi" hastalığı

1988 yılının başlarında "Sağlık İdeolojisi" ne durumda?

Dilimizde "her şeyin başı sağlık", "sağlık olsun", "başın sağ olsun", "iyilik sağlık", "sağolasın", "sen sağ ben selâmet" yaygınlığında yer almış "sağlık" kavramı kuşkusuz ekonomik altyapı temelinde yeniden biçimleniyor.

SAĞLIK, kesin bir gereksinme. Sine qua non. Olmazsa olmaz.

Sağlık alanındaki temel yanlış, her şeyin "hastalıktan sonra" başlaması.

Ya bir hastalık kuşkusu olacak ya da hastalık ortaya çıkacak.

Aşıların dışında sağlıkla ilgili yapılan her şeyin karakteri bu.

Kapitalizmin sağlık anlayışı budur.

İnsan hasta olacak, o zaman elinden kaçırdığı sağlığını aramaya koşacak, doktora gidecek, tahliller yaptıracak, ilaçlar alacak, eski durumuna dönecek.

Bu, özünde "Hastalık İdeolojisi"dir, "sağlık" değil.

Her şeyi "yatırım-kâr" amacına yönelten kapitalizmin "insan sağlığı"na başka türlü bakması ne olasıdır ne de beklenebilir.

Temel mücadele "hastalık ideolojisi"nin yerine, "sağlık ideolojisi"ni koyma mücadelesidir.

1980'lerden sonra bu duruma iki boyut eklendi.

Birinci boyut evrenseldir; tıp alanında teknolojik gelişmeler hızlandı, ülkemize de hızlanarak girmeye başladı.

Elindeki şişkin çantasında stetoskopunu, âcil ilâçlarını, enjektörünü taşıyarak hastasına giden hekim tipi eskimişti.

Giderek muayenehanesinde elektrosu olan hekim de gerilerde kaldı.

Şimdi, hekim muayenehaneleri ultrasonografili, bilgisayarlı, digital tansiyometreli, elektronik dereceli Hi-Tec center'ler olma yolunda.

Elbette, yükselen maliyetler de yükselen ücretler olmakta.

Tıp bilimi hızla sınıf değiştiriyor.

Sağlık hizmeti kitlesellikten kişiselliğe kaymakta. Birinci tesbit bu.

İkinci boyut, ülkemizin her şeyi "özelleştiren" Özal ekonomisinin uzantısı.

Artık kamusal sağlık hizmetleri de "özelleşecek".

Yeni sağlık yasasının amacı da bu.

Kamu sağlık hastanelerinde "özel hizmet", başvuracaklardan "özel ödeme", çalışanlara "özel ücret".

24 Ocak - 12 Eylül ideolojisinin halka yeni armağanı: Özel sağlık hizmeti.

Ne istiyorsanız var. Ücretini ödeyin. Ve alın.

Elbette, kamusal sağlık hizmetlerinin beğenilecek yanı kalmamıştır.

Devlet desteğinin her geçen yıl daha da azaltılması.

Hekimlere özel çalışmanın sürekli özendirilmesi.

Kuyruklar biçiminde uzayan poliklinik hastaları.

Sorunları çözülmeyen hemşireler, ebeler, hastabakıcılar.

Temeldeki yanlış, kapitalizmin hastalıklı yanlışıdır: Nereden daha çok kâr ederim?

Sosyalizasyon bu yanlıştan çökmüştür. Tam-süre çalışma ilkesi bu yanlıştan boğulmuştur. Hekimlik idealizmi bu yanlıştan hekim çıkarcılığına dönüşmüştür. Koruyucu sağlık hizmetleri bu yanlıştan güdük kalmıştır. İnsan sağlığı bu yanlıştan alınır-satılır meta olmuştur. Hep temeldeki yanlıştan.

Temeldeki yanlışı göremediniz mi, birbirinizi suçlamaktan başka çareniz yoktur. Hastalar doktorlara kızacaktır, doktorlar hastalara, hemşireler sıkıntısını birilerine aktaracaklar, aktaramazlarsa kırgın, ağlayacaklardır.

Sağlık Bakanı Bülent Akarcalı "doktorluk enayiliktir" demiş.

Bu ANAP ağzı açıklanan gerçek, herhalde "doktorlar yaptıkları işlerin karşılığını alamıyorlar" demenin bir yolu.

Ama Sağlık Bakanı'nın söylediği yanlış.

Enayilik doktorluk değil.

Enayilik, işler düzelecek diye beklemektir. Enayilik, ülkeyi yönetenlerin herhalde bir bildiği vardır diye beklemektir. Enayilik, "herkes kendi işine baksın, doktorlar, hemşireler vereceğimiz ücretleri alsın, hiçbir şeye karışmasınlar" diye kendilerine gelecek hazırlayanlara güvenmektir.

Temel mücadele "hastalık ideolojisi"nin yerine, "sağlık ideolojisi"ni koyma mücadelesidir.

Çünkü, temel doğru, "insanın sağlıklı doğma, sağlıklı yaşama" hakkıdır.

Bu temel doğru da, iyi ve yeterli beslenmeden, sağlığa uygun konutlarda oturmaktan, sağlıklı bir çevrede yaşamaktan, koruyucu sağlık hizmetlerinin etkin olmasından, insanların kazançlarına bakmaksızın sağlık hizmetlerinden yararlanmasından geçer.

İşte bu temel doğru, kapitalizmin "her şeyi metalaştırma, kâr aracı yapma" doğrusuyla çelişmekte.

Buyrun, bilgisayarlı tomografiye. Buyrun, elektronik sistemli check-up'a. Kendinizi bir güzel inceletin. PARASINI ÖDEYİN. DEĞER AMA.

O zaman da, tıp bilimine, sağlık hizmetine sınıf değiştirtmekten başka yol yoktur.

Sağlık hizmeti her şeyiyle özelleşiyor. İkinci tesbit bu.

Bakalım, bir karşı çıkış olacak mı?

Eli kolu bağlanmış meslek kuruluşları ne yapabilecek? Ağzını açsa "politika yaptın" tehdidi altına itilen meslek kuruluşları etkin bir mücadele yapabilecek mi?

Sağlık konusunu bir türlü berraklaştıramayan muhalefet bu önemli konuyu bir gün ele alabilecek mi?

Ücretler çıkmazında dönüp duran sendikalar bu "hakkı" farkedecek mi?

Yoksa, son yıllarda etkinliği artan geleneksel tıp (kendi kendini iyileştirme, otlardan medet umma, yetkisiz kişilerle hastalık sağaltımı) daha mı genişleyecek? Hep birlikte göreceğiz. ■

"SAĞL

"Sağlık, sadece hastalık ve

bakımdan tam bir iyilik hali

İnsanoğlunun vazgeçilmez parçası olan sağlık, bozulmamalı ve bozulunca mutlaka onarılmalı.

Hipokrat'tan sanayi devrimine kadar dünyada uygulanan hekimlik bireyci ve tek yönlü idi. Geleneksel denilen bu hekimliğin temel kavramı 'hasta-hastalık-hekim' üçlüsüydü. İnsanın en zayıf ve en duyarlı anında yani hastayken imdadına yetişen hekim, bir yandan sınırsız güç kazanırken diğer yandan her türlü denetimden uzak, varlıklı birey olmuştu. Sanayi devrimiyle birlikte emekçi sınıfların belirginleşip toplumda ağırlıklarını duyurmalarıyla 'eşitlik, insan hakları, sosyal devlet' gibi yeni kavramlar hayata geçirilmeye başlandı. Bu da hekimliği bireysel uğraştan bir kamu hizmeti olmaya yöneltti. Tedavi hekimliğinin yanında gitikçe ağırlık kazanan koruyucu hekimlik kavramı gelişti. Genişleyen görev alanı içinde hekim, bireysellikten çıkıp destek sağlık personeliyle birlikte çalışmak zorunda kaldı, yani ekip üyesi oldu.

1961 Anayasası ve sosyalleştirme

1961 Anayasası'nın 48 ve 49. maddelerinin devlete sağlık konusunda eskiye göre daha da ağır sorumluluklar yüklediğini görüyoruz. Hemen ardından çıkarılan 224 sayılı 'sağlık hizmetlerini sosyalleştirme' yasasının hedefi, sağlık hizmetlerini devlet eliyle tüm ülkeye yaygınlaştırmaktı. Ancak 1980 yılına gelindiğinde, sosyalizasyon programı 44 ilde (nüfusun % 54'ü) ve yetersiz biçimde uygulanmaktadır. 1978'de yürürlüğe giren tam süre yasasıyla kamu görevi yapan hekimlerin muayenehane açma hakları kaldırılarak tazminat getirildi, ancak 1980'lere gelindiğinde yasanın temel özelliği fiilen yürürlükten kalktı.

Hastanedeki aletler hiç kul
150 milyo
Reçeteye yazılanların % 40
2.7.87
İlaçlar çöpe
Annelere uyarı
İlaç
Aspiri
REÇET
Sağlık Bakanı
DOKTOR HASTA
Kanser
2 yıl so

...KLI'' MIYIZ?

...akatlığın olmayışı değil, bedensel, ruhsal ve sosyal
...''—Dünya Sağlık Örgütü (WHO)

1981'de çıkarılan 2514 sayılı zorunlu hizmet yasası, hekim ve uzman hekim adaylarının 2 ve 4 yıllık görevlere kurayla yollanmasını, ancak bundan sonra hekimlik yapabileceklerini hükme bağlıyor.

Tıp fakülteleri sayısı, 1964'te 4, 1975'te 16 iken 1983'te zorlama yöntemlerle 21'e çıkarıldı, yani yaklaşık 20 yılda 5 misli arttı. Sağlık hizmetlerini özelleştirmenin ilk belirtileri 1982 Anayasası'nda görülüyor. Bu anayasa, devleti ''bireyin sağlığını korumak'' yükümlülüğünden kurtarırken sağlık alanında dünyada en pahalı örgütlenme biçimi olan 'Genel Sağlık Sigortası' kavramını da ilk kez getiriyor. Yani paralı, satın alınan sağlık...

Hizmetin finansmanı

Cumhuriyet döneminden bu yana devlet bütçesinden sağlık bakanlığına ayrılan payın hiç de iç açıcı olmadığını Tablo 1 gösteriyor.

TABLO 1

Yıllar	Genel Bütçedeki SSYB payı %
1923	2.21
1930	2.02
1940	3.04
1950	4.04
1960	5.27
1970	3.07
1980	4.2
1982	3.6
1983	2.9
1987	2.5

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana 'hekim-eczacı-hemşire-sağlık memuru-ebe' bileşiminin oluşturduğu insangücünde, göreceli olarak artış olduğu yadsınamaz (Tablo 2).

Ne var ki bu insangücünün dağılımında aşırı dengesizlik olduğu da açıktır. 1986 yılı SSYB verilerine göre toplam 36427 hekimin % 57'si üç büyük kentte yani İstanbul, Ankara ve İzmir'dedir. Geri kalan % 43'ü de 64 ilde!..

Gelişmiş ülkelerde 500 kişiye bir hekim düşerken Türkiye genelinde 1630 kişiye bir hekim düşüyor görünmektedir. Görünmektedir diyoruz çünkü gerçek bu değildir. Gerçekte İstanbul'da 550, Ankara'da 509, İzmir'de 660 kişi için 1 hekim varken, Ağrı'da 5264, Bitlis'te 5278, Kocaeli'nde 2719, Malatya'da 3432 ve Muş'ta 6060 kişiye bir hekim düşmektedir.

Diş hekimleri dağılımındaki dengesizlik daha da içler acısıdır: Ankara'da 2000, İstanbul'da 2536 kişiye bir diş hekimi düşerken Mardin'de 46576, Ağrı'da 52641 (yanlış okumadınız elli iki bin altı yüz kırk bir) kişi tek bir diş hekiminden çare umar. Aslında birçok kentte bu hizmet yok demektir.

Sağlık kurum ve kuruluşları ne durumda?

Ülkemizde SSYB, tıp fakülteleri, SSK, MSB başta olmak üzere toplam 40 sağlık kurum ve kuruluşu vardır. Ama ne yazık ki bunlar arasında sağlık hizmetleri birliği yoktur. Farklı yasa ve yönetmeliklere göre yönetilirler, ücret statüleri vb. değişik olduğundan bu geniş sektörde tam bir kargaşa ve karmaşa egemendir. Sonuçta mevcut insangücü, araç-gereç ve tedavi olanaklarından verimli olarak yararlanılamaz.

▶ SSK'nın 17 hastane ve 20 büyük dispanserinde 1112 tıbbi araç hizmet dışıdır. Bunların EKG, EEG, röntgen gibi değerleri milyarlarla ölçülen araçlar olduğunu belirtelim. Yine DPT araştırmalarına göre hastanelerimizde 200 milyar liralık bir araç-gereç mezarlığı vardır. (1987 yılında genel devlet bütçesinden Sağlık Bakanlığı'na ayrılan pay da en çok 200 milyar liradır.)

▶ SSK'da 1982 verilerine göre toplam harcamaların % 65'i yönetime giderken, sağlık hizmetlerine ayrılan pay sadece % 24'tür.

▶ SSK; 1983 yılında 20186 yatak kapasitesiyle yaklaşık 10 milyon kişiye sınırlı sağlık güvencesi verirken, ülkede sigortasız ve memur statüsünde de olmayan insan sayısının nüfusun üçte biri yani 18 milyon oluşu, sağlık hizmetlerinde ne denli yanlış uygulamalar olduğunun kanıtıdır.

1983 verilerine göre Türkiye'de toplam 115 bin yatak kapasiteli, irili ufaklı 690 hastane (özeller dahil) vardır. Ama hastane işletmeciliği, başta hekim ve yardımcı personel eksikliğinden, çok geridir. Otelcilik işletmeciliğinin kötülüğü ve hastaya kötü davranma da eklendiğinde, hasta 'ölürsem de kendi yatağımda öleyim' diyerek hastaneden kaçmaktadır. Nitekim 1983 yılı sayılarına göre yatak işgal oranı % 52 olmuş, yani yataklar yarı yarıya boş kalmıştır. Dünyada hastane işletmeciliğinde % 80 yatak işgali normal kabul edilir.

Çarpıcı bir diğer ters durum da, az yataklı taşra kentlerinde yatak işgal oranlarının daha da düşük oluşudur. Çünkü kademeli hizmet yoktur, mevcut hizmet de iyi ve yeterli verilememektedir, laboratuvar, araç-gereç eksiktir vb Sonuçta hasta, eğer parası varsa, ne yapıp yapıp kendini büyük kente atmaktadır.

Son yıllarda yetersiz ve eksik donanımla çok sayıda tıp fakültesi açılmış, yılda yaklaşık 5000 öğrenciye zorlama kontenjan yaratılmıştır.

Uygulamalı eğitimi ancak ihtisas sırasında alabilen ve uzman hekim olmayı geleceği için tek çıkar yol olarak gören öğrencilerde, ihtisas yapma isteği geçmiş yıllara göre çok artmıştır. Oysa yıllık ihtisas kapasitesi ülke genelinde yaklaşık 500'dür. Kaldı ki bugün bile toplam hekimlerimizin % 25'i pratisyen, % 75'i uzman hekimdir. Gelişmiş ülkelerde ise durum bunun tam tersidir.

(1964-83) döneminde öğrenci sayısı 5 misli artarken öğretim üyesi sayısı 9 misli artmış ancak Yükseköğretim Yasası'ndan (YÖK) sonra, özellikle büyük kentlerin tıp fakültelerinde öğretim üyeleri görevlerinden ayrılmış ya da ayrılmaya zorlanmıştır. Bu erozyonun boyutları Tablo 3'te görünebilir.

Toplumun varlık nedenlerinin başında gelen sağlık, yukarıda ancak kısaca değinebildiğimiz temel öğelerin dışında, pek çok özel alanı da kapsar. Ülkemizdeki sağlık tablosunun iyi ve 'sağlıklı' olmadığı ortadadır. Mevcut sistemi palyatif tedbirlerle düzeltme, iyi niyetli ama sonuçsuz çaba harcamaktan ve boşuna kürek çekmekten öteye geçmez. Köklü çözüm, siyasal ve ekonomik sistemimizin toptan değiştirilmesinin içinde yer alacaktır. ■

TABLO 2

Yıllar	Hekim	Diş Hek.	Eczacı	Hemşire	Sağlık Mem.	Ebe
1923	554	—	69	4	560	136
1950	6895	910	980	737	4018	1285
1985	36427	8305	11602	30854	10525	17987

TABLO 3

Tıp Fakültesi	1978-79 Öğ.Üyesi (YÖK öncesi)	1985-86 Öğ.Üyesi (YÖK sonrası)	Azalma	Azalma yüzdesi
Hacettepe	566	229	337	60
İstanbul	533	269	264	50
Ankara	530	185	345	65
Cerrahpaşa	528	239	289	54
Ege	240	187	53	22
Uludağ	183	80	103	56
Toplamda	2954	1904	1050	36

...lmadan hurdaya çıktı
...luk israf
...llanılmıyo
Doktor vizitesine zam geldi
...diyor
...da ortalama 34 kat pahalandı
...yatları çıldırdı
Alınan önlemler yetersiz
İshalden 13 ölüm daha
Sağlık hizmetleri pahalanıyor
...acı gerçek:
...astaya
Özel hastanelere büyük zam...

Mehmet Domaç
İst. Eczacı Odası Genel Sekreteri

İLAÇ YA DA İLAÇ

Doğal ya da sentetik kaynaklardan bilimsel veriler ışığında, belli bir teknolojiyle üretilen, canlıların koruyucu, besleyici, tanı koyucu ve tedavi edici amaçlarla sağlığının sürdürülmesi için bu konuda eğitimini tamamlamış sağlık elemanlarınca önerilen dozlarda kullanıldığı sürece istenen etkiyi sağlayan ''onsuz olunmaz'' niteliği ile toplumsal bir metadır ilaç.

Öte yandan ilaç, tüketicinin diğer ürünlere kıyasla en az bilgi sahibi olduğu ve özgürce, kendi istemiyle seçemediği bir metadır. Seçimi, hekim eczacı gibi uzmanlara bağlıdır. Tüketici, ilaçların kullanım değerinin yaşamsal önemi nedeniyle, bunların değişim değerini (fiyatını) ''onsuz olunmaz'' özelliğinden dolayı mutlaka ödemek zorundadır. Örneğin, şeker hastası için **İnsülin** kullanmak kesin bir zorunluluktur. Zorunluluk, ilacın fiyatını arka plana iter. Anlaşılacağı gibi, ilaç diğer ürünlerden son derece farklı, kendine özgü bir işlev yüklenmektedir. Bu bakımdan, ilaç fiyatlarında meydana gelen artış ilacın alımını, istemini azaltmaz.

İlacın bir ürün olarak farklılığı, toplum sağlığını ilgilendiren bir meta oluşu, sanıldığının tersine üretim için büyük çapta yatırım, uzun bir üretim zamanı gerektirmez. Yaratılan küçük yatırım kaynakları ilacın yukarıda sıralamaya çalıştığımız niteliklerinden dolayı, büyük kârlar getirir. Ortaya konulan sermaye kısa zamanda kendisini finanse eder. Başka bir deyişle, bu alana yapılan yatırımlar büyük risk taşımaz.

İlaç sektörüne bakış

Ülkemizde 119 üretici firma bulunmaktadır. Bunun 8'i yabancı sermayeli, diğerleri yerli firmalardır. Ayrıca 131 yabancı firmanın lisansıyla da ilaç üretilmektedir. 1984 yılında yerli firmaların üretimdeki payı % 61, yabancı sermayeli firmaların ise % 39'dur. Bu paylaşım 1984 yılından sonra yabancı firmalar lehine bozulmuş, yerli-yabancı firmaların payı hemen hemen eşit bir duruma gelmiştir.

Ülkemiz ilaç pazarına tekelci yapıda firmalar hakimdir. Örneğin, ilaç pazarının % 67'lik cirosuna 10 firma (5'i yabancı sermaye) sahiptir.

Bu tür piyasalarda firmalar genelde her birinin zararına olacak fiyat kırma yoluyla birbirleriyle rekabet etmekten kaçınırlar. Rekabet; reklam, tanıtım ve piyasaya ilaç sürme bazında yapılmaktadır.

Ülkemizde ilaç fiyatları 1984 yılında serbest bırakılmış, bu serbestlikten amaçlanan rekabetle fiyatlar düşmemiş, tam karşıtı tekelci yapıdan dolayı söz konusu fiyatlar % 350-400 civarında artış göstermiştir. Öyle ki, bu artışlar halkın alım gücünü aşmıştır. (Reçete ile eczanelere başvuran hastalar, reçete tutarını hesaplatmakta, ortaya çıkan yüksek fiyatlar karşısında ilaçlarını alamamaktadır; bu, hergün eczanelerde yaşanan bir durumdur.)

Öte yandan, Türkiye ilaç endüstrisinde reklam ve tanıtma boyutları çok yüksektir. Türkiye ilaç endüstrisinde reklam harcamalarının toplam endüstri satışlarına oranı % 16 dolayındadır. (Bu, yeni ilaçlarda zaman zaman % 50'lere ulaşmaktadır.)

1987 yılında ilaç sanayinin cirosunun 450 milyar TL civarında bulunduğu düşünülürse, reklam harcamalarının ne denli yüksek boyutlara vardığı açıkça görülebilir. Reklam vb. harcamaları ilaç fiyatlarına doğrudan yansımakta, dolayısıyla tüketicinin cebinden çıkmaktadır.

Çeşit enflasyonu

1986 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na 1000'e yakın yeni ruhsat başvurusu yapılmıştır ki, bu kadar başvuruya Avrupa ülkelerinde kesinlikle rastlanamaz. Söz konusu başvurularda, 1000'e yakın ilaçtan ancak % 5'i yenilik getiren ilaçlardır. % 95'inin piyasada benzerleri bulunmaktadır. Bundan güdülen amaç, piyasaya yeni ürün sürerek rekabet etmektir. Bu ürünler, piyasada daha önce bulunmayan bir molekülü içerdikleri ve bir hastalığa yeni ya da alternatif bir tedavi olanağı getirdikleri sürece bu ürünlerin toplum refahını artırdıkları kabul edilebilir. Eğer rekabet nedeniyle, zaten bilinen kimyasal maddelerin yeni markalar altında piyasaya sunulması yapılıyorsa, bunun kabul edilebilir bir yanı yoktur. Bu tutum, tüketici refahını olumsuz yönde etkiler. Çünkü böylesi faaliyet gerçek anlamıyla israftan başka bir şey değildir.

Türkiye'de 1986 yılı itibariyle 700'e yakın jenerik grup ve bu jenerik grupları tek veya kombine olarak içeren 2110 çeşit ilaç vardır. Bu 2110 çeşit ilaç tek bir farmasötik şekil (örneğin şurup, tablet, draje, ampul vb.) olmayıp, bunlar dikkate alınacak olursa 3940 civarında ilaçtan söz edilebilir.

Türkiye için bu kadar müstahzarın gereğinden çok fazla olduğu açıktır. Fazlalık, ilaç tüketimini artırmakta, sağlık elemanlarının müstahzan üreten firmalara bağımlılığını oluşturmakta, sonuçta sağlığa hiçbir katkısı bulunmaksızın ulusal gelirin erimesine yol açmaktadır.

İlaçtaki gereksiz fazlalık, ilaçlar üzerinde devlet denetimini, kalite kontrolünü de azaltmaktadır. Ülkemizde, piyasadaki ilaçların ancak % 10'unun devlet tarafından denetlenebildiği bir gerçektir.

Tablo bu bakımdan ilginçtir.

Kalite kontrolde yaygın, sistemli, bilimsel bir sonuç yaratabilmek için, ilk adımın devlet mekanizmasından sistemi ayırmakla mümkün olabileceğini belirtmeliyiz. 2-3 ve 5 yıllık planlarda kurulması öngörülen ve üniversitelerden odalardan, devlet elemanlarından yararlanarak oluşturulması düşünülen Devlet İlaç Kalite Kontrol Enstitüsü çalışmalarına bir an önce başlamak son derece önemlidir. ■

▼ *Her evde yığınla ilaç var. Türkiye için bu kadar müstahzarın gereğinden çok fazla olduğu açık.*

TABLO

YIL	KALİTE KONTROL İÇİN TOPLANAN İLAÇ	UYGUN	KUSURLU	%
1981	921	734	184	20
1983	3508	2600	908	16.3
1986	1160	970	90	8
1987	2943	2702	241	8

Prof.Dr. Gencay Gürsoy ile Doç.Dr. Burhan Şenatalar, ANAP'ın sağlık politikasını tartıştı ▶

Gürsoy ▶ Türkiye'de sağlıkla ilgili sorunlar genellikle hekimler tarafından tartışılır. Bu güne kadar sağlık konusunu özellikle finansman, planlama, örgütlenme v.b. açılarından araştıran iktisatçılar bizde pek fazla yetişmedi. Ya da en azından kamuoyuna yansıyan tartışmalara iktisatçılar pek fazla katılmadı. Oysa sağlık örgütlenmesinin bugün ulaştığı boyutlar dikkate alındığı zaman, tek başına hekimlerin ve sağlıkla ilgili diğer meslek elemanlarının bu konuyu ortaya koymakta, tartışmakta ve değerlendirmekte yetersiz kalacakları açık.

Senin bir iktisatçı olarak bir süredir sağlık sektörü ile ilgilendiğini ve son bir yılını geçirdiğin Amerika'da da aynı konuda çalıştığını biliyorum.

Sağlık sektöründe önemli yapı değişikliklerinin gündeme geldiği şu günlerde bu çok boyutlu sorunun hiç olmazsa bir iki noktasında görüşlerini öğrenmemiz yararlı olur sanıyorum. Ama kendimizi Türkiye'de izlenen sağlık politikaları ve bugün uygulanan modelin ana çizgileriyle sınırlayalım.

ANAP iktidarının sağlık alanında, geçmişteki uygulamalara kıyasla oldukça radikal bir sistem tercihine doğru gittiğini, sağlık alanında özel girişimin ağırlık kazanması doğrultusunda düzenlemeler yaptığını, yeni yasanın da esas olarak bu tercihin yasal zeminini hazırladığını herhalde sen de kabul ediyorsun.

Sanıyorum Özal'ın ABD'deki ünlü by-pass ameliyatı sırasında Houston Methodist hastanesinde yaptığı derin(!) gözlemler, bu tercihi daha da kesinleştirdi. Böylece sağlık hizmetlerinde aşağı yukarı 60 yılda izlenen politikanın ekseni köklü bir şekilde değişti. Kuşkusuz bu değişimin dönüm noktası yeni sağlık yasası değil. 1980'lere kadar dernekler, yabancılar ve azınlıklar dahil olmak üzere Türkiye'deki tüm özel sağlık kuruluşları toplam 4-5 bin civarında yatak kapasitesi olan 92 hastaneden ibaretken, 1980'den itibaren özel girişimin sağlık alanındaki yatırımları hızla arttı. Bilgisayarlı tomografi ve benzeri pahalı teknolojiler, kamu kurumlarından önce, özel laboratuarlar halinde yaygınlaşmaya başladı. Ortadoğu'nun zenginlerine yönelecek lüks özel hastaneler için büyük yatırımlar yapıldı.

Şimdi iktisatçı olarak kabataslak çizdiğim bu panoramayı nasıl değerlendiriyorsun? Bu gelişmeyi Türkiye'deki ekonomik yapı değişikliğinin doğal bir sonucu mu saymalıyız? ANAP'ın sağlık alanını, izlediği genel ekonomik modele uydurmaya çalışması ekonomik tutarlılık açısından kaçınılmaz mıydı?

Şenatalar ▶ *Sağlık hizmetleri sektörü ile ilgili saptamana katılıyorum. 1980'lere kadar sağlık hizmetinin devlet sektöründe örgütlenmesi ve sunulması temel politika idi. Sağlık hizmetinde özel girişim esas olarak muayenehane hekimliği, bazı büyük kentlerde geçmişi hayli eskiye dayanan birkaç özel yabancı hastane ve çok az sayıdaki yerli özel hastane*

PAHALI SAĞLIK

Özal, by-pass ameliyatı sırasında Houston'daki derin (!) gözlemlerine dayanarak sağlıkta özel girişime ağırlık veriyor.

▲ Şenatalar (Solda) ve Gürsoy.

ile sınırlı idi. Ancak özel girişim laboratuar hizmetlerinde daha yaygındı, ilaç üretiminde ve dağıtımında ise egemendi. 1980'lerde, özellikle ANAP'ın 1983'te iktidara gelmesinden sonra, sağlık sektöründe özel girişimciliğin ve piyasa mantığının egemen kılınması yönünde sistemli bir çaba gösteriliyor. Bu, sadece özel girişimin desteklenmesi ile sınırlı değil. Devlet hastanelerinin de - mümkün olduğu ölçüde - piyasa mantığına uygun olarak yönetilmesi öngörülüyor.

Bu gelişmeyle ilgili olarak iki noktaya değinmek istiyorum. Birincisi, bu gelişimin ANAP'ın genel politikası ile tutarlılığı konusu, ikincisi de sağlık sektöründe bu yaklaşımı gündeme getiren süreç konusu. ANAP'ın özel girişimci bir politika izlediği ve büyük sermaye eliyle bir birikim sürecini gerçekleştirmeye çalıştığı açık. Ancak buna dayanarak bir "kuramsal tutarlılık" tartışması yapmak pek anlamlı değil. Yani, ANAP'ın genel politikası özel girişimci, dolayısıyla sağlık politikası da özel girişimci olursa, tutarlı olur, demek doğru değil.

Kapitalist ekonomilerde farklı sağlık sistemlerine rastlamaktayız. Dolayısıyla, sağlık hizmetlerinin özel kesimce görülmesi, kapitalizmin zorunlu bir parçası değil. Birçok kapitalist ülkede (örneğin Britanya ve İskandinav ülkeleri) sağlık hizmetinin devletçe örgütlendiğini, finanse edildiğini ve sunulduğunu görüyoruz. ABD'de ise hizmet çok büyük bölümüyle özel girişime ve piyasa ilişkilerine bırakılmış durumda, sistem esas olarak özel hekimlik, özel hastaneler, özel sigortadan oluşuyor, devletin rolü hayli sınırlı. Bir de ortayolcu bir çözüme rastlamaktayız: Hizmetin üretiminde ve arzında özel girişim egemen, (özel hastaneler ve özel hekimlik), ama finansman süreci daha çok devletin elinde, yani genel sağlık sigortası var. Sanıyorum, Türkiye'de de hedeflenen model bu.

Değinmek istediğim ikinci nokta, sağlık sektöründe özel girişimi gündeme getiren süreç. ANAP'ın dile getirdiği politika tercihleri, Türkiye ekonomisinin gösterdiği bazı değişmelerle örtüşüyor. Konunun o yönü üzerinde de durmakta yarar var. Sağlık sektörünün iki önemli özelliğinden biri sağlık hizmetinin talebiyle, diğeri de arzıyla ilgili. Talep le ilgili olan şu: Kişilerin ve toplumların geliri yükseldikçe, sağlık hizmeti talepleri artıyor, üstelik gelir artışından daha hızlı artıyor. Bunun Türkiye ve benzeri ülkeler açısından anlamı şu: Kapitalistleşme süreci ilerledikçe genel bir gelir artışı gerçekleşiyor, çoğunlukla üst gelir gruplarının geliri daha da hızlı artıyor, dolayısıyla sağlık hizmeti talebi ve gelirden sağlık hizmetine ayrılan pay artıyor.

Arz yönündeki gelişme de şu: Yeni teşhis ve tedavi yöntemleri ve yeni teknolojiler bulundukça, sağlık hizmetinin anlamı ve kapsamı genişliyor, aynı zamanda bu hizmetin gerektirdiği sermaye hızla büyüyor.

Türkiye'de de özellikle toplumun belirli kesimlerindeki gelir artışı son on yılda ülke içinde ve hatta ülke dışında sağlık hizmeti talebini hızla yükseltti. Bu, sağlık alanında ilaç dışında, hastane hizmetlerini de çok kârlı ve çekici bir duruma getirdi. Büyük kentlerde özel bilgisayarlı tomografi laboratuarının kuruluşu ve özel hastanelerin artışı bu süreçle gelen gelişmeler.

Gürsoy ▶ Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana izlenen sağlık politikalarının siyasal iktidarların genel ekonomik tercihleriyle pek paralel gitmediğini, iktidarların ekonomik sistem tercihleri ne olursa olsun, bu alanda daima geleneksel devletçi bir modeli, zaman zaman ufak değişikliklere uğratarak uyguladıklarını biliyoruz. Tıpkı eğitim alanı gibi.

Bu modelin temeli ve alt yapısı, hepimizin bildiği gibi 1920'li yıllarda kuruluyor. Belli bir süre kendi koşulları içinde başarılı da oluyor. Cumhuriyetin ilk yıllarında hekim başına düşen nüfus aşağı yukarı 20.000 iken, 1950'lerde bu sayı 3000'e düşüyor. Teknolojisi geri ve yardımcı hizmetleri yetersiz de olsa, Anadolu'nun hemen her il merkezinde iyi kötü bir devlet hastanesi kuruluyor. Daha da önemlisi, koruyucu hekimlik alanında oldukça ciddi adımlar atılıyor. Sıtma, verem, trahom, frengi v.b. birçok bulaşıcı hastalık bir dereceye kadar kontrol altına alınıyor.

Özellikle 1960'lardan sonra, bir yandan toplumsal talepler artıyor, ölçüler değişiyor, öte yandan da gelişmiş Batılı ülkelerde sağlık hizmetleri, gerek teknolojik bakımdan gerekse örgütlenme bakımından büyük bir gelişme gösteriyor. Dolayısıyla her alanda olduğu gibi sağlık alanında da gelişmiş dünya ölçülerini çok gerilerinden izler duruma düşüyoruz.

Sanıyorum sağlık alanında devletin ilk ciddi çözüm arayışları da bu sıralarda başlıyor. 1961 Anayasası, devleti "herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesi ve tıbbi bakım görmesini sağlamakla" yükümlü kılıyor. Daha anayasa halkoyuna sunulmadan Ocak 1961'de sağlık hizmetlerinin "sosyalleştirildiği" ilan ediliyor. Fakat şimdi burada ayrıntılarına giremiyeceğim sosyalizasyon uygulaması, oldukça kapsamlı bir programla işe başlamasına karşın, finansman yetersizlikleri, hizmeti özendirecek önlemlerin alınmaması, ve bürokratik hantallık yüzünden kendisinden beklenen başarıyı göstermiyor ve uygulama bir süre sonra fiilen terkediliyor. Arkasından ünlü "tam süre" çalışma uygulaması deneniyor ve aşağı yukarı aynı akıbete uğruyor. Ve sonunda devlet 1980'den sonra çözümü, yumurta küfesini sırtından atmakta buluyor. 1982 Anayasası devleti sağlık alanındaki yükümlülüklerden kurtarıp ona daha çok planlayıcı, düzenleyici, denetleyici bir rol veriyor. Daha da ilginci, anayasa sağlık örgütlenmesi konusunda belirli bir model önerisinde bulunuyor ve 56. maddeyi "sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla" **Genel Sağlık Sigortası konabilir** diyerek noktalıyor.

Türkiye'de özellikle toplumun belirli kesimlerindeki gelir artışı son on yılda ülke içinde ve hatta dışındaki sağlık hizmeti talebini yükseltti.

1983 sonlarında kurulan ilk Özal hükümetinin çalışma programında anayasanın belirlediği doğrultuda düzenlemeler yapılacağı ve "özel sağlık müesseselerinin teşvik edileceği" ifade ediliyor. ANAP iktidarının bugüne kadarki uygulamaları ve çıkarılan son sağlık ya- ▶▶

Zakkum ve ciddiyetsizlik

Binlerce kanser hastası, yakınlarıyla birlikte büyük bir yaşam sevinci ile ayağa kalktı. Şua tedavisiyle, ağır antibiyotiklerle iyileşmeye çalışıyorlardı şimdiye kadar. Kimse birbirine söylemiyordu ama ileri vakalarda umut oldukça zayıftı. Oysa artık ümitlenmek için neden vardı. Devletin koskoca televizyonu ilan ettiğine göre kuşkuya yer yoktu. İyileşeceklerdi. Acaba zakkum ilacının seri üretimi ne kadar zamanda gerçekleşirdi? Bu gerçekleşene kadar zakkum çiçeklerini kaynatıp içmeli miydi?

65 yaşındaki İzzet Şakacı böyle yaptı ve öldü.

Binlerce hasta ve yakınlarının üzerine, yakaladıklarını sandıkları yaşamı tekrar yitirme korkusunun karabasanı çökecek yakında.

Başta planlandığı gibi tüm dünyaya Türkler'in tıp alanındaki büyük başarısı gösterilemedi, geçim sıkıntısından bunalan yığınlara Türklükleriyle avunmaları için bir motif sağlanamadı ama sadece iş bitirici Türkler'in başarabileceği bir şey yapıldı: Ciddiyetsizlik Türkiye Cumhuriyeti'nin paçalarından akıyordu. ■

sası, programdaki ilkelerin de aşıldığını, özel sağlık kurumlarının teşvik edilmesinin ötesinde başarılı bazı kamu sağlık kurumlarının da özelleştirileceğini, sağlık alanında piyasa ekonomisinin kurallarının işleyeceğini gösteriyor.

Şenatalar ▶ *Özellikle önleyici sağlık hizmetlerinde 1920'lerde başarılı atılımlar yapıldığı noktasında görüşüne katılıyorum. Geçmişin değerlendirmesi ile bundan sonraki politikanın tartışmasını ayrı ayrı yapmak daha uygun olur sanıyorum. Hem zaman içinde koşullar önemli ölçüde değiştiği için hem de bugünkü politikaya karşı geçmişi savunarak bir alternatif getirmek hayli güç olacağı için. Sanıyorum bu kısa söyleşide belki birkaç noktaya kısaca değinebiliriz.*

1980 sonrasında Türkiye'de uygulanan anti-kriz politikalar çerçevesinde sosyal harcamalar ve bu arada sağlık harcamaları arka plana itildi. Genel bütçe içinde SSYB'nin payı % 4 dolayında iken 80 sonrasında % 3'ün altına düşürüldü. Kaynak yetersizliği sağlık bakanlarının bile başlıca şikayet konusu oldu. Öte yandan birkaç yıl önce çıkartılan bir yasa ile en az 50 yataklı hastane kuran firmalara 5 yıl (az gelişmiş yörelerde 10 yıl) vergi bağışıklığı tanındı.

Bugün de hastanelerin çok tartışıldığını ve hastanelerin birer işletme gibi davranmalarını sağlayacak mekanizmaların getirilmek istendiğini görüyoruz. Bu politikanın önemli yetersizlikleri var. En önemlisi şu:

Türkiye'de ve benzer az gelişmiş ülkelerde sağlık sorunlarının kritik noktası hastane değil. Hastanelerde bir takım yetersizliklerin var olmasına karşın, ana sorun, büyük bölümü kırsal kesimde ve kentlerin çevresinde yerleşmiş düşük gelirli insanların yaşam ve çevre koşullarında. Ondan dolayıdır ki, Dünya Sağlık Örgütü de az gelişmiş ülkelerde sağlık sorunlarına konut, içme suyu, beslenme ve eğitimi kavrayan bir bütünsel politikayla (ve buna uygun bir örgütlenmeyle) çözüm getirilebileceğini benimsiyor ve savunuyor.

Gürsoy ▶ Geçmişte denenen ve terkedilen modellere geri dönülmesi gerektiğini savunmuyorum. Elbet koşullar zaman içinde değişti ama Dünya Sağlık Örgütü'nün az gelişmiş ülkelerin sağlık sorunlarına yaklaşımının ana motiflerini, bizde yarım yamalak uygulanan ve terkedilen sosyalizasyon modelinde bulmak mümkün. 224 sayılı Sosyalizasyon Yasası tedavi edici sağlık hizmetlerinden çok koruyucu tıp ve halk sağlığına öncelik veren bir örgütlenmeyi hedefliyordu.

Anlayabildiğim kadarıyla ANAP'ın uygulamaya çalıştığı yeni sistem, Dünya Sağlık Örgütü'nün değerlendirmelerinde de ifade edilen, dünyadaki 3 ana sağlık örgütlenme sistemi arasında, başta ABD olmak üzere Japonya, Yeni Zelanda ve Avustralya'nın da içinde bulunduğu bazı zengin ülkelerdeki modele uyuyor.

Bu modelin prototipi sayılabilecek ABD'deki sağlık örgütlenmesi konusunda ne düşünüyorsun?

Şenatalar ▶ *ANAP'ın özel girişim mantığının sağlıkta verebileceği olumsuz sonuçların gelişmiş ülkelerde de çok sayıda örneği var. Hizmetin finansmanı genel sağlık sigortasıyla devlet kanalıyla da sağlansa, özel sigortayla da sağlansa, hizmetin üretimi ve arzı özel kişiler ve firmalarca gerçekleştirilirse, piyasa kuralları ve mekanizmaları egemen oluyor. Örneğin sağlık hizmetlerinde özel girişimin yaygın olduğu ABD'de nüfusu oranla testler, ameliyatlar vb., "ulusal sağlık hizmeti" sistemini benimsemiş Britanya'daki oranları çok ciddi biçimde (röntgende % 100) aşıyor; halbuki toplumsal sağlık göstergeleri açısından (bebek ölüm hızı, ortalama yaşam süresi vb.) Britanya, ABD'den daha geri değil. Bunun anlamı şu, piyasa mekanizması harcamaları özendiriyor, hizmeti gereksiz yere pahalılaştırıyor.*

Nitekim ABD'de toplam sağlık harcamalarının gayrisafi milli hasılaya oranı % 11, Britanya'da ise % 6 dolayında. 1983 verilerine göre hastaneye yatan hasta başına günlük maliyet 424 dolar. Hastaneler bir yandan maliyetleri kısmak için, öte yandan reklâmla hasta çekmek için yeni yöntemler geliştiriyor. Ülke çapında yaygınlaşmış hastane zincirlerinden bazılarının hisse senetleri New York piyasasında alınıp satılıyor. Öte yandan Hyatt ve Ramada gibi otelcilik zincirleri son yıllarda hastanecilik alanına girmiş durumda.

Böyle bir sistem varolan bölgesel ve sınıfsal eşitsizlikleri koruyor, hatta artırıyor.

Gürsoy ▶ 1982 Anayasası'yla yolu açılan ve yeni sağlık yasasıyla somutlaşan "Genel Sağlık Sigortası", kamuoyuna eşitlikçi bir sistem olarak sunuldu. Bu düzenleme gerçekleştirildiği zaman sağlık hizmetlerinden yararlanma bakımından, hem gelir grupları arasındaki hem de bölgeler arasındaki dengesiz dağılımın giderileceği ifade edildi. Bu konuda ne düşünüyorsun? Sistemin yapısında böyle bir özellik var mı?

Şenatalar ▶ *ANAP Türkiye'de genel sağlık sigortasından söz ediyor. Dolayısıyla ABD'deki sistemden finansman yönüyle farklı, ancak hizmetin üretiminde ve arzında özel girişimi güçlendirmek istiyor. Bu da hem sistemin maliyetlerini yükseltmek açısından hem de sınıfsal ve bölgesel eşitsizlikleri pekiştirmek açısından sakıncalı. Kaldı ki, nüfusunun büyük bölümü kırsal kesimde ve büyük kentlerin çevresindeki gecekondularda oturan Türkiye'de, genel sağlık sigortasının geliştirilmesi çok güç, sağlık sorunlarına etkin bir çözüm getirmesi de olanaksız.*

Gürsoy ▶ ABD gibi ülkelerde bu model sadece iç piyasaya yönelik bir sağlık hizmeti üretmiyor. Tıbbi araç-gereç ve ilaç endüstrisi yanında, tıbbi bilgi ve teknoloji ihracatının sağlık sektörü içinde önemli bir yeri var sanıyorum. Bugün ABD, İngiltere, İsviçre, Fransa gibi ülkeler, Doğu'nun varlıklı sınıflarına hizmet vermek için örgütlenmiş tıp merkezleriyle dolup taşıyor. Bu arada başta başbakanı olmak üzere, büyük bürokratları ve iş adamlarıyla, Türkiye de bu piyasanın itibarlı müşterileri arasında yer alıyor.

Sanıyorum ANAP'ın sağlık alanında özel girişime öncelik vermesinin hedeflerinden biri de, kendi deyimleriyle bir "sağlık turizmi endüstrisi" kurarak Ortadoğu'nun petrol zenginlerini çekmek. Bu yaklaşım, hastanecilik hizmetlerine bir gelişme ivmesi kazandırabilir ama piyasası olmayan ve Türkiye'nin asıl gereksinme duyduğu koruyucu tıp ve halk sağlığına doğrudan bir yarar sağlamaz. Öte yandan, kendi içinde oldukça tutarlı bir denetim düzenine sahip bulunmasına karşın, ABD ve benzeri ülkelerde, tıp mesleğinin zaman zaman halk sağlığına zarar verecek şekilde, ticari amaçlara alet edilmesi önlenemezken, bizim gibi hiçbir denetim mekanizması işlemeyen bir ülkede neler olabileceğini ciddi şekilde düşünmek gerek. Ne yazık ki Türkiye'de bu olumsuz örnekler daha şimdiden endişe verici boyutlara ulaşmış durumda. ■

▼ **Kuyruk olmakla sağlık olmuyor.** Göztepe SSK da bütün hastanelerdeki gibi kalabalık. Sağlık hizmetleri hiçbir kamu kuruluşunda yeterli değil.

SAĞLIĞA AYIRDIĞIMIZ ÜÇ KURUŞ

1986-1987 bütçesinde savunmaya ve borç faizlerine ayrılan pay yüzde 40, sağlığa ise yüzde 2,5!

"Türkiye'de sağlık politikasının en çarpıcı görüntüsü nedir?" diye sorulsa, verilecek yanıt bellidir: İnsan sağlığına verilen değer. Bu değerin ne olduğunun en iyi ölçüsü de bütçelerden sağlık hizmetlerine ayrılan pay olabilir. Bu pay 1986 - 1987'de yalnızca % 2.5 düzeyindedir. Aynı yıllarda savunma harcamalarına ayrılan payın % 20'yi bulduğunu, (Savunma Sanayii Destekleme Fonu hariç) ve dış ve iç borçların bütçeden ödenen salt faiz giderinin gene konsolide bütçenin beşte biri düzeyinde olduğunu hatırda tutalım. Savunmaya ve borç faizlerine % 40, sağlığa % 2.5!

Tabloyu daha da karartan olgu, eğilimin düşme yönünde olması. Oysa tam tersine sağlık harcamaları gerek toplam bütçe ödeneklerinden gerekse milli gelirden daha hızlı artırılmak zorunda.

Sağlık ve eğitim gibi temel sosyal hizmetlerde I. ANAP hükümeti'nin yol açtığı depremin olumsuzlukları orta ve uzun erimde daha iyi anlaşılacak. II.ANAP hükümetinin ise, yeni dönemde bu iki alana daha fazla kaynak ayıracağı söyleniyor; Özal'ın iki gözde bakanı da salt kendi bakanlık deneylerini başarılı kılmak için başka bir nedenle değil bu uğurda çaba gösteriyorlar. Ancak bu alaturka çekişme, kaynak tahsislerinde öncelikleri asıl belirleyen etkenler karşısında şimdiden çaresiz kalmış gibi.

1988 konsolide bütçesinin büyüklüğü, son anda yatırımlarda yeni bir kısıntı yapılmazsa, 21 trilyon 25 milyar olarak bağlanacak. Bu rakam, 1987 bütçe harcamalarına kıyasla % 70'lik bir artışı ifade ediyor. Tüketici fiyatlarıyla 31.1.1987 ile 31.1.1988 arasında yaşanan fiyat enflasyonunun oranı da % 73! Demek ki, 1988 bütçesi reel olarak büyümüyor. Sağlık ve eğitim ödeneklerinin ise % 100 oranında artırılacağı belirtiliyor. Burada bir miktar reel artış olacak gibi. Ancak kalkış düzeyi öylesine düşük ki, bu artış mutlak rakamlarla çok sembolik kalacak. 1988 konsolide bütçesinin yaklaşık yarısı transfer harcamalarına ayrılacak. Mutlak rakamla 10,3 trilyon TL. Oysa bunun 5,6 trilyon lirası dış ve iç faiz ödemelerine tahsis edilmiş durumda. Yani konsolide bütçenin % 26,4'ü, transfer ödeneklerinin % 54'ü salt faiz ödemelerine bağlanmış. (Bütçe dışından yapılacak 3,9 trilyon TL tutarındaki borç anapara ödemeleri hariç). Bu bütçeden yatırımlara ayrılacak ödenek ise sadece 3,5 trilyon, yani toplamın % 16,8'i.

Bütçe dışı kamu yatırımlarını da (KİT'ler, kamu fonları ve yerel yönetimlerce yapılacak olanlar dahil) dikkate aldığımızda daha ilginç karşılaştırmalar yapılabilir. Kamu yatırımları toplamı 1988 için 11 trilyon 712 milyar olarak programlanıyor. Bundan aslan payını, tüm ANAP döneminde olduğu gibi, 3,5 trilyonla ulaştırma/haberleşme yatırımları alıyor. Sağlığa ayrılan payı merak ve tahmin etmişsinizdir: Toplam kamu yatırımları içinde sağlık yatırımlarının payı 216 milyar TL yani % 1,8 oluyor!

Rakamlar perde arkası daha da ilginç. ANAP Meclis grubunda konuşan Başbakan Özal şöyle söylüyor: "Yatırımlarda prensibimiz, eğitim ve sağlık hariç yeni proje almamayı esas kabul ediyoruz". Oysa aynı günlerde yapılan Yüksek Planlama Kurulu toplantılarından basına sızanlar farklı. Basına göre, kurulda ağırlığını koyan Ulaştırma Bakanı Pakdemirli, talep ettiği yatırım büyüklüğünün % 84'ü olan 3,5 trilyonu alıyor. Milli Eğitim Bakanı Güzel, istediği 1 trilyonun 618 milyarı (%62) ile yetinmek zorunda kalıyor. Sağlık Bakanı Akarcalı ise, 525 milyarlık mütevazi yatırım talebinin 216 milyarına (% 41'ine) razı ediliyor. (Cumhuriyet, 10.2.1988 ve Hürriyet, 9.2.1988).

Sağlık hizmeti: Yardım mı, hak mı?

216 milyarlık yatırım öngörüsünün bize anımsattığı benzer bir rakam var. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nda (SYDTF) 1986'dan itibaren toplanan kaynaklar, 1987 sonunda bu tutarı aşıyor. Yalnızca 1988'de ise bu fonda 296,5 milyar TL kaynak toplanması öngörülüyor! Sadaka sistemi ile düzenli sağlık harcamaları arasında bir yer değiştirme mi? Bu kadar basit değil. Değil, çünkü SYDTF salt sağlık alanına yönelik olarak kurulan ve çalışan bir bağış-iane fonu değil. Bu fonun kaynaklarının önemli bir bölümünün politik amaçlı olarak, oy avcılığı uğrunda kullanıldığı; ayrıca "hayır" amaçlarının çok geniş bir yelpazeyi kapsadığı biliniyor. Buna rağmen, fonun kaynaklarına göz dikenler arasında yeni sağlık yasasını ve yeni kurulan Sağlık Hizmetlerini Geliştirme ve Destekleme Fonu'nu (SHGDF) sayabiliriz. Bu hesaba, fonların 1987 müsbet bakiyeleri ile 1988 gelirlerinin % 30'una el koyan 1988 bütçesi dahil değil. Son bir rakip de, orta öğretimi paralı yapıp sonra ödeme gücü olmayan öğrencilere SYDTF'den veya yeni kurulması düşünülen eğitim fonundan yardım yapmayı amaçlayan taze Milli Eğitim Bakanı olacak gibi.

Biz biraz sağlık yasası ve fonu üzerinde duralım. 15.5.1987'de çıkarılan Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu'nun, Türkiye'nin gördüğü en ileri sağlık düzenlemesi olan 1961 yılının 224 sayılı "Sosyalleştirme Yasası"nı ortadan kaldırmasından başka özellikleri de var. Yeni yasanın en önemli özelliği, sağlık hizmetlerinin örgütlenmesinde getirdiği tedrici özelleştirme mantığı: Sağlık hizmetlerinin finansmanı, yeni bir fon yaratılarak ciddi bir iyileştirme de sağlanmadan, gene halkın sırtından karşılanmaya çalışılacak.

1 Ocak 1988'den itibaren bütün hükümleriyle yürürlüğe girmesi beklenen yeni sağlık yasası bugüne kadar uygulanabilmiş değil. "Sağlık işletmesi" modelinin yaygın olarak oluşturulabilmesi yeni kaynaklar gerektiriyor; oysa bütçeden sağlığa ayrılan kaynaklar azalıyor. SHGD Fonu'nun kaynakları ise büyük ölçüde sağlık işletmelerinin yaygın olarak faaliyete geçmelerine bağlanmış. Yani tam bir açmaz durumu var. Üstelik Fonun gelirleri arasında sayılan "bütçeye konulacak ödenekler" kalemi bugün tersine çevrilmiş durumda: Tüm fonların bütçeye kaynaklarının % 30'u oranında transfer yapmaları kararlaştırılmış! Fonun diğer kaynakları kısaca şunlar: Sağlık işletmesi uygulamasına tabi olan sağlık kuruluşlarının yıllık müsbet bakiyelerinin % 20'sinden çok olmamak üzere tesbit edilecek pay; sosyal güvenlik kuruluşlarından herhangi birine tabi olmayanların ödeyecekleri veya adlarına sosyal yardım maksadıyla kurulmuş fon - SYDTF kastediliyor - ve kuruluşlar tarafından ödenecek sigorta primleri; sağlık işletmelerine tahsis edilen araç- gereç ile gayrimenkullerin kiralanma ve kullanma bedelleri; hiç kullanılmayacak durumda olan ve iade edilen araç ve gereçlerin satış bedelleri; bağış ve yardımlar...

Devleti tedricen toplumun genel sağlık örgütlenmesinin dışına çıkarmayı ve sağlık hizmetlerini tam anlamıyla metalaştırmayı hedefleyen yeni yasal düzenlemelerin içine düşülen kısır döngü nedeniyle uygulanamaması yeni arayışları gündeme getirebilir. Bunlar bir yandan SHGDF'ne yeni kaynaklar bulmak -bu arada bağış/hayır sistemini daha da özendirmek- öte yandan uzun dönem hedefi olan "özel sağlık sigortası"nı daha erkenden Türkiye'nin gündemine sokmak olabilir. Nitekim, meslekten sigortacı olan yeni sağlık bakanının bu alandaki girişim önceliğini kimselere kaptırmak istemeyeceğinin işaretleri alınmaya başladı bile. ■

▼ **Lüks ışığında ameliyat.** *Patnos Devlet Hastanesi'nde elektrikler kesilince, jeneratör de olmayınca ameliyat böyle yapıldı. Bütçe'de sağlığa ayrılan pay yüzde 2,5 olursa lüks ışığı bile "lüks" olabilir.*

Prof.Dr.
Coşkun Özdemir

TIP EĞİTİMİNDE DURUM HİÇ İÇ AÇICI DEĞİL

Bir an önce çok sayıda hekim yetiştirme politikası tıp fakültelerinde eğitim düzeyini düşürmüştür.

Türkiye henüz az gelişmiş ülke konumundadır. Dilersek gelişmekte olduğunu söyleyebiliriz. Yurdumuzun sosyal ve ekonomik çok ciddi sorunlarla yüz yüze olduğu tartışma götürmez. Bu sorunların çözümü çok çetin engellerin aşılmasını gerektiriyor. Yazık ki yakın bir gelecekte gelişmiş ülkelere ulaşmamız değil, yaklaşmamız bile söz konusu olamaz. Ne yapalım ki toplumların sağlık düzeyini belirleyen başlıca etmen de o toplumun sosyal ve ekonomik durumu oluyor. Ancak yurdumuzda okur yazar oranı, milli gelir, hekim ve yatak sayısı gibi verilere bakarak, sağlık düzeyimizin sosyo-ekonomik gelişmişliğimizin de gerisinde kaldığını söyleyebiliriz. Örneğin bebek ölümlerinin bizdeki kadar yüksek olduğu ülkeler, milli geliri bizden çok daha düşük olanlar arasındadır.

Öğretim üyeleri akademik kurullarda eğitime ayıracak zamanı ve heyecanı bulamamakta içlerinden geldiği gibi ilkesiz bir eğitimi sürdürmektedirler.

Bu pek de iç açıcı olmayan girişten sonra yurdumuzdaki tıp eğitimini gözden geçirmeye başlayabiliriz.

Sağlık hizmetlerinin amacı kısaca, topluma koruyucu ve iyileştirici hizmetleri ulaştırmaktır. Bu tanımlamaya uygun düşecek düzeydeki sağlığa ulaşmak gelişmiş ülkeler için bile henüz bir ütopya sayılmalıdır.

Sağlık hizmetleri "insan sağlığına zarar veren faktörlerin yok edilmesi, toplumun bunlardan korunması, hastalıkların erken tanı ile tedavi edilmesi, bedensel ruhsal yetenekleri azalmış olanların gerek mesleki, gerekse sosyal yönden toplumun yeterli ve özgür bir üyesi haline getirilmesi" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma uygun bir hizmetin halka ulaştırılması, bir sağlık örgütlenmesi ile gerçekleşebilir. İşte tıp fakültelerinin yetiştireceği hekim bu örgütlenme içinde yer ve görev alacak ögelerden biridir. Sağlık hizmetinin halka ulaştırılmasında hekimin başrolü oynaması doğaldır. O aynı zamanda yöneticilik yapacak, karar veren ve uygulayan kişi olacaktır.

▼ **Nasıl doktor oluyorlar?** Yılda 5500 tıp fakültesi mezunu yetişiyor.

Nasıl bir eğitim?

Hekim sağlık hizmeti ekibinde yer almak üzere nasıl yetiştirilecektir? Açıktır ki tıp fakülteleri bu eğitim görevini yüklenen kurumlardır. Tıp bilimi elbette evrenseldir, ancak tıp biliminden ve onun uygulanmasından beklenen, ülkeden ülkeye, yöreden yöreye özellikler ve farklılıklar gösterebilir. Örneğin bir toplumda enfeksiyon hastalıkları, salgın hastalıklar önde gelen sorun olabilir. Ayrıca toplumların bölgesel, kültürel, geleneksel özelliklerine göre sağlık politikası ve sağlık örgütlenmeleri değişik olabilir. Tıp fakültelerinden beklenen, bu örgütlenmede yer alacak pratisyen hekim yetiştirmek ise, onlar bu özelliklerle farklılıkların ve sağlık politikasının gerektirdiği hekimleri eğitmeyi amaçlayacaklardır.

Söz konusu ulkenin başlıca sağlık sorunları ve buradaki öncelikler nelerdir? Koruyucu hekimlik hangi kurumlarla işbirliği yapılarak gerçekleştirilecektir ve nasıl bir örgütlenme modeli öngörülmektedir? Bu örgütlenme içinde ne kadar pratisyen hekime, hangi dallarda ne kadar uzmana ihtiyaç duyulacaktır? Doğru olan, tıp fakültelerindeki eğitimin bu önemli soruların yanıtları saptanarak düzenlenmesidir.

Türkiye'de yazık ki yıllardır belirli, tutarlı ve kalıcı bir sağlık politikası oluşturulmamıştır. 1961 Anayasası'nı izleyerek kabul edilen sosyalizasyon yasası ve onun öngördüğü örgütlenme yurdumuz için iyi bir model olarak kabul edilmiş ancak öngörülen gelişme gerçekleştirilememiş, gerekli önlemler alınmamış, başka bir deyimle bu model yerine bir başkası konmadığı halde benimsenmemiştir. Sağlık bakanlığı tıp fakülteleri ile hiçbir zaman yararlı ve verimli bir işbirliği içine girememiştir. Bu nedenle tıp fakültelerinden yetiştirmesi beklenen hekim modeli nedir, ne amaçla, ne nitelikle, hangi bilgi ve deneyimlerle donatılmış bir hekim isteniyor? Bütün bunlar belirsizdir. Tıp fakültesinden beklenen nedir sorusuna hemen her ilgilinin yanıtı "sık görülen hastalıkların tanı ve tedavisini yapabilen, ileri bir uzmanlığı gerektirmeyen her türlü hastalığa müdahale edebilen ve koruyucu hekimlik konusunda bilgili ve deneyimli genel pratisyen yetiştirmek şeklinde olacaktır sanırım. Ancak sağlık bakanlığının pratisyen hekimi sağlık hizmetinin asıl ve önde gelen ögesi sayan, onu itibarlandıran, ona örgütlenmede öncelik veren bir politikası olmamıştır. Bunun doğal sonucu olarak ülkede uzman sayısı artmakta uzman/pratisyen oranı beklenen ya da doğru olanın tersine bir gelişim göstermektedir.

Yurdumuzda hiç kimse sayısal olarak ciddi bir hekim eksikliği olduğunu, sağlık hizmetlerindeki aksamanın başlıca doktor yetersizliğinden ileri geldiğini söyleyemez. Kaliteyi düşürme pahasına niçin yılda 5500 hekim yetiştirildiği sorusunun da yanıtı yoktur. Türkiye'nin, niteliği ne olursa olsun bir an önce çok sayıda hekime ihtiyacı olduğunu savunmanın bir yanlışlık olduğunu, bir yanılgı olduğunu defalarca açıklayan, söyleyen, yazan çok sayıda uzman kişi var. Yazık ki bu yanılgı tıp fakültelerimizdeki eğitim düzeyini düşürmüş tutarlı bir pratisyen hekim politikası geliştirilmemiş iken pratisyen hekim kalmak istemeyen binlerce giderek on binlerce hekim az sayıda uzmanlık kadroları için savaşır olmuştur.

Eğitimin ülke çapında düzenlenmesi, planlanması, koordinasyon sağlanması gibi görevleri olan, olması gereken Yükseköğretim Kurumu'nun bu ters gelişmedeki rolünü anlamak da mümkün değildir.

Türkiye'de sağlık alanında, ne olduğunu ne yapıldığını, niçin yapıldığını anlamak olanaksız hale gelmiştir. Yukardaki soruların yanıtları bilinmeden tıp fakültelerindeki eğitimi ele almak, eleştirmek, öneriler ve çözümler ileri sürmek anlamsız olacaktır.

YÖK'le gelen

YÖK uygulamasından önce bu sorular ve sorunlar elbette yok değildi. Ancak önemli bir farkla, eğitim sorunu gündemde idi. Fakülte kurulları çok sıklıkla hemen her toplantıda eğitim konusunu ele alıyordu. Umut verici gelişmeler vardı. İstanbul Tıp Fakültesi'nde tıp eğitimi araştırma enstitüsü kurulmuştu. Bugün tıp fakültelerinde eğitim gündemden çıkmış gibidir. Birbiri ile ilişkileri çok zayıf olan her bilim dalı kendi başına ve diğerlerinden kopuk eğitim vermektedir. Öğretim üyeleri ismen var olan akademik kurullarda eğitime ayıracak zamanı ve heyecanı bulamamakta, içlerinden geldiği gibi ilkesiz bir eğitimi sürdürmektedirler. Tıp fakülteleri ve eğitim konusunda daha söylenecek pek çok şey var. Ama temel sorunun şu yukarıda çizmeğe çalıştığımız tabloda şekillendiğini sanıyorum. Yoksa tıp fakültelerinin yer yer ağır sağlık hizmeti vermek durumunda oluşları buna zorlanışları bunun eğitimi engelleyen bir faktör oluşu işlenmeğe değer ayrı bir konudur.

Özetle bugün yurdumuzda tıp fakültelerinin ve tıp eğitiminin bir an önce atlatılması gereken bir bunalım içinde olduğunu söylemek gerçeği yansıtmak olur.

Tıp fakültesinde bugünkü eğitim durumu, düzeyi, niteliği, Türkiye'nin sayısal niteliksel gerçek hekim ihtiyacı ciddi bir şekilde ve gecikmeden, politik etkilerden uzak ve bağımsız olarak ele alınmalı ve doğru yol bulunmalıdır.

Bugünkü durumun süregelmesi Türk halkının sağlığı, hekimlik mesleği ve tıp fakülteleri açısından gittikçe büyüyen sorunlar ve olumsuzluklar yaratacaktır. ■

Dr. Özen Aşut
NÜSHED Genel Bşk Yardımcısı

SAVAŞ VE HEKİM SORUMLULUĞU

''Savaş'' ve ''işkence'' gibi insan kaynaklı felaketlerde aslolan önlemektir. Hekimliğin işlevi ''yaşatmak''tır. Oysa savaş, ''ölüm''dür.

''Savaş'' ve ''hekimlik'' gibi birbiriyle bağdaşmayan iki kavramı yan yana getirmek, uzlaşmaz bir çelişkiye yol açıyor. Oysa, ''savaş hekimliği'' diye bir hekimlik dalı bile var.

Sanırım 20-30 yıl önce, savaş ve hekim sorumluluğu denilince, ''savaş hekimliği'' anlaşılırdı. Filmlerde izliyoruz: Hekimler, savaş koşullarında olağanüstü bir çabayla çalışıyorlar; büyük özveri göstererek insanları ölümden kurtarmaya uğraşıyorlar. Ölümü yenebilenleri bekleyen kaçınılmaz son ise, yeniden savaşa katılmak... Başka bir deyişle, savaşta hekimler, insanları, birbirlerini yeniden öldürebilsinler diye yaşatmaya çalışıyorlar. Oysa, ''savaş'' ve ''işkence'' gibi ''insan kaynaklı'' felâketlerle savaşımda, aslolan önlemektir.

Konumuz ''savaşta hekim sorumluluğu'' değil. Savaş karşısında hekim sorumluluğunun, ''savaş hekimliği''ni çok aşan boyutları var. Zaten yukarıda sergilemeye çalıştığımız çelişkili durumlar, ''savaş'' ve ''hekim'' kavramlarının uzlaşmazlığını ortaya koymaya yetiyor. Şimdi, ''savaştaki hekim''i bir yana bırakarak, söz konusu uzlaşmazlığı ele almak istiyoruz.

□

Hekimliğin işlevi **yaşatmak** hem de en sağlıklı bedensel, ruhsal ve toplumsal durumda yaşatmaktır. Oysa **savaş, ölümdür.**

Görüldüğü gibi, hekimlik ve savaş kavramları, yaşam ve ölüm gibi, hep karşı karşıyadır; hep öyle olagelmiştir. Kimi hekimlerin savaşın yanında yer alması, bu sonucu değiştirmez: Hekim, nesnel olarak, mesleğin doğası gereği, savaş karşıtıdır. Çünkü hekimlik mesleğinin konusu, insan sağlığı, insan yaşamı, insan türünün geleceğidir.

Çağdaş hekimlik kavramı, işte bu nedenledir ki, insanın geleceği, insan türünün sürmesi, savaşın önlenmesi, barış ve silahsızlanma gibi konularla bütünleşiyor. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) genel kurullarında, nükleer savaş tehlikesine dikkat çekiliyor. Hekimler, savaşa karşı barışı, çılgınca silahlanmaya karşı dünya halklarının sağlığını geliştirecek hizmetleri savunuyor; nükleer savaş tehlikesine karşı örgütleniyorlar. Sovyet ve Amerikan hekimlerince kurulan ''Nükleer Savaşı Önlemek İçin Uluslararası Hekimler Birliği''nin (International Physicians for the Prevention of Nuclear War) ABD'li Başkanı **Prof. Dr. Bernard Lown,** çağımızın en büyük tehlikesine şöyle dikkat çekiyor: ''İnsanlık ve nükleer silahlar birlikte var olamazlar. İkisinden biri yok olacaktır.''*

□

İnsan yaşamını koruyup geliştirmeyi amaç edinmiş hekimlik mesleğinin savaşa karşı tutumu, nesnel bir olgudur. Günümüz dünyasında ise bu olgu, insan türünün yok olmasını önlemeye yönelik bir zorunlu göreve dönüşmüştür. Bundan dolayıdır ki, 1980 yılında kurulmuş olmasına karşın, bugün dünyanın en hızlı büyüyen hekim örgütü, ''Nükleer Savaşı Önlemek İçin Uluslararası Hekimler Birliği''dir. Kısa adı **IPPNW** olan bu Birlik'in 60 ülkedeki üye kuruluşları, toplam 170 bin hekimi kapsamakta ve dünya barış hareketine önemli bir güç katmaktadır.

Hekimlerin barış savaşımında, son yılların kayda değer bir başka olayı da Dünya Sağlık Örgütü'nün 1983'teki 36. Genel Kurul Toplantısı'dır. Bu toplantıda Dünya Sağlık Örgütü, insanlığın sağlığına ve esenliğine yönelik en büyük ve yakın tehlikenin ''nükleer silahlar'' olduğunu onaylamıştır. 36. Genel Kurul'un konuya ilişkin kararında, ''2000 Yılında Herkese Sağlık'' hedefine ulaşmada en önemli etmenin, dünya barışının korunması ve geliştirilmesi olduğuna dikkat çekilerek, hekimlere bu alanda önemli görevler düştüğü açıklanmıştır. **WHO**'nun kararında ayrıca, nükleer savaş felâketiyle başa çıkabilecek hiçbir sistematik sağlık hizmeti hazırlığı yapılamayacağı da vurgulanmıştır.

Bugün dünyamızda 58 milyar insanı (ya da her insanı 12 kez) öldürecek kadar nükleer güç bulunmaktadır. Başka bir anlatımla, yeryüzündeki her insana 4 ton TNT düşmektedir. Dünyamız, dev bir nükleer silah deposu oldu. Bu deponun üzerinde yaşayan insanların büyük çoğunluğu, tehlikenin bilincinde bile değil. Nükleer tehlikenin bilincine varanların önemli bir bölümü ise kayıtsız -en azından tepkisiz- kalıyor. Ancak, kayıtsızlardan barış saflarına her gün yeni kazanımlar oluyor. Bu akımın önemli bir bölümünü ise hekimler oluşturuyor.

Son verilere göre, dünyadaki üç milyon hekimden yüzde 6'sı, savaşa karşı etkin bir tutum içindedir. Oran çok büyük olmamakla birlikte, barış hareketi içindeki hekimler, ağırlıklı konumdadır. Çeşitli ülkelerde savaşa ve nükleer tehlikeye karşı hekim örgütleri kurulmuştur. Bu örgütler, hem kendi ülkelerinde çalışmakta, hem de uluslararası harekete katılmaktadırlar. **IPPNW** hareketi, bugün Kenya'dan İsveç'e, Arjantin'den Avustralya'ya dek uzanmaktadır.

Son yıllardaki önemli bir gelişme de, ulusal hekim birliklerinin, barış savaşımına giderek daha çok yer vermeye başlamış olmalarıdır. Örneğin, Amerikan Tabipler Birliği, yayın organının bir sayısını, her yıl ''nükleer savaş'' konusuna ayırıyor.

Ülkemizde **''Çağdaş Hekimler''** topluluğu içinden filizlenen antinükleer barış hareketi, büyük engellerden sonra çalışan, ürün veren bir derneğe **(Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği)** dönüştü. Böylece, dünya ölçeğinde meslektaşlarının barış için gösterdiği duyarlılığı Türkiye hekimleri de yaşama geçirerek, uluslararası barış hareketinin parçası oldular.

Bugün savaşa karşı hekim sorumluluğu, bireysel duygu ve kaygıları aşıyor. Bu sorumluluk, örgütlenmeyi ve uluslararası hareketle bütünleşmeyi gerektiriyor. Çünkü barış istemi yığınsallaştıkça somutlaşıyor; yaygınlaşıp ulusal sınırları aştıkça güçleniyor ve ''şahinler''e bile barışçı adımlar attırıyor. ■

* ''Son Reçete'' dergisi, Ocak 1988, Sayı: 2, s.12

▼ *Hiroşima Kurbanları. NÜSHED bir daha nükleer savaş olmaması için çalışmak.*

Eğitim konusunda vasiyetimdir-3

SEVMEYİ ÖĞRETMEK

Çocuklarımın sürekli olarak, kendilerini ve sonra çevrelerini, ortamlarını, giderek başkalarını ve hatta dünyayı değiştirme isteği duymaları ve buna göre yetişmelerini istiyorum.

Nesin Vakfı çocuklarımın kendilerini sevmelerini, kendilerini severek ve kendilerine değer vererek yetişmelerini istiyorum.

Gözlemlerime dayanarak, Türk insanının genele yakın bir çoğunlukla birbirlerini sevmedikleri kanısındayım. Birbirimizi sevmememizin nedeni, kendimizi sevmemiş olmamızdır. İnsanın kendisini bile sevmeyince başkalarını sevmesi elbette olanaksızdır. Toplumsal koşullarımız, daha doğumumuzdan başlayarak bizi kendimizi sevdirmemeye alıştırır. Evimizde, ailemizde, çevremizde, okulumuzda, askerliğimizde, işimizde hep küçümsenerek, aşağılanarak kendimizi ve dolayısıyla da başkalarını sevmemeyi doğal sayarız. Aşağılanmaya tepki olarak aşağılarız, küçümsenmemize tepki olarak küçümseriz ve böylece, kendimizi sevmediğimiz için başkalarını da sevmeyiz.

Nesin Vakfı'ndaki çocuklarımın -hele on yaşını geçmiş olanların- eğitiminde çektiğim en büyük zorluk, onlara kendilerini sevdirmek konusunda çıkıyor. Yaşı büyüdükçe çocukları kendilerini sevdirmeye alıştırmak busbütün zorlaşıyor. (Burda söz konusu edilen hayvansı, içgüdüsel sevgi değildir. Çocuğun duyduğu ve çocuğa duyulan içgüdüsel sevgi, insansal ve toplumsal sevgiye dönüştürülmedikçe çocuk için daha da zararlı bir bencillik oluyor.) Kendilerini ve başkalarını sevmeyi öğrenmemiş bu çocuklar, kendilerini sevmediklerinin bilincinde de değiller. Örneğin, yemeğin iyi yanını ve çoğunu -yiyemeyip bıraksalar ve atılsa bile- kendilerine almayı, vakfın başka bir çocuğuna gerekli olan bişeyin gereksiz olsa bile ille de kendilerine de verilmesini, herkese dağıtılan bişeyden kendilerine en çoğunun ve en iyisinin verilmesini istemelerini, bu içgüdüsel bencilliklerini, kendilerini sevmek sanıyorlar.

Çocuk şunu öğrenmelidir: Ben "bir şey"im, ama herhangi "bir şey" olmadığım gibi ben "her şey" de değilim.

Kendimizi sevmek, kendimizi en güzel, en yakışıklı olduğumuz için sevmek demek olan "Narcissisme" değildir. Doğal ve insancıl olarak insanın kendisini sevmesi, en güzel, en yakışıklı, en güçlü, en akıllı olduğu ya da öyle olduğunu sandığı için değil, kendisini salt kendisi olduğu için sevmesi demektir; tıpkı annemizi dünyanın en güzel, en iyi, en akıllı kadını olduğu için değil, bizim annemiz olduğu için sevmemiz gibi ve tıpkı yurdumuzu, dünyanın en güzel, en iyi, en bakımlı yeri olduğu için değil, ama bizim ülkemiz olduğu için sevmemiz gerektiği gibi... Böyle bir sevgiyle kendini seven, başkalarını da doğal olarak sever. Böyle bir sevgi salt ruhsal varlığımızı değil, fizik olarak da kendimizi, bedenimizi sevmemiz demektir. İnsanın kendini sevip okşaması, kendine teşekkürdür. Nitekim acı, ağrı, sızı duyduğumuz zamanlar, o organımızı ayrımsamadan ovmamız, okşamamız bilinçsiz bir sevgi gösterisidir. "İster güzel, ister çirkin olsunlar, isterse sakat olsunlar, beni taşıdıkları, bana hizmet ettikleri için bacaklarıma ve ayaklarıma teşekkür ederim." "Gözlerime güzel oldukları için değil, bana dünyayı gösterip tanıttıkları için teşekkür ederim."

Ancak kendisini seven kendisine değer verir ve kendisine değer veren başkalarına da değer verir. (Ülkemizde hiçbir zaman gündemden çıkmamış olan işkencenin 12 Eylül 1980'den sonra en aşırılıklara varmış olması, neden Türk insanının işkenceden kurtulamamış olduğu üzerinde düşünülecek bir olaydır. Bir işkencecinin kendini sevmesi ve kendine değer vermesi olanaksızdır. Onların kendilerini sevmeleri narsistçe, hayvansı, içgüdüsel, bencilce bir kendini sevmedir. Tıpkı kemiği kapan köpeğin, ağzından kapmasınlar diye, az önce oynaştığı öteki köpeklere hırlaması gibi bencilce bir kendini sevmedir.)

Çocuk şunu öğrenmelidir: Ben "bir şey" im, ama herhangi "bir şey" olmadığım gibi ben "her şey" de değilim.

Kendini sevmeyen, salt başkalarını sevmemekle de kalmıyor, hayvanları, bitkileri, çiçekleri, bütün canlıları ve bütün doğayı da sevmiyor. Ötedenberi bildiğim bu gerçeği, Nesin Vakfı'ndaki işçiler ve çocuklar üzerindeki deneyimlerimden sonra daha iyi öğrendim. Nesin Vakfı'nda çektiğim sıkıntılardan biri de, sevgisiz yetişmiş ve sevmek öğretilmemiş, on yaşından sonra Vakfa gelmiş çocuklarıma kendilerini, başkalarını ve doğayı sevdirmek için harcadığım çabaların pek de verimli olmamasıdır. (Her çocuğa ayrı yuvalarda tavşanlar, ayrı kümeslerde cins tavuklar, güvercinler, muhabbet kuşları, hatta papağan verdim. Bu hayvanların bakım sorumunu onlara bıraktım. Daha büyük çocuklara, Romanya'dan büyük parayla özel olarak getirttiğim nutriya adlı kemirgen kürk hayvanlarının bakımını bıraktım. Kendi adlarına yemiş ağacı fidanları diktim. Ayrı saksılardaki çiçeklerin bakım sorumunu onlara bıraktım.) Yazık ki, başarılı olduğumu söyleyemem. Bunun suçunu elbet salt çocuklara yüklemiyorum. Bu gözlemlerimle, sevgisiz yetişmiş ve sevmeyen çocuklara sevmesini öğretmenin ne zor olduğunu anlatmaya çalışıyorum. Şu başarısızlığımı da açıkça söylemeliyim. Büyüyen çocuklar, hayvanların bakımını yapıyorlar, ama bunu sevgiyle değil, görev olarak yapıyorlar. Sevgisiz yapılan görevse angaryadır. Bütün bunlara karşın, çocuklarımın kendilerini ve başkalarını sevmeleri, kendilerine ve başkalarına değer vermeleri için, olanaklarımız oranında-ki pek azdır- elimden geleni yapıyorum. Örneğin kendilerine gelen mektupları atmamalarını söylüyorum. Bunları saklamaları için dosyalar veriyorum. Eski defterlerini, yazılarını, resimlerini birer andaç olarak saklamalarını öğütlüyorum. Çünkü bunlar, insanın kendine değer vermesinin başlangıcı ve küçük belirtileridir. Çocukluk andaçlarını saklayarak kendisini seven ve kendisine değer vererek yetişen insan, yıkıcı, savaşçı, kavgacı, işkenceci olamaz ve kendini sevdiği ve kendine değer verdiği için de, başkalarını da sever ve onlara değer verir.

Nesin Vakfı çocuklarımın, kendilerini başkalarından üstün ve başkalarını kendilerinden aşağı görmeden, burnu büyüklük etmeden, ama sahte alçakgönüllülüklere de düşmeden kendilerini severek başkalarını da sevmelerini, kendilerine değer vererek başkalarına da değer vermelerini istiyorum.

▶ Nesin Vakfı çocuklarımın kendi aşağılık duygularını tanıyarak onu yenmelerini ve kendi aşağılık duygularından itici güç olarak yararlanmalarını istiyorum.

Aşağılık duygusu olmayan insan bulunabileceğini sanmıyorum. Hiç aşağılık duygusu olmadığını savlayan kimi insanlarda pek çok ve değişik aşağılık duyguları olduğunu gözlemledim. Ne var ki insan kendi aşağılık duygusunu ayrımsayamıyor, ama birbirimizin aşağılık duygularını anlıyoruz; tıpkı kendi yüzümüzü görmeyip de birbirimizin yüzlerini gördüğümüz gibi. Yatılı okullarda yapılan bir şaka vardır. Uyuyan iki çocuğun yüzlerini renk renk boyar arkadaşları. Bu iki çocuk uyanınca, kendi yüzlerini görmeyip birbirlerinin boyalı yüzlerine bakarak alay ederler. Aşağılık duygusu da, insanın kendisinde görmeyip başkalarında gördüğü bişeydir ve o denli belirgindir ki, herkes neden kendi aşağılık duygusunu ayrımsamıyor diye birbirine şaşar.

Aşağılık duygusunu doğuran kaynaklar gibi, aşağılık duygusunun belirtileri de sonsuzdur. Yoksulluk, aşırı zenginlik, uzun ya da kısa boyluluk, kekemelik, gevezelik, suskunluk, köylülük, taşralılık, aile durumu, fiziksel eksiklik ve aksaklıklar, cinsel uyumsuzluk vb. gibi belirtileri görülüyor. Aşağılık duygusunun yönlendirilerek ondan olumlu bir itki gücü olarak yararlanılabileceği kanısındayım. İnsanın bunu başarabilmesi için:

Önce kendi aşağılık duygusu (ya da duygularını) tanımak gibi zor bir işi başarması,

Aşağılık duygusunun nedenini saptaması,

Nedenini bildiği aşağılık duygusundan kurtulmak için ondan bir itki gücü olarak yararlanarak onu yenmesi ve ondan yararlanması gerekir.

Vakıf çocuklarımla haftalık toplantılarımızda en çok konuşup tartıştığımız bir konu da aşağılık duygusudur. Bunu, somut örneklemeler üstünde konuşmaktayız. Örneğin üç yıldanberi Nesin Vakfı'nın çocuğu olan bir delikanlının, neden en göze batan, en acı renkli ve değişik renklerde (kırmızı, sarı, mavi, kavuniçi vb.) giyinerek, elinden gelse tavuskuşuna benzemek istediğini, bunu şıklık sandığını, ille de okul arkadaşlarından ayrı bir giyim ve davranışta olmak istediğini, bunun nasıl bir aşağılık duygusu olduğunu anlatmaya çalışıyorum.

Altı yıldan beri Nesin Vakfı'nda bulunan bir çocuğumun aşağılık duygusu da, hiçbişeyi beğenmemek biçiminde beliriyor. Örneğin, kızlara ve oğlanlara ayrı olmak üzere yaşlarına göre dokuz bisiklet aldık. Bu bisikletlerin vakfa getirildiği gün, bu çocuğum büyük boy bisiklete şöyle bir bakıp, sağlam ve iyi olmadığını, çabuk bozulacağını, he-

men kırılacağını, daha bunlara benzer birçok şeyler söyledi. Bu sözleri, tartışmamızın açılması için iyi bir dayanaktı.

—Bisiklete binmesini biliyor musun? dedim.

Bilmiyordu. Bilmediğini biliyordum.

—Yaşamın boyunca hiç bisiklete bindin mi?

—Hayır.

Binmediğini de biliyordum.

—Senin hiç bisikletin oldu mu?

—Hayır

—Öyleyse bu bisikletin iyi olmadığını, çabuk kırılacağını nasıl anladın?

Sustu. Gece toplantısında bu konu üzerinde konuştuk.

Alınan bisiklet, yerli bisikletlerin en iyisi ve en pahalısıydı.

Çocuklarımdaki aşağılık duygularının kaynağı genellikle çok yoksul çevrelerden gelmeleridir. İçlerinde bu aşağılık duygusunu aşamamış olanlar, Nesin Vakfı çocuğu olduğunu bile gizlemeye çalışıyorlar. Onlara, Nesin Vakfı çocuğu olmanın onur vermesi gerektiğini, hiç kimseyi sömürmeden kazanılmış parayla ve hiç kimseye borçlu olmadan yaşadıklarını, sahip oldukları maddî ve manevî olanaklara, çevrelerindeki arkadaşlarının sahip olmadığını anlatmaya çalışıyorum. Bu konuşmalarımızın büyük etkisi olduğunu, zamanla değişmelerinden anlıyorum.

Çocuklarımıza toplantılarımızda şu gülütü birkaç kez anlatım:

"Bir kadın, kullanılmış eşya satılan pazarda, altın yaldız çerçeveli yağlıboya bir eski paşa resmi görür. Resimdeki Osmanlı paşasının göğsü nişanlarla doludur. Bu resmi satın almak isterse de, parası beş yüz lira eksik çıktığından alamaz. Ertesi gün, satın almak için gittiğinde resmin satılmış olduğunu görür, üzülür. O gün bir arkadaşının evine konuk gittiğinde bir de bakar ki, satın alamadığı yağlı boya resim duvarda asılı. Evsahibine,

—Bu kimin resmi? diye sorar.

Evsahibi hanım da, konuklarının önünde kasıla kasıla,

Büyükdedemin resmidir efendim...der.

O zaman kadın,

—Çok yazık, der, dün çantamda beş yüz liram daha olsaydı, bu resimdeki paşa hazretleri benim büyükdedem olacaktı."

Kendi yaşamımdan da örnekler vererek çocuklarıma ilkin, kendi aşağılık duygularının ne olduğunu saptamalarını, yani en zor işi yapmalarını, sonra da kendi aşağılık duygularını olumlu ve yararlı bir yöne yönlendirerek ondan bir itki gücü olarak yararlanmalarını salık veriyorum.

Bana kalırsa her insan geçmişindeki ezilmişliğinden, çektiği acılardan, yoksulluk ve yoksunluklardan, uğradığı baskılardan, eline fırsat ve olanak geçtiğinde intikam almak ister. Örneğin çok yoksulluk çekenlerin, doyumsuzcasına çok zengin olmaya çalışmaları, geçmişlerinden intikam almaya çalışmalarından başka bişey değildir. Ben de çocuklarıma, saptayacakları kendi aşağılık duygularının da itkisiyle, geçmişlerindeki acılardan, ezilmişliklerinden, yoksulluklarından intikam almalarını öğretmek istiyorum; ne var ki bu intikam, en olumlu, topluma en yararlı biçimde, iyilikler yapılarak da alınabilir. Bunu öğretmeye çalışıyorum. Örneğin, yetiştikleri bu Nesin Vakfı da, geçmiş yaşamdan bir intikam alış biçimidir. Düşmanlık, kötülük ederek değil, yardım ederek, iyilik yaparak intikam almak... Bu, intikam almanın en güzel ve en doyumlu biçimidir.

▶ Nesin Vakfı çocuklarımın uygar insanlar olarak yetişmelerini istiyorum.

Uygarlık, ancak pek çok nitelikleriyle tanımlanabilecek bir kavramdır. Ben uygarlığın niteliklerinden özellikle şu ikisi üzerinde duruyorum:

Tedirgin olabilmek: Çirkin, kaba, bayağı, kötü, yanlış olan her şeyin, insanın beş duyusunu, sağbeğenisini (zevkini), sağduyusunu tedirgin etmesi, o insanın uygarlığını gösterir. (Pis koku, kulak tırmalayan sesler, uyumsuz renkler, gürültü, iğrençlikler, kabalıklar, her türlü bayağılıklar, düzeysiz konuşmalar ve kaba davranışlar, kirli görünümler, yalan, demagoji vb.)

Vakıf çocuklarıma hem kendi davranışlarından, hem ortamımızdaki olaylardan örnekler göstererek niçin uygar olmaları gerektiğini anlatmaya çalışıyorum. Uygarlık, titizliği ve tetikte olmayı gerektirir ve aşırı tedirginlik de bu ileri endüstri ve bilgisayar çağında büyük kent yaşamının ruh hastalıkları biçimine de girebilir. Bu, her şeyden tedirgin olmak kertesine varabilir.

Uygarlığın bir niteliği de, uygar insanın uzak görüşlü olması, geleceği önceden yaşamasıdır. Burnunun ucunu bile görmeyen, günü gününe yaşayan, yarınları ve uzak yarınları yaşarmış gibi tasarlayıp düşünemeyen insan uygar olamaz. Bir insan, ne kerte uzağı (hatta ölümünden sonraki uzağı bile) tasarlayarak, düşünerek yaşarsa, o denli uygar kişidir.

Vakıf çocuklarıma günlük yaşamlarından da eleştiriler getirerek tedirgin ve uzak görüşlü olmalarını öğretmeye çalışıyorum.

Değişmek ve değiştirmek: İnsanın elinde olmadan (istenç dışı her şey ve o her şeyle birlikte en çok da insan değişiyor. Burada anlatmak istediğim bu türlü doğal ve kendiliğinden bir değişim değildir. İstençli, bilinçli bir değişimden söz ediyorum. Çocuklarımın sürekli olarak, kendilerini ve sonra çevrelerini, ortamlarını, giderek başkalarını ve hatta dünyayı (dünyalarını) değiştirme isteği duymaları ve buna göre yetişmelerini istiyorum. Bu değişimin yönü, tarihsel gelişim doğrultusunda olmalıdır. Tarihsel gelişimin tersine bir değişim, değişim değil döneklikür ve günümüzde ülkemizde dönekliğin değişim olarak gösterilmesi çok geçerli olmuştur. Çıkarları ya da korkuları yüzünden döneklik edenler, rahatça değişmenin doğal bir gelişme olduğunu söyleyebilmektedirler. Değişimin tarihsel gelişim doğrultusunda olup olmadığının belirleyicisi de bilimdir.

▶ Nesin Vakfı çocuklarımın, tarihsel gelişim doğrultusunda, kendilerinden başlayarak, çevrelerini, ortamlarını, başkalarını ve dünyalarını değiştirme çabası içinde olmalarını ve böyle yetiştirilmelerini istiyorum.

Nesin Vakfı çocuklarımın "korkudan korku" dediğim sinirsel korkudan (neurotic korku-nevrotique korku) kurtulmalarını ve uzak yaşamalarını istiyorum. Bugünkü koşullarda işimizin en zorunun bu olduğunu söylemeliyim. Çünkü günümüz eğitim dizgesi, daha ilkokuldan başlayarak üniversiteye dek, korkutmanın baskısına dayanarak tek boyutlu, tek sesli, tek tip insanlar yetiştirmeye yönelıktir. Dayak hâlâ liseye dek okullarda bir eğitim aracı olarak kullanılmakta ve çocuğun dövülmesi doğal bir eğitim yöntemi olarak görülmektedir. Bu dizge, ailede, askerlikte, işte, yaşamın her alanında sürdüğü için, sürekli olarak korkudan korkan insanlar yetiştirilmektedir. (Anılarımda çok geniş olarak anlatacağım olaylar arasında, çocuklarımın gittiği Çatalca Lisesi yönetmeni ve kimi öğretmenleriyle aramızda geçen çatışmalar da bulunacaktır. Burda kısaca değineyim. Lisenin müdür muavinlerinden biri çok haksız olarak (haklısı zaten olamaz) çocuklarımdan birini odasına çekip ağır biçimde dövmüştür. Olayı bakanlığa şikâyet ettik. Müfettişler geldi. Sonuç, müdür muavininin çocuğu dövmediği yolundaydı; çünkü dayağa kimse tanıklık etmemişti. İlçe eğitim müdürü de, dayağı belgeleyen hekim raporu olmadığını söylemişti. İşi uzatmak istemediğim için daha çok üzerinde durmadım. Ama dayak attığı halde dayak atmadım diye yalan söyleyen ve bu yalanını başka öğretmenlerin de bildiği bir müdür muavini, nasıl dersliklere gidebilir de, öğrencilerine nasıl ders anlatabilir, onlara nasıl ahlak öğretebilir! Olay bu kadarla da kalmadı. Pazartesi günleri sabahı İstiklâl Marşı okunmasına, Nesin Vakfı'nın taşıtının onarılması yüzünden Nesin Vakfı çocukları bir kez gecikince, o müdür bütün çocuklar önünde Nesin Vakfı'nın çocuklarını özellikle İstiklâl Marşı söylemeye göndermediğini söyleyebilmiştir. İşte biz, bu koşullar altında, Nesin Vakfı'nda korkudan korkmayan çocuklar yetiştirmeye çalışıyoruz. Kısaca değindiğim bu iki olayı, anılarımda çok geniş olarak anlatacağım.)

Korkudan korkan insanların kendilerine güveni kalmaz. Köleleşirler, uşaklaşırlar ve üstelik kendilerini özgür ve efendi de sanırlar. Ben çocuklarımın haksızlıklara başkaldıran, zorbalıklara boyun eğmeyen, korkudan korkmayan, gerçekten özgür insanlar olarak yetişmelerini istiyorum.

Nesin Vakfı çocuklarımın, yaşama atılınca sevdikleri işi yapmalarını diliyorum. Türkiye gibi bozuk düzenli toplumlarda insanların sevdikleri işi yapabilmeleri, hele yoksul kökenli olanlar için, çok seyrek görülebilen şanstır. Nesin Vakfı, olanakları içinde her çocuğuna sevdiği işi yapmak üzere kendini yetiştirme fırsatını verebilecektir. Çünkü Nesin Vakfı'nın bugünkü olanaksızlıkları içinde bile sahip oldukları olanaklar, Türkiye ailelerinin ortalama olanaklarının çok üstündedir. Bu bakımdan Nesin Vakfı çocukları çok şanslıdırlar. Türkiye'de çok az aile çocuğuna, Nesin Vakfı çocuklarına bakıldığı gibi bakabilmekte ve bu eğitim olanağını verebilmektedir. Buna karşın, Nesin Vakfı dışındaki koşullar yüzünden çocuklarımız sevdikleri işi yapma şansına sahip olamayabilirler. Sevdikleri işi yapma fırsatı elde edemezlerse, o zaman, yaptıkları (yapmak zorunda kaldıkları) işi en iyi biçimde yapmaya çalışarak yaptıkları işi sevmeye çalışmalarını, karamsarlığa düşmemelerini diliyorum.

Nesin Vakfı çocuklarımın özgün düşün ve davranışlı olmaları için çalışıyorum. Ama yapay ve zorlama özgünlüklerin, insanı paradokslara ve çelişkilere sürüklediğini de anlatmak istiyorum.

▶ Nesin Vakfı çocuklarımın zengin imgelemleri olmasını, büyük düşlemler kurmasını istiyorum.

Çünkü her gerçekçiliğin ve gerçekleştirilen işin başlangıcında imgeler vardır. İmgelenmeyen bişey gerçekleştirilemez; imgelenmeden gerçekleştirilenler öykülenerek ve benzetilerek üretilen şeylerdir.

Kendimize şöyle bir soru yöneltelim: Bilimde, sanatta, yönetimde, teknikte ve başka bütün alanlarda dünya uygarlığını yaratan insanların büyük çoğunluğu, yoksul ailelerin mi, varsıl ailelerin mi çocuklarıdır? Sanırım, yanıt açık ve kesindir. Bu başarılı insanların nerdeyse hepsine yakın çoğunluğu, yoksul aile çocuklarıdır, hatta kimsesiz ve bakımsız kal-

▼ **Aziz Nesin çocuklarıyla.** *Önemli olan onları uygar birer insan olarak yetiştirmek. Nesin Vakfı'nda büyüyen çocukların uzak görüşlü olması için çaba gösteriliyor.*

mış çocuklardır. Bunun nedeni (nedenleri) üzerinde düşünmemiz gerekir. Bence bu nedenlerin başında şu gelir: Yoksul çocuklar, sahip olamadıkları, ama sahip olmak istedikleri şeyleri imgeleyerek, düşleyerek, tasarlayarak, kurgulayarak var ederler. Böylece onların imgelem ve düşlem güçleri, her şeyleri ya da çok şeyleri olan zengin çocuklarından çok daha üstün olur. Çocuklukta başlayan bu imgelem gücü yaşam boyunca artarak sürer. Kendi yaşamımdan da biliyorum ki, yoksul çocukların sahibi olmak için özlemini çektikleri şeylerin başında oyuncaklar gelir. Zengin, hatta orta tabaka ailelerinin çocuklarının oyuncakları doludur. Bu hazır oyuncaklarla, çocuğun zekâsının gelişeceği sanılır ve bu oyuncaklar da zekâ gelişmesi tekniğine göre hazırlanmıştır. Ama en mükemmel bir hazır oyuncak bile, yoksul bir çocuğun imgelediği oyuncak kadar mükemmel ve zekâ işletici olamaz. Çünkü, her tekniğin sınırı vardır, ama imgelem sınırsızdır.

Orta tabakadan tanıdığım bir ailenin tek çocuğunun özel odası oyuncaklarla doluydu. Altı-yedi yaşındaki çocuğun her türlü oyuncağı vardı. Çocuğu artık oyuncakla sevindirmek olanaksızdı. Bigün annesinin şöyle dediğini anımsıyorum:

—Artık oğlumuzu oyuncakla sevindirebilmemiz için ona gerçek bir uçak almamız gerekiyor; oyuncak olarak alacak başka bişey kalmadı.

Yoksul çocukların satın alınarak sahip oldukları oyuncakları olmasa da, onlar yine de oyuncaksız kalmazlar. İmgelem güçlerinin yardımıyla boş kibrit kutularından (tren örneğin), atılmış cigara paketlerinden, kopuk düğmelerden, yanık kibritlerden, kullanılmış ilaç şişelerinden ve kutularından, işe yaramayan ambalaj kutularından, çözülmüş paket iplerinden, boş makaralardan, kumdan, taştan, topraktan, teneke kutulardan, torbalardan, plastiklerden, bez parçalarından, akla gelen ve gelmeyen her türlü atık nesnelerden, imgelemlerini işleterek türlü oyuncaklar yaparlar ve bu nesnelerin de yetmediği zaman salt imgelerle düşler kurarak örneğin uçarlar, deniz diplerine, yer altlarına inerler. Oysa zengin çocuklarının hazır oyuncakları vardır ve bunlar işlevseldir: Kurulunca giden arabalar, elektrikli trenler, uçan uçaklar, fırıldaklar, yürüyen kurbağa ve fareler, yan yana dizilerek kurulan köprüler ve küplerden oluşan yapılar, yatırınca gözlerini yuman bebekler, karnına basınca bağıran sarı saçlı bebekler ve daha neler neler... Her şey çocuğun elinin altında hazırdır. Hatta zekâ alıştırmaları için sözde eğitbilimsel yöntemlerle hazırlanmış oyuncaklar...

Bütün bu olanaklara sahip zengin çocuklarına göre, tarih boyunca hiçbişeyi ya da çok az şeyi olan yoksul çocuklarının daha başarılı olmaları nedenlerinin başında ben, yoksul çocukların daha çok imge ve düş kurabilmelerini görmekteyim. Bu imgeleri ve düşleri sonraları gerçekleştirme çabaları başlar.

Çocuklarımın uygar insan olarak yetişmelerini istiyorum. Bir insan ne kerte uzağı tasarlayarak, düşünerek yaşarsa, o denli uygar kişidir.

Nesin Vakfı'ndaki 4-11 yaş arasındaki çocukların üç büyük mukavva kutusu dolduran oyuncakları vardır. Bu kutular, yukarda sıraladığım işe yaramayan nesnelerle doludur. Kullanılmayıp çöplüğe atılması gereken, ama temiz şeyler (bitmiş tükenmez kalemler, bozulmuş kalemtraşlar, vidalar, halkalar, kırılmış oyuncaklar ve oyuncak parçaları ve daha neler neler) bu kutuların içindedir. Küçük çocuklarım, bu kutudaki şeylerle sevinç içinde, kendi kendilerine oynarlar; ama arada bir, bunları paylaşamadıkları için de tartışırlar. Bunlarla oynamak çocuklarımın büyük sevincidir. Vakıf çocuklarının, armağan olarak verilmiş pek çok pahalı oyuncakları da var. Bunları, çocuklar oynarken bozacak, kıracak diye korkulur. Oysa kutudakileri bozup kırmakta özgürdürler. Bir çocuğun oyuncağını kırmamasını istemenin ne büyük saçmalık olduğunu hiç düşündünüz mü? Küçük oğluma Almanya'dan armağan getirdiğim elektrikli treni, daha ilk günü bozduğunda ne kerte kızdığımı şimdi düşünüyorum da, elli yaşımın aptallığına şaşıp şaşıp kalıyorum. Çocuk, kırmadan, bozmadan, yapmasını nasıl öğrenecek? Karnına basınca viyaklayan bebeğin, canlı olmadığı halde nasıl viyakladığını merak etmeyip de karnını makasla delip içine bakmayan meraksız çocuk, sizce nasıl bir çocuktur? Ben, meraksız çocuklar yetiştirmek istemiyorum.

Üç kutu dolusu oyuncak zaman zaman artık işe yaramaz biçime gelince, kalorifer kazanında yanmak üzere atılır, ama yerlerine yeni yeni yine o biçim oyuncaklar konur.

Dört yaşındaki kızım Sema'nın anaokulundan gelir gelmez,

—Dede, oncaak!.. diye kutulara koşması benim mutluluğumdur.

▶ Nesin Vakfı'nın küçük çocuklarına her zaman imge ve düş kurma olanağı sağlayacak oyuncakların verilmesini istiyorum.

Nesin Vakfı çocuklarıma öğretmek istediğim çok yalın bişey var. Yaşam, bir savaşımdır. Bu savaşımda her canlı türünün ayrı ayrı bir kendini savunma silahı vardır: Kimisinde boynuz, kimisinde pençe, kimisinde keskin dişler, kimisinin dikenleri, kimisinin hızlı koşması, kimisinin ortam koşuluna uyarlanabilmesi... Tavşan ve domuz gibi düşmanı çok olduğu için yaşamda kalması zor olan hayvanların kendilerini korumaları da ancak çok üreme yoluyla olabiliyor. (Çok yoksul insanlarda da böyledir.) Hayvanların bu kendilerini koruma silahları ya da özellikleri, aynı zamanda çekiciliklerıdir de... İnsanın korunma silahı olan zekâ, her insanda değişik biçimlerde oluyor ve kullanılıyor. Kimi insan fizik gücüne, kimi insan çekiciliğine, kimi insan zenginliğine güveniyor ve bunlarla kendini koruyor. Kimisi yakışıklı ya da güzeldir, kendini korumada bunları kullanır. Kimi insan soyuyla, güçlü akrabalarıyla korunur. Sesi güzel, bir özel yeteneği olan insanlar vardır.

Soruyorum çocuklarıma:

Bizler ki hepimiz yoksuluz, bizim kendimizi korumamız ve yaşam savaşımında yenilmememiz için neyimiz var?

Kendi sorumu yanıtlıyorum: Yoksulların korunma silahı ve çekicilik aracı tektir; çalışmak... Bizi ancak çalışmak kurtarır.

Vakıf çocuklarıma niçin başkalarından daha çok çalışmaları gerektiğini, niçin buna zorunlu olduklarını ve çalışmaktan başka hiçbir umarları olmadığını işte böyle anlatıyorum. Biz yoksulların varolabilmemiz, salt çalışmamıza bağlıdır. En güçlü savunma silahı ve en çekici araç ve yöntem çalışmaktır. Çalışmaktan başka her silahı kullanan yenilebilir, ama çalışan yenilmez. Biz yoksullar çalışma silahımızla, bütün öbürlerini yenmişizdir, yenmekteyiz ve her zaman da yeneceğiz.

□

Bir bilimsel bilgiye dayanarak değil, deneyimlerimden çıkardığım sonuçlara göre eğitim konusunda, Nesin Vakfı'nda da uygulanmasını istediğim vasiyetim bunlardır. Burda yazdıklarımı bütünüyle uygulayabildiğimi söyleyemem. Olanaksızlıklar, başta parasal güçsüzlüğümüz, işçi ve işgörenlerin yetersiz ve tam yetenekli olmayışı, kadrosuzluk gibi nedenler yüzünden eğitimdeki düşüncelerimi eksiksiz olarak uygulayamıyorum, ama bu yolda büyük çaba gösteriyorum elimden geldiğince. Bu çabalarımın olumlu sonuçlarını, çocuklarımın üzerinde somut olarak gördükçe mutlu oluyorum. Üç-beş yıl içinde sabırlı çalışmalarımız sonunda çocuklarımızın nasıl olumlu değişmeler gösterdiklerini, başarılı olduklarını görüyorum.

Bana şu soru sorulabilir:

"Vasiyetindeki maddeler tam olarak uygulanırsa, Nesin Vakfı'nın çocukları sanki seradaymış gibi yetiştirilmiş olmaz mı ve gerçek yaşama uyarlanmada zorluk çekmezler mi?"

En bilinçli anababanın bile çocukları üzerindeki etkisi yüzde onu geçmez. Bunun dışında, çevrenin, mahallenin, okulun, öğretmenin, arkadaşlarının, TV'nin vb. etkileri vardır.

Benimse sağlığımda, vakıf çocuklarımın üzerindeki etkim, sanıyorum ki, yüzde yirmiden daha çoktur. Bunu, her şeyden önce Nesin Vakfı'nın İstanbul'dan 60 ve Çatalca'dan da 4 km. uzaklıkta olmasına borçluyuz. Nesin Vakfı'nın çocukları, ne kırsal bölge, ne büyük kent çocuklarıdır. Ama, hem kırsal bölgenin, hem de büyük kentin kötülüklerinden olabildiğince uzak kalarak onların bütün nimetlerinden de yararlanmaktadırlar. Her hafta cumartesi ve pazar günleri, Atatürk Kültür Merkezi'ndeki konserlere, özel ve ödenekli tiyatrolara, sergilere, konferanslara gitmektedirler. Ayrıca Nesin Vakfı'na gelen Türk ve yabancı ünlülerle, tanınmış kişilerle, uzmanlarla, Türk sanatçı, bilimci ve yazarlarıyla tanışmaktadırlar. Özgürce kullanabildikleri 25 bin ciltlik bir kitaplıkları vardır. Bunun dışında, tatil zamanlarında hayvan bakımı, bahçecilik, süt sağımı ve yapı işlerinde de çalışmaktadırlar. Yazık ki, yine olanaksızlıklarımız yüzünden daha dikiş, fotoğraf, resim, demircilik, marangozluk, cilt işleri gibi işliklerimizi kuramadık. Salonu 300 kişilik bir tiyatromuz bitirilmek üzeredir. Gelecek yıl, küçük çocuklar piyano dersi almaya başlayacaktır. Bundan sonra her yıl büyük yaz tatilinde beş çocuğumuz bir Avrupa kentine onbeş günlük geziye gönderilecektir.

Görülüyor ki çocuklarım, serada ve topluma yabancı olarak yetiştirilmiyor. Yani çift standartlı, ikiyüzlü insanlar olmayacaklardır.

Bugüne dek ne ölçüde başarılı olduğumu soracak olursanız, açıkça söyleyeyim ki yanıtım benim için çok sevindirici olmayacaktır, ama çok üzücü de değil. Mükemmel değilse bile mükemmele yakın bir sonuç alamayışımızın nedeni, daha çok bizim olanaklarımızın eksikliğindendir.

Beş işçi (aydın işçi) arkadaşımız, arada Nesin Vakfı'na gelip bizim eksiklerimizi yapar, onarımlarla uğraşırlar. Bu arkadaşlar benim çektiğim sıkıntıları oldukça yakından gördükleri için, içlerinden biri bana sordu:

—Bu Vakfı kurduğunuz için şimdiye dek hiç pişmanlık duyduğunuz oldu mu?

Bu benim için öyle önemli bir soruydu ki... Bunun önemini ancak ben bilebilirim.

Arada bir, Vakıf çocuklarıma çok kızdığım zamanlar,

—Bu Vakfı kurduğum için bin pişman oldum... diye bağırdığım olmuştur.

Gerçekten pişman oldum mu?

Kimi anneler çocuklarına kızınca "Allah cezanı versin!" diye ilenir. Bu ilenç içten midir? O anne çocuğunun cezalanmasını gerçekten ister mi? Çocuğunun yerine kendisinin cezalandırılmasına bin kez razıdır. İşte benim kızdığım zaman çocuklarıma, "Bu Vakfı kurduğum için bin pişmanım" deyişim de böyle bir sözdür.

Beni bu Vakıf'ta mutlu eden öyle güzel şeyler var ki, bu yeryüzünde daha büyük mutluluğun olabileceğini tasarlayamıyorum bile. Örneğin dört yıl önce şalvarla gelmiş yoksul bir köylü kızımın her ders yılı takdirname alması, okumasını beceremeyen bir oğlumun okuldan teşekkür belgesi getirmesi, çocuklarımın bin kişilik üniversite kurslarında en önlerde oluşu, üniversitedeki oğlumun başarısı ve dört yaşındaki kızımın "Dedem benim..." diye sarılıp sarılıp, ellerimi, yanaklarımı öpmesi... Bu dünyada kaç insan böyle mutluluklara erişebilmiştir ki...

Gelecekte, benden sonra da, benim olmadığım zamanlarda da, Nesin Vakfı'nın şimdiki eksiklerini, olanaksızlıklarını, yetersizliklerini gidererek çok daha iyi bir eğitim kurumu olacağına, eğitim vasiyetimin Nesin Vakfı'nda eksiksiz uygulanacağına ve çok daha güzel, iyi işler yapılacağına bütün yüreğimle inanıyorum. ■

Nesin Vakfı
18 Ocak 1988

Arslan B. Kafaoğlu

ÖZAL SIFIRI TÜKETİRKEN

Saracoğlu, mucitler mucidi Kahveci, hatta Yusuf Özal bile "aman durmayalım" telaşı içinde Özal'ı sıkıştırıyorlardı.

I

Turgut Özal'ın ekonomi politikası için 24 Ocak'tan bu yana onu savunanların söyledikleri şöyle özetlenebilir:

"Evet, Özal ekonomide tam başarılı sayılamaz. Bu doğru. Eleştirenlere ve Özal muhaliflerine katılmama olanağı yok. Enflasyonu durduramadı, yatırımlar gerek faiz ve gerekse gün gün artan döviz fiyatları nedeniyle zorlaştı ve hacim olarak da azaldı. Bankalar sanayicinin ensesine binmiş durumda. Ama ne olursa olsun kardeşim, çarklar hâlâ dönüyor ya!.. Dış ticaret çarkı işliyor. Transfer derdi yok. Hem de liberalleşme arttıkça bugünkü sıkıntılar da kalmayacak. Çok şükür bir bunalım yok".

Oysa geçen sonbahardan bu yana bunalım başlamıştı. Dövizlerin banka, Merkez Bankası ve Tahtakale* fiyatları arasında o kadar fark oluşmuştu ki, ihracatçı dövizini artık bankaya getirmez oldu. Durum buraya gelince bankalar kesimi de Tahtakale'ye transfer oldu. Artık onlar da ihracat dövizini pahalıya alıyor ve pahalıya satıyorlardı. Dışalım için transfer yapacaklara yüzde 20'ye varan bir ek yük (komisyon adıyla) yüklüyorlardı.

İç finansmanda da durum sıkışıktı. Belediye başkanları maaş veremedikleri için yardım istemeye Ankara'ya dökülmüşlerdi (Özal SHP'nin başına kakardı: "Eskiden sizin belediyeleriniz maaşlarını bile zor öderdi personelinin"), yatırımlar boylu boyunca "yatıyordu", Ziraat Bankası kredileri yavaşlatmıştı (hatta kesmişti). Nasreddin Hoca "kar helvasını ben buldum ama ben de beğenmedim" dedi ya, günümüzün hocası Özal da kendi yaptıklarını beğenmiyor, kızgınlıktan bir bankalara, bir vergi kaçakçılarına, bir israfçı belediyelere yumruk sallıyordu. Bütün kabahat onlardaydı. Yoksa ülkenin ekonomik durumu "çağ atlamıştı"!..

II

Ama dünya TV stüdyosu değildi. "Çağ atlama" da öyle kolay değildi. Başbakanın "en yakın" çevresi bile tedirginleşmişti. Saracoğlu, mucitler mucidi Kahveci, hatta kardeşi Yusuf Özal bile "aman durmayalım" telaşı içinde Özal'ı sıkıştırıyorlardı. Hatta, "bizim Ahmet'in arkadaşları" ufaktan "başlar mısın, başlayalım mı?" feryatlarını salmaya başlamıştı.

Özal ve yakın çevresi toplandı. Bir kısmı "yeter derecede liberalleşmedik de ondan. Liberalleşelim, konvertibiliteye geçelim, faiz serbest olsun. Her şey çözümlenir" diyorken başta Merkez Bankası Başkanı Saracoğlu "bu kadar liberalleşmenin sırası değil. Şimdiki bunalım dizginleri kaçırdığımızdan oldu. Aklımızı başımıza, dizginleri elimize toplayalım" diyor, aksi halde istifa edeceği tehdidini savuruyordu. Sonunda onun dediği oldu. "Gevşeyen bazı vidalar" sıkıştırıldı.

En önemli konu döviz fiyatlarındaki hızlı yükselmeydi. Bunu kontrol için:

1. Bankaların Tahtakale'ye rekabet edercesine döviz alım-satımı yaptığı iddiasıyla, kaynakları sıkıldı. Mevduat için Merkez Bankası'na yatırdıkları "munzam karşılıklar" artırıldı. Yine aynı maksatla bankaların yüzde 20 komisyonla ithalatı finansmanına engel olmak için ithalat daha pahalılaştırıldı.

2. İç kaynakta kamu kesiminin uğradığı sıkıntıyı azaltmak için kamu kuruluşlarına ait bütün mevduatın sadece TC Merkez Bankası şubelerine ve bunlar yoksa TC Ziraat Bankası şubelerine yatırılması zorunluluğu getirildi.

3. İhracatçıları döviz karşılıklarını erken getirmeye zorlamak için dövizleri erken getirenlere ek prim ve geç getirenlere ceza ödemesi getirildi.

4. Türk parasının değerinin artırılması için banka faizleri artırıldı. Böylece döviz yerine Türk parası mevduatına para yatırılması amaç edinildiyordu.

Aslında başbakan bu kararları açıklarken son derece sinirliydi. Çünkü her şeyden önce propagandası ile herkesi uyuttuğu "konvertibilite", "faizlerin serbest bırakılması", "dışalımın kolaylaştırılması" gibi ilkelerden geri dönüyordu. Övgü dizdiği ilkelere sırtını dönerken kekeliyor, bir tümceyi yanlış okuyor ve hele "ihracat bedellerinin Merkez Bankası'na getirileceğini" söyleyip bu gafıyla ortalığı altüst ediyordu (sonradan da iktisat dehası (!) Turgut Özal bunu sürç-ü lisan olarak niteliyordu).

III

Aslında alınan önlemlerin eski deyimle bir "kıymet-i harbiye"si bulunduğunu hatta Özal bile iddia edemez. Çünkü alınan her önlem, Özal ekonomisinin zayıf bir tarafını göçertici niteliktedir. Alalım faizleri artırma kararını. Faizler artınca her şeyi bırakalım, piyasada gezen 7 trilyon liralık hazine ve devlet bono ve tahvilleri ne olacaktı? Şimdi bunlar ödenmeden yenileri ile değiştiriliyor, ama faizler yükseltildikten sonra bonoları ellerinde tutan bankalar eski "ve daha düşük faizli!" bonolara razı olacak mı? Çoğu yeni ve daha yüksek faizle düzenlenmesi kesin bonolar almak için Merkez Bankası'nı zorlamayacaklar mı? Diyelim devlet hazine bono ve tahvil faizini artırmadı. O vakit banka faizlerine heves edecek yurttaşlar onları alıp bir köşeye koymayacağına göre, devlet iç finansman sorununu nasıl çözecek?

İkinci olarak, ithalat teminatlarının yüzde 15'e çıkartılmasını ele alalım. İthalatçı dövizin bedelini ödüyor, yüzde 20 banka komisyonunu ödüyor; yüzde 7 (eski teminatı) ödüyorken bu toptan 127 birim ödemeyi 135 birime çıkarmanın ithalatı yavaşlatacağını sanmak, yani yüzde 6'lık bir bindirmenin ithalatı yavaşlatacağını sanmak hiç de akla uygun bir şey olamaz. Dövizdeki günlük artışlar nedeniyle, bir an önce gereksinim duyduğu malı almak için dışalıma hücum eden sanayici ve dışalımcıyı, % 6'lık -hatta ithalat gerçekleşince geri çekileceğine göre daha da düşük- bir ek külfetle caydıracağını sananlar herhalde hesap kitaptan hiç anlamayan kişiler olsa gerektir.

Yani 4 Şubat kararlarının hiçbir etkinliği yoktur. Hükümet aynı yönde başka ödünler verecektir -şimdiden vermiştir- ve Türk parasının değerini düşmekten koruyamayacaktır (koruyamamıştır). Evet ilk ödün verilmiştir: Mevduat sertifikalarının yani sırdaş hesapların 10 milyon lirayı geçmesi halinde faizlerin % 72'yi bulması kabul edildi (10 Şubat tarihli gazeteler).

Evet, Türk parası 4 Şubat kararlarının üzerinden bir hafta geçmeden yeniden ve eskisinden de hızlı düşmeye başladı.

Bu kararlar Özal için sonun başlangıcıdır. Hep böyle olur zaten. Asıl nedenler değil, yan nedenler üzerinde durulur. Bu nedenleri yok etmek için aşırı önlemler alınır. Asıl nedenlere dokunulmadığı için, ikincil konulardaki aşırı gidişlerle ekonominin çöküşü hızlandırılır.

1969, 1980 ekonomi bunalımları da böyle gelişmişti. O yıllarda da bunalımı doğuran -değil uzun evreli- kısa evreli önlemler bile alınmadığından, her düzenleme (!) adımı ile yeni bir batağa saplanılmıştı. Burada da asıl dertlere -kamu kesiminin dengeli ve kalıcı finansmanına ve dövizlerin tırmanmasına neden olan dış ticaret politikasına son vermeye- yanaşılmadığından, ülke aynı kadere itilmektedir. Yani ekonomik ve sosyal bunalıma adım adım girilmektedir. ■

** Aslında "Tahtakale Piyasası" deyimi yanlıştır. Döviz karaborsasında Tahtakale çok küçük bir oranı temsil eder. Asıl hacimli işlemler Tahtakale dışında yapılır. Büyük hayali ihracat, şişirme ithalat finansmanları Tahtakale ile ilgisiz biçimde finanse edilir. Ama hep alışıldığı için döviz karaborsası yerine bu deyimi biz de kullanmaktayız.*

1988'de Türkiye ekonomisi

UFUKTA BÜYÜK BUNALIM YOK

1988 yılına Türkiye ekonomisinin bunalımlı girdiği bir gerçek. Ancak ekonomideki dengesizlik sadece enflasyon düzeyinin hızlanması şeklinde tezahür ediyor; ciddi bir döviz darboğazı ortalıkta gözükmüyor.

Önce referandum, bilahare 29 Kasım seçimleri tarafından canlandırılan bir siyasi ortamda, aydın kamuoyu ve sol muhalefet 1988'e ekonomide bunalım beklentileri ile girdi. ANAP'ın önümüzdeki 5 yıllık iktidarının ne ölçüde başarılı olacağını belirleyeceği düşünülen ekonomik uygulamalarının iyi anlaşılması açısından, 1988'in doğru analizi çok önem taşıyor.

1988 yılına Türkiye ekonomisinin bunalımlı girdiği bir gerçek. Ancak,bu kez karşımızda daha öncekilerden epey farklı bir yapı var. Ekonomideki dengesizlik sadece enflasyon düzeyinin hızlanması şeklinde tezahür ediyor; Türkiye'de alışılagelen ikinci dengesizlik, yani ciddi bir döviz darboğazı ortalıkta gözükmüyor. Tam tersine, 1987'nin döviz dengesi açısından hiç de başarısız olmadığına, üstelik de bu başarının 1988'de süreceğine dair çok sayıda işaret var. 1988'i daha önceki bunalım yıllarından (1958, 1970 ve 1977-80 arası) ayırdeden bu husus, kullanılabilecek iktisat politikaları araçlarının niteliğini de değiştiriyor.

1988 sonunda doları 1600 TL üzerinde öngörüyorum. Enflasyon tahminlerim tutarsa, 1992 seçimlerine ANAP, dolar 5.500 TL olarak girecektir.

Ancak, bunlara geçmeden önce, kısaca bunalımın nedenlerini belirtmeliyiz. 1986 başından itibaren, Özal Hükümeti seçim takvimini yapmıştı ve hızla bir seçim ekonomisini uygulamaya soktu. Daha önceki kısmi istikrar tedbirleri ve mikro düzenlemeler ile dengelerini bulma yoluna giren ekonomi,kamu harcamalarındaki büyük artışların sonucu, kızışmaya başladı. 1986'da petrol fiyatlarındaki ani düşüş, hükümetin ihtiyacı olan ek manevra alanını sağladı. Böylece, seçime son on yılın en yüksek büyüme hızları ile gidebilme olanağını buldular. Ama, bu yapay bolluğun geçici olduğunu, seçim sonrasında derhal istikrar arayışına geçme zorunluluğunu biliyorlardı.

Türkiye'nin alışık olduğu istikrar paketleri belirli bir bunalım türüne tekabül ediyordu. İç talepte enflasyonla sonuçlanan bir canlanma derhal ödemeler bilançosuna yansıyor, bir süre sonra kitlenen dış ticaret ekonomik büyümeyi durma noktasına getirince IMF'nin klasik monetarist istikrar paketi devreye sokuluyordu. Bu paketin en belirgin özelliği, üç araca dayanmasıdır.

Bunlardan ilki döviz kurudur. Büyük oranlı devalüasyonlar yapılarak döviz kurunun, hem toplam efektif talebin (yani enflasyonist baskının) düşürülmesi hem de kitlenen dış ticaretin açılması işlevini görmesi sağlanıyordu.

İkincisi faiz haddidir. Faizlerin beklenen enflasyonun üstüne yükseltilmesi, tasarrufçunun mevduattan kaçışını tersine çeviriyor ve böylece ekonomideki talep fazlası baskısı hafifletiliyordu.

Üçüncüsü KİT fiyatlarıdır. Yapılan zamlar, kamu kesimi toplam finansman açığını (yani para basma ihtiyacını) küçülterek antienflasyonist etki yapıyordu.

İlk gözlemimiz, 1988'de her üç aracın etkilerinin çok daha kısıtlı olduğudur. Dış ticaret hacmindeki gelişme ve dış açık oranındaki düşüş, devalüasyonun efektif talebi kısıcı etkilerini neredeyse sıfırlamıştır. Hatta, bir yandan dış borç ödemeleri nedeniyle kamu kesimi açığına, diğer yandan dış ticaret açığını kapatarak rezervlere olan etkileri nedeniyle, sonuçta enflasyonu hızlandırması bile mümkündür. Aynı şekilde, faiz haddi zaten 7 yıldır enflasyonun üstünde seyrettiğinden toparlanacak bir tasarruf haznesi kalmamıştır. KİT fiyatlarına ise, ekonominin dışa açılmış olması ihracat ya da ithalat için rekabet zorunluluğundan kaynaklanan sınırlar getirmiştir (son zamların kağıt gibi dış ticarete etkisi az mallarda yoğunlaşması rastlantı değildir).

ANAP hükümetinin açmazı bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Enflasyonla mücadelede "dolaylı araçları" kullanabilme olanakları çok sınırlıdır; mutlaka "doğrudan araçlarla" tedbir getirmeli, yani ya kamu harcamalarını kısmalı ya da vergileri artırmalıdır. İlki, kendisine oy veren büyük kitleye yönelik hizmetlerin azalması demektir. İkincisi kendisini destekleyen orta ve yüksek gelir kategorilerinin tepkisini alacaktır. Bu durumda, ikinci Özal Hükümeti'nin enflasyonla sert bir mücadeleye girişemeyeceğini öngörmek kehanet olmayacaktır.

Geleceğimiz ipotek altında

Kamuoyunun ilgisini çeken ikinci konu dış borçlardır. 1980 öncesinde, aşırı değerlenmiş döviz kurları ve sınırsız korumacılık sayesinde, dünyanın en kapalı ekonomilerinden birine dönüşen Türkiye ekonomisinin son 4 yılda hızla dışa açılmasının gerektirdiği yeniden yapılanma ülkenin kendi kaynaklarından karşılanmamış, adeta tümüyle dış borçlarla finanse edilmiştir. Böylece, geçmişte uygulanan yanlış iktisat politikalarının maliyeti sokaktaki insanın güncel yaşamına yansıtılmamış, ancak geleceği ipotek altına alınmıştır. Kamuoyu, nedenini tam ifade edemese de, dış borlar konusunda tedirginlik duymakta haklıdır, borçlanmanın bu tempoda devam edemeyeceğini hissetmektedir. Her geçen gün Türkiye'nin ek dış borç bulma olanağı azalacaktır.

Bunun anlamı, ekonominin yılık net borç ihtiyacının süratle sıfırlanmasıdır. Yani, bir yandan faizleri kendisi ödemeye başlayacak, öte yandan sadece geri ödediği kadar dış borç alarak toplam borcunu sabit tutacaktır. Özellikle vurgulanması gereken husus, kısa dönemde uluslararası finans çevrelerinin Türkiye'den borcunu azaltmasını beklemedikleridir. Hatta, borç toplamında küçük artışlara bile müsamaha gösterebilirler.

Kredi itibarı

Özal Hükümeti bu gerçeğin, yani çok özel koşullardan kaynaklanan bir kredi itibarı olduğunun farkındadır. Önümüzdeki dönemde temel uğraşlarından biri ödemeler bilançosunun cari kalemler dengesini sağlamaya yönelecektir. Bir yandan ihracat artışını sürdürecek politikalar uygulanacak, diğer yandan başta turizm olmak üzere hizmet gelirleri teşvik edilecektir. Hedef, 1990'lara dış borç/milli gelir oranı sabitlenmiş bir ekonomi ile girmektir. Dış konjonktürde olağanüstü olaylar olmazsa, döviz dengesi açısından bu hedefe yaklaşabilirler.

Ancak, dış kaynak ihtiyacında döviz dengesi kadar önemli bir diğer sorun iç tasarrufların planlanan büyüme hızları için yetersizliğidir. Tasarruf-yatırım dengesi iç kaynaklar bazında kurulamadığı takdirde, borçlanma zorunluluğu sürecektir. Son 7 yılda gelir bölüşümündeki bozulma ile sağlanabilecek iç tasarruf artışının üst sınırına gelinmiştir. Bu konuyu aşağıda açıklayacağız. Bu nedenle, dış borçlanmanın geleceği kısmen de iç tasarrufları artıracak yeni tedbirlere bağlıdır.

Sol muhalefetin hassasiyetle üstünde durduğu bir konu ise gelir bölüşümüdür. 12 Eylül rejimi ve birinci ANAP iktidarı, enflasyonu bilinçli bir şekilde çalışan kitlelerin maaş

ve ücretlerini düşürmekte bir araç olarak kullanmışlardır. Bunun yolu, maaş ve ücret artışlarının enflasyon hızının altında tutulması oldu. Bu yöntemle, çalışan kesimlerin reel satın alma gücü sürekli olarak erozyona uğradı ve azaldı. Böylece bir taşla iki kuş vurmayı planlıyorlardı. Birincisi, fonksiyonel gelir bölüşümü açısından, ücretteki düşüş kârları yükselteceğinden tasarruflar ve dolayısı ile yatırımlar artacaktı. İkincisi, Türkiye'de ücret maliyetindeki düşüş hem yabancı sermaye girişlerini hem de dış ticarette rekabet gücünü yükseltecekti. İstatistiklerin gösterdiği gibi, reel ücret ve maaşları kısarak bu hedeflerine (kısmen de olsa) ulaştılar.

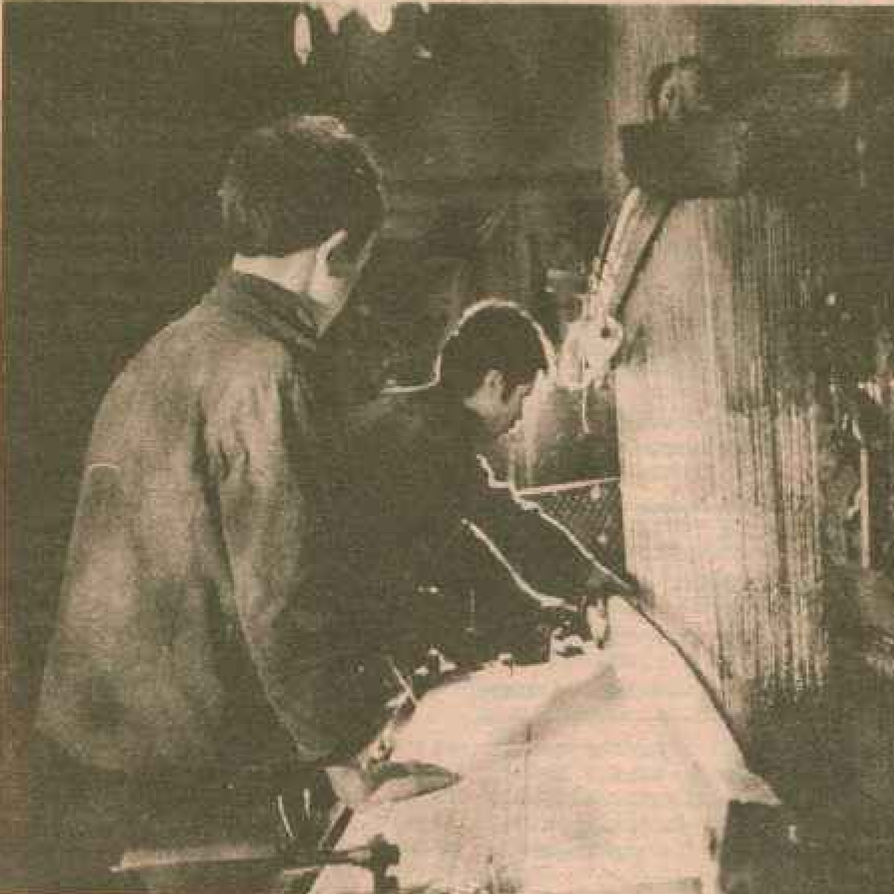
Ancak, 1988 yılından itibaren bu politikanın değişmesini bekleyebiliriz. 29 Kasım seçimleri ANAP'ın oy oranının kritik bir düzeye indiğini göstermektedir. Başka bir deyişle, maaş ve ücretlerdeki reel düşüş, siyasi olarak tabanına vurmuştur. Üstelik, tasarruflar ve ihracat açısından bundan sonraki düşüşlerin etkisi marjinal kalacaktı. Bu nedenlerle, önümüzdeki dönemde, ikinci Özal Hükümeti maaş ve ücret artışlarını asgari enflasyonla aynı düzeyde, hatta belki de bir miktar üstünde tutmaya özen gösterecektir. Açık ya da örtük bir endeksleme (eşel mobil) sistemine geçileceğini söyleyebiliriz.

Gelir bölüşümü açısından hiç olmazsa maaş ve ücretler kadar (belki de daha fazla) önemli bir diğer konu, temel altyapı ve sosyal hizmetlerdir. Sol muhalefet birinci Özal Hükümeti'nin bu alandaki faaliyetlerini değerlendirememiştir. Kırsal kesimler ve kentsel gecekondu bölgeleri açısından, elektrik, telefon, su, kanalizasyon, yol, okul, hastane gibi hizmetlerin varlığı ya da yokluğu, kişisel harcanabilir gelirdeki küçük artış ya da azalışlarla karşılaştırılamayacak kadar büyük refah değişikliklerine tekabül eder. ANAP, bir yandan yerel idareleri güçlendirip kaynak kullanımında etkinliği artırırken diğer yandan da bu hizmetlerin yaygınlaştırılması yönünde önemli çaba göstermiştir. Aynı eğilimin bu dönemde de süreceğini, hatta sağlık ve milli eğitim gibi yeni alanlara sıçrayacağını beklemeliyiz.

Bu iki boyut beraberce ele alınınca, 1988'den itibaren gelir bölüşümündeki bozulmanın duracağı sonucunu çıkartabiliriz. Dikkat edilirse, gelir bölüşümünün düzeleceğini söylemiyoruz; bozulmanın duracağını ifade ediyoruz. Tüm muhalefet stratejisini bozulan gelir bölüşümüne temellendiren bir sosyal demokrat hareketin kontrpiyede kalmaması için, bu gerçekleri çok iyi görmesi gerekmektedir.

Buna karşılık, 1986-87'de özellikle inşaat sektöründeki patlama sonucu istihdam hacminde görülen artışların 1988'den itibaren yavaşlaması öngörülmelidir. İşsizlik oranının yükselmesi ise, gelir bölüşümü açısından son derece olumsuz bir etki yapacaktır.

Önümüzdeki yıllarda hükümetin AT'ye tam üyelik için gerekli dönüşümleri devreye sokması önem kazanmaktadır. Bunlar daha ziyade mikro düzeyde piyasa ve rekabet koşullarını güçlendirici konularda yoğunlaşabilir. Konvertibilite, gümrük mevzuatında rasyonelleşme gibi alanlarda faaliyet olacaktır. Ancak, hükümetin AT ile bütünleşmeyi kolaylaştıracak kapsamlı bir sanayi politikası tasarımı ve uygulaması beklenmemelidir.

▲ **Gelecekleri ipotek altında.** *Türkiye ekonomisinin yeniden yapılanması tümüyle dış borçlarla finanse edildi, emekçiler ödemekte bitiremeyecekler.*

Devalüasyon beklenebilir

Giderek, sayısal bazı tahminler yapmak istiyorum. Yukarıda da belirttiğim gibi, enflasyonda tedrici bir düşüş bekliyorum. Bence, hükümet milli gelir içinde toplam kamu harcamalarının payını (yüzde olarak) sabit tutmaya çalışacaktır. Bu takdirde, artan milli gelirin giderek formel kesimde üretilmesi nedeniyle (ve vergi idaresine getirilecek düzenlemelerle) vergi tarifeleri ile fazla oynamadan zaman içinde kamu kesimi toplam finansman açığının düşmesini bekleyecek. 1987'de % 60 olan enflasyonun 1988'de % 40, ondan sonra da her yıl % 5 düşerek 1992'de % 20 civarına inmesi anlamına geliyor.

Maaş ve ücretlerdeki reel düşüş siyasi olarak ANAP'ın tabanına vurmuştur. Önümüzdeki dönemde 2. Özal Hükümeti maaş ve ücret artışlarını asgari enflasyonla aynı düzeyde, hatta belki de bir miktar üstünde tutmaya özen gösterecektir.

Büyüme hızı için 1988 beklentim % 6; 1989'da biraz düşmesini (% 5), 1992 seçimleri yaklaştıkça yükselmesini (% 8 olabilir) öngörüyorum. Türkiye ekonomisinin potansiyeline sahip bir ülke için ortalama % 7 civarında bir büyüme hızı bana çok başarılı gelmiyor; başarı trend hızını % 9'lara, % 10'lara çıkartabilmektir. Bu hükümetten bunu beklemiyorum.

Döviz kuru tahminlerimizi zorlaştıran bir unsur, doların mark ve yen karşısındaki paritesindeki belirsizliktir. Yukarıda dış borçlar konusunda söylenenler çerçevesinde, 1988 - 90 döneminde önemlice reel devalüasyon beklemeliyiz. 1988 sonunda doları 1600 TL üzerinde öngörüyorum. Enflasyon tahminlerim tutarsa, 1992 seçimlerine ANAP, dolar 5.500 TL olarak girecektir.

Dış ticarette, Özal'ın verdiği rakamlar gerçekçi gözükmektedir. Dolar bazında yıllık % 15 civarında bir artış ile, 5 yılda Türkiye'nin ihracatı 2 katı yani takriben 20 milyar dolar olur. Dış borç konusunda bir kararlılık varsa, bu 22 milyara çıkabilir. Dış ticaret açığı 4 milyar dolarda tutulabilirse, cari işlemler dengeye gelebilir. Gene de, 2-3 milyarı 1988'de olmak üzere, dış borçlarda dönem için (döviz mevduat hesapları hariç) 6-7 milyar dolarlık bir artış muhtemeldir.

Özetlersek: Türkiye ekonomisi 1988 yılına büyük bir enflasyonist baskı ile girmiştir; fakat ufukta daha önce yaşadıklarımıza benzer bir bunalım yoktur. İkinci iktidar döneminde, ANAP hükümetinin bazı alanlarda (dış borçlar) işi daha zor bazı alanlarda (gelir bölüşümü ve dışticaret) ise daha kolay olacaktır. Gücünü kendi toplum projesinin cazibesi ve içerdiği ittifakların dinamizmi yerine ANAP'ın ekonomik başarısızlıklarında gören bir sol muhalefetin 1988 ve sonrası Türkiye ekonomisinde beklediklerini bulamayacağını söyleyebiliriz. ■

17.1.1988

RAKAMLARLA İŞSİZLİK

Türkiye'deki yüksek işsizlik oranının anlamı, mevcut emek gücümüzle yaklaşık yüzde 16 daha fazla mal ve hizmet üretebilecekken bundan mahrum kalmamız demektir.

Bu kısa yazının amacı Türkiye'de işsizliğin boyutu ve gelişimini incelemektir. Yazının pratik amacı nedeniyle 1983-1987 dönemiyle yetinilmiştir. İşsizlikle ilgili istatistikler Devlet Planlama Teşkilatı ile İş ve İşçi Bulma Kurumu'ndan sağlanabilir. Bu yazıda da sonuçlara varılırken bu istatistiklerden yararlanılacaktır. Varılan başlıca sonuçlar şunlardır.

(1) Tablo 1'de işgücü piyasası ile ilgili veriler yer almaktadır. Bu tablo yardımıyla, Türkiye'de 1983-1986 yılları arasında resmi işsiz sayısının 3 milyon, işsizlik oranının yüzde 16 dolayında olduğunu söyleyebiliriz. Bu, yüksek bir işsizlik oranıdır. Bunun anlamı, mevcut emek gücümüzle yaklaşık yüzde 16 daha fazla mal ve hizmet üretebilecekken bundan mahrum kalmamız demektir.

(2) Tablo 1'e göre, 1983-1985 yılları arasında sivil işgücü arzı yüzde 3 artarken, sivil işgücü talebi yüzde 2,4 artmıştır. Bunun sonucu olarak toplam işsizlik oranı yüzde 16,1'den yüzde 16,3'e yükselmiştir. 1986 yılında, 1985'e oranla sivil işgücü arzı yüzde 1,3 artarken, sivil işgücü talebi yüzde 2,1 artmış ve işsizlik oranı yüzde 16,3'ten yüzde 15,5'e düşmüştür. 1986'da gayri safi milli hasılanın artış hızı yüzde 8 olduğuna göre, işsizlik oranının biraz düşmesi beklenebilir, fakat bu kadar önemli şekilde düşmesi beklenebilir mi? Bu sorunun yanıtı (4) ve (6) şıklarında ortaya çıkacaktır.

▼*Hem kör hem işsiz. Muazzam işsizler ordusunun en talihsiz elemanlarından biri.*

(3) Tablo 1'de tarımsal işgücü fazlası da dikkati çeken bir seyir göstermektedir. 1983 - 1985 yılları arasında hiç kımıldamadan 665 bin olarak sabit kalan tarımsal işgücü fazlası, 1986'da birden 652 bine düşmektedir. 1986 yılında tarımsal işgücü fazlasındaki azalma yüzde 2'dir. Bereketli 1986 yılı, tarım dışı işgücü fazlasını yüzde 3,7 azaltırken, tarımsal işgücü fazlasını yüzde 2 azaltmıştır.

(4) Türk istatistiklerinde işsizler, açık işsizler, tarım kesimindeki gizli işsizler, ümidi kırılmış iş aramayan işsizler olmak üzere üç kategoride ele alınmaktadır. Açık işsizler, işsiz olup kendisine iş bulunması için resmi kurumlara (İş ve İşçi Bulma Kurumu'na) baş vuranlardır. Tablo 2'den görüldüğü gibi İş ve İşçi Bulma Kurumu istatistiklerine göre açık işsiz sayısı zaman içinde sürekli artmaktadır. 1986'da bu artış yüzde 11,9'dur. Tablo 1'de toplam işsizlik oranından hareket edildiği ve farklı kategoride işsizlik oranları verildiği için açık işsizlerin oranı yüzde 5,2'den 5,6'ya yükselmektedir. 1986'da açıkça iş arayanların sayısı yüzde 11,9 artarken toplam işsizlik oranının nasıl olup da yüzde 16,3'ten 15,5'e düştüğü daha da ilgi çekici bir soru hâlini almaktadır.

(5) Gizli işsiz, verimliliği sıfır olduğu, bir başka deyişle üretime hiçbir katkısı olmadığı halde çalışıyor görünen kişidir. Bu ya tarım kesiminde olduğu gibi üretimde örgütlenme biçiminden ve iktisadi hesap yapma yetersizliğinden ya da kamu kesiminde adam kayırma alışkanlığından kaynaklanabilir. Küba'da devrim yapıldığı zaman, devlet dairelerinde fiilen çalışanların hiç tanımadığı, fakat bordrolara göre çalışıyor gözüken ve aybaşında maaş alan binlerce devlet memuru ortaya çıkarılmıştı. Türkiye'de tarım kesiminde gizli işsizlik oranı yüzde 3,6 dolayındadır, ve 1986'da yüzde 3,6'dan yüzde 3,5'e düşmüştür. Bu mümkündür. Fakat gizli işsizlerin yalnız tarım kesiminde aranması yanlıştır.

(6) Ümidi kırılmış iş aramayanlar da Tablo 1'e göre şaşılacak bir kategoridir. Toplam işsizlerin yaklaşık yüzde 45'ini oluşturmaktadır. Bunların sayısı 1985'te 1 milyon 352 bin iken bu rakam 1986'da 1 milyon 189 bine düşmüştür. Bir başka deyişle 1985'te ümidi kırılmış iş aramayanların yüzde 12,1'i 1986'da iş bulmuştur. Açıkça iş arayıp iş bulamayanların sayısı yüzde 11,9 artarken, iş aramayanların sayısı iş bularak yüzde 12,1 azalıyorsa, bundan şu iki sonuçtan birine varılabilir: (a) Ümidi kırılmıştır ve iş aramamaktadır, (b) DPT, yazdığı rakamların ne anlama geldiği-

TABLO 1

İŞGÜCÜ PİYASASI (15 + YAŞ)

(Bin kişi)

	1983	1984	1985	1986
Sivil işgücü arzı	17.773,0	18.016,0	18.269,0	18.512,0
Sivil işgücü talebi	15.577,0	15.776,2	15.955,1	16.284,0
Tarımdışı işgücü fazlası	2.196,3	2.239,8	2.313,9	2.228,0
Tarımsal işgücü fazlası	665,0	665,0	665,0	652,0
Yurtiçi toplam işgücü fazlası	2.861,0	2.904,8	2.978,9	2.880,0
Yurtiçi toplam işgücü fazlası oranı	16,1	16,1	16,3	15,5
Yurtiçi toplam işgücü fazlası oranı (tarımdaki gizli işsizler hariç)	12,4	12,4	12,6	12,0
Açık işsizler oranı	5,3	4,7	5,2	5,6
Tarımdaki gizli işsizler oranı	3,7	3,6	3,6	3,5
Ümidi kırılmış iş aramayanlar oranı	7,1	7,7	7,4	6,4

TABLO 2

İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMUNA BAŞVURANLAR

	1982	1983	1984	1985	1986	Değişim(%) 1986/1985
Başvuru sayısı	639.142	648.837	683.717	512.590	580.109	13,2
Açık işler	188.946	200.472	214.415	170.002	275.235	61,9
İşe yerleştirmeler	151.278	158.042	178.018	157.690	258.848	64,1
Kamu Kesimi	50.222	68.217	88.931	71.464	171.053	139,4
Özel Kesim	101.056	90.825	89.081	86.226	87.795	1,8
Tarım Kesimi	78.361	74.284	74.059	78.095	83.492	6,9
Tarımdışı Kesim	72.917	83.758	103.959	79.595	175.356	120,3
Yıl sonunda işsizler	487.864	490.795	505.699	966.195	1.081.306	11,9

ni bilmemektedir. Ama DPT'ye de hak vermek gerekiyor, çünkü toplam işsizlik oranı 1986'da yüzde 16,3'ten yüzde 15,5'e başka türlü düşürülemezdi!

(7) Özel kesime oranla, kamu kesiminde iş bulmak giderek kolaylaşmaktadır. Nitekim, Tablo 2'ye göre, İş ve İşçi Bulma Kurumu kanalıyla iş bulanlar içinde kamu kesiminde iş bulanların payı 1982'de yüzde 33,2 iken, bu oran 1983'te yüzde 42,5, 1984'te yüzde 49,9, 1985'te yüzde 45,3, 1986'da yüzde 66,1'dir. Özel kesimci Özal Hükümeti, istihdam sorununu kamu kesiminde mi çözmeye çalışmaktadır?

(8) Zaman içinde, tarım kesimine oranla tarımdışı kesimde iş bulmak kolaylaşmaktadır. Nitekim, İş ve İşçi Bulma Kurumu kanalıyla iş bulanlar içinde tarımdışı kesimde iş bulanların payı 1982'de yüzde 48,2 iken, bu oran 1983'te yüzde 53, 1984'te yüzde 58,4, 1985'te yüzde 50,5 1986'da yüzde 67,7'dir.

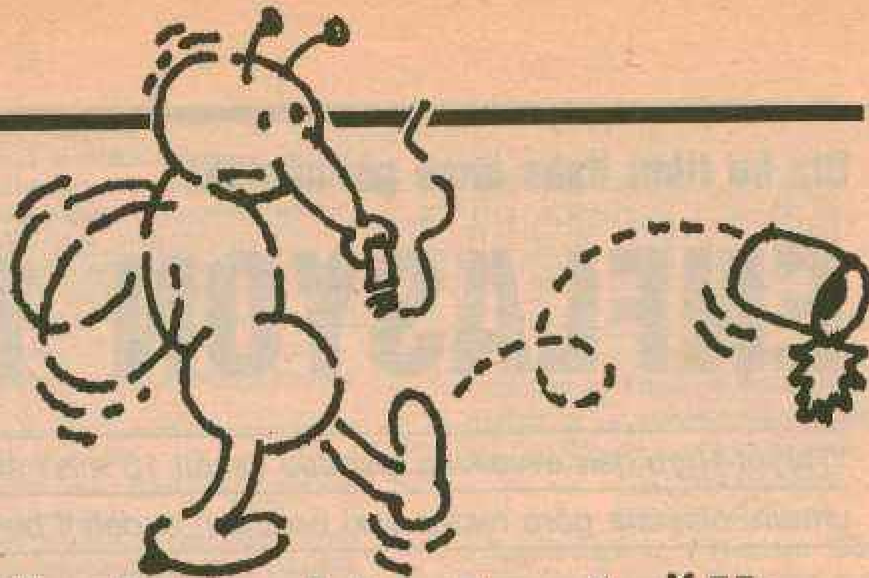
(9) Belli bir yılda işsiz olan kimse ya işsiz olarak ölür ya işsiz kalmakta devam eder ya yurtiçinde iş bulur ya yurtdışında iş bulur. İş ve İşçi Bulma Kurumu aracılığıyla yurtdışına gönderilen işçilerin sayısı zaman içinde mutlak olarak azaldığı gibi, toplam iş bulanlara oranla da azalmaktadır. Nitekim, bu kuruluş aracılığıyla yurtdışına gönderilen işçilerimizin sayısı 1983'te 52.470, 1984'te 48.815, 1985'te 47.353, 1986'da 35.608'dir. Yurtdışına gönderilenlerin bu kurumun iş bulduğu toplam işçi sayısı içindeki payı 1983'te yüzde 33,2, 1984'te yüzde 25,7, 1985'te yüzde 30, 1986'da yüzde 13,8'dir.

(10) İş ve İşçi Bulma Kurumu'na kayıtlı (açık) işsiz sayısı artarken bu kuruluşa iş aramak için başvuranların sayısı azalmaktadır. Nitekim 1984-1986 yılları arasında kayıtlı işsiz sayısı yüzde 113,8 artarken, iş bulmak için baş vuranların sayısı yüzde 15,2 azalmıştır. Baş vurmayanlar tarımdaki gizli işsizlere mi katılmakta, yoksa ümidi kırılmış iş aramayanlar safına mı geçmektedir? DPT verilerine göre kesinlikle hayır. Çünkü DPT'ye göre bu iki kategoride de işsiz sayısı azalmaktadır. Nüfusun artış hızı mı düşmektedir? Ona da hayır. DPT, gizemli işler çevirmektedir.

(11) Açık işsiz sayısı 1987'de de artmıştır. Nitekim, bu yıla ait elimizde mevcut verilere göre, Ocak-Temmuz döneminde kayıtlı işsizlerin sayısı, 1986'nın aynı dönemine oranla yüzde 5,9 artmıştır. Buna karşılık 1987'nin Ocak-Temmuz döneminde, 1986'nın aynı dönemine oranla İş ve İşçi Bulma Kurumu'na başvuranların sayısında yüzde 12,2 azalma olmuştur.

(12) Açık işsizler en fazla 20-24 yaş gurubunda toplanmaktadır. Nitekim, toplam açık işsizlerin 1985'te yüzde 40,6'sı, 1986'da yüzde 41,5'i bu yaş gurubunda toplanmıştır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Türkiye'de işsizlik sorunu ne kadar ciddiyse, işsizlik istatistikleri o kadar gayri ciddidir. ■

Sivrisineklerle değil, bataklıkla uğraşmalı

Devlet Bakanı Sayın Cemil Çiçek'in "İşsizlik bizden sonraki hükümetlerin de gündeminde kalacaktır" sözü kapitalizmin, sermaye egemenliğinin çözümsüzlüğünü belgeleyen çarpıcı bir örnektir.

Ekonomide Diyalog dergisinin bir araştırmasında, 25 yılda nüfusun 23 milyon artmasına karşın sadece 3 milyon 600 bin kişiye iş olanağı sağladığı belirtiliyordu. 20 milyona yakın insanımızın durumu meydanda.

İçinde bulunduğumuz koşullarda, işsizliğin çözümlenebilmesi için çeşitli yollar önerilmesine, değişik iktidarlarca çeşitli uygulamaların gerçekleştirilmeye çalışılmasına rağmen işsizlik çığ gibi büyümektedir ve büyümeye devam edecektir.

- ☐ Çalışma süresi düşürülmedikçe,
- ☐ Emeklilik süresi azaltılmadıkça,
- ☐ Fazla mesai azaltılmadıkça, giderek kaldırılmadıkça,
- ☐ İş Yasası'ndan 13. ve 17. maddeler çıkartılmadıkça,
- ☐ Yatırımlar artırılarak yeni iş olanakları yaratılmadıkça,
- ☐ Eşit işe eşit ücret uygulaması gerçekleştirilmedikçe,
- ☐ Eve iş verme uygulaması kaldırılmadıkça,
- ☐ Çıraklar ve öğrenci işçilerin çalışma süreleri ve çalışma koşulları denetim altına alınıp, ücretleri artırılmadıkça,
- ☐ İşsizlik sigortası (İşverenlerden kesilen primlerle oluşan) uygulanmadıkça vb.

sorunun çözümü yolunda adımlar atılabilmesi mümkün değildir.

İşsizlik hem sosyal hem de bireysel yönde ciddi sorunlar yaratmakta ve çalışma yaşamındaki insanların en başta gelen endişesi olmaktadır. Bu endişe salt işsizleri kuşatmakla kalmamakta, her an işsiz kalma kaygusu, çalışan insanın da huzur ve güvenini sarsmaktadır. Dolayısıyla işsizlik olgusu işsizler ile birlikte çalışan insanları da olumsuz yönde etkilemektedir.

İşsizlik işsiz kalan kişiyi tembelliğe ve başıboşluğa alıştırmakta, nitelik kaybına yol açmakta, bu durum üretimde çalışan işçinin disiplin ve alışkanlıklarını da zedelemektedir.

İş bulmaktan umut kesenlerde giderek artan oranda intiharlara, çıldırmalara rastlanmakta, aileler parçalanmakta, cinayetler meydana gelmektedir.

İş bulabilmek çabası bireyciliği körüklemekte, bunun sonucu toplumsal sorunlara duyarsız, içine kapanık, köşeyi dönmek için kumar ve şans oyunlarında umut arayan asosyal insan tipleri oluşmaktadır.

İş bulmak için "torpil" mekanizmasına başvurmak zorunda bırakılan insanımız psikolojik yönden ezilmekte, kişilik kaybına uğramaktadır.

İşsizlikten en çok da gençlerimiz etkilenmekte, toplam işsizler içinde genç işsiz oranında ülkemiz % 62,4 ile dünyada ilk 3 arasında yer almaktadır. Bu durum gençlerimizi yarınından güvensiz bir duruma getirmekte, kendilerine ve topluma yabancılaştırmaktadır. Evlenme çağındaki gençlerimiz evlenememekte, büyük aileler halinde yaşamak zorunda bırakılmakta, geleceklerine ilişkin hiçbir kararı kendileri verememektedirler.

Çeşitli organlarını (böbrek vb.) satışa çıkaran işsizlere çocuğunu satışa çıkaranlar eklenmekte, ahlâki değerler korkunç bir hızla yıkıma uğramakta, fuhuş yaygınlaşmaktadır.

İnsanlarımız değil yarınlarından, bugünlerinden bile emin değildirler.

İş bulamayanların durumu böyle de, çalışanlar, işi olanlar iyi durumdalar mı?

Onlar da sözleşmeli personel dayatması, işten çıkartılma tehdidi ve uygulamalarıyla sendikalarından kopartılmak istenmektedirler.

İş güvencesi olmaması ve ücretlerin azlığı nedeniyle, büyük çoğunluğu yetersiz çalışma koşullarında günde 10-12 saat çalışmak zorunda bırakılmakta, yeterli beslenemedikleri, dinlenemedikleri için iş kazalarına uğramakta, sakat kalmakta, ölmektedirler.

Çıraklar, öğrenci işçiler çok düşük ücretlerle hiçbir iş güvencesi olmadan "öğretiyoruz" aldatmacasıyla sömürülmekte, sendikalı olamadıkları için gerektiğinde sendikalı işçilere karşı kullanılmakta, böylece işyerlerindeki tüm çalışanların birlikteliğine darbe vurulmaktadır.

Kısacası toplumsal ve psikolojik açıdan bunalımlı bir toplum oluşmakta ve ekonomik kriz onu her yönden etkilemektedir.

Yukarıda saymaya çalıştıklarımız işsizliğin sonuçları gibi gözükse de aslında işsizlik kendi başına bir sorun değil sonuçtur. Ekonomik toplumsal koşulların yarattığı bir sonuçtur.

Çözüm ise, deyim yerindeyse sivrisineklerle değil bataklıkla uğraşmaktan geçmektedir. ■

Uygur Kocabaşoğlu

Biz bu filmi daha önce görmüştük!

ENFLASYON 1928

"Hayat Harb'den evvelkine nisbetle vasati 16 misli artmıştır. Hayatın bu pahalılığının umumî oluşuna göre tekrar eski bolluğun avdetini beklemek mümkün değildir."

Bana Anadolu yarımadasında son 500 yılda yaşayan fanilerin, "bi-lütfihi tealâ" en yakından tanıdıkları şeyin ne olduğu sorulsa, cevabım tereddütsüz ENFLASYON olur. Gerçekten de, XVI. yüzyıldan itibaren bu topraklarda yaşayan insanlar, şahlananından ayağını sürüyenine, sikke tağşişinden züyûf akçesine, talep enflasyonundan, maliyet enflasyonuna ve fiyat ayarlamasına kadar pek çeşitli adlar altında enflasyonun her türlüsünü yaşamışlardır.

▼**Resimli Ay dergisi.** 60 yıl önce hayat pahalılığından yakınan makale yayınlandı. O günden bugüne fazla değişiklik yok gibi.

Ne ki, bir şeyi bizzat yaşamış olmak, o şeyi bilmek, öğrenmek anlamına gelmeyebiliyor. Gelmeyebiliyor ki, insanlar aynı deneyimi yeniden yaşamaya katlanabiliyorlar.

Öyle ya da böyle, ister enflasyon diyelim, isterse hayat pahalılığı, Anadolu insanının gündeminden bir türlü çıkmayan bir şeydir enflasyon.

Yeni dünyanın keşfiyle başgösteren fiyat devriminin Anadolu'yu nasıl kasıp kavurduğunu bugün iktisat tarihçileri bize anlatıyorlar. Çok uzağa gitmeye gerek yok. Cumhuriyet'ten sonra yaşanan dört büyük enflasyonun ve bunları izleyen 1946, 1958, 1970 ve 1980 devalüasyonlarının öyküsünü ve trajik sonuçlarını artık bilmeyen kalmadı. Son günlerde de sözü en çok edilen şey yine enflasyon. Sanki yeni bir şeymiş gibi...

Aşağıda çevrimyazısını okuyacağınız makale, tam 60 yıl öncesinden. Dönemin ilerici, demokrat ***Resimli Ay*** *dergisinden. Sabiha ve Zekeriya Sertel'lerin dergisi* ***Resimli Ay****, bir zamanların "putları kıran" dergisi olarak 924 yılının Şubat ayında yayın hayatına atıldı. Mehmet Rauf, İbnül Refik Ahmet Nuri, Reşat Nuri, Yusuf Ziya, Ercüment Ekrem, Selim Sırrı, Mahmut Yesari, Yakup Kadri ve daha sonra Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Suat Derviş, Vâlâ Nurettin, Sadri Ertem gibi yazarların kalem oynattıkları bir dergiydi* ***Resimli Ay****. Zekeriya Sertel'i İstiklâl Mahkemesi'ne götüren dergiydi aynı zamanda. Bir ara,* ***Sevimli Ay*** *adı altında da yayımlanmıştı. 1925 yılında yeniden* ***Resimli Ay*** *adı altında yayımlanmaya başladı.*

1928 yılında ***Resimli Ay****'ın yazı kadrosuna Nazım Hikmet de musahhih (düzeltmen) olarak katılmıştı.*

İşte bu ***Resimli Ay*** *dergisinin Nisan 1928 sayısında yer alan bir yazının adı aynen şöyleydi: "Hayat Pahalılığı Hakkında Mecmuamızın Tetkikatı".*

Yazıyı diline dokunmadan aktarıyoruz. Bu yazıyı okuduğunuzda, yazarının (iktisat ilminden anlayan biri olmalıdır) günümüzdeki kimi iktisatçılar gibi oldukça ***naive*** *olduğunu düşünebilirsiniz!*

Bir süredir, büyük küçük, genç ihtiyar, alim cahil herkesin yoğun bir şekilde meşgul olduğu enflasyon ya da nam-ı diğer hayat pahalılığı konusunun, 60 yıl önce, o güne göre solcu, bugünden bakılınca demokrat bir dergide nasıl ele alındığını izlemek de kendi başına ilginç olsa gerek...

□

Hayat pahalılığı hakkında mecmuamızın tetkikatı

Tetkikatımıza göre Harb'den beri hayat vasati olarak on altı misli artmıştır. En ziyade pahalılaşan şeyler mükeyyifat *(keyif veren şeyler)* ve melbusattır *(giyilecek şeyler)*. En az artan şey de vesait-i nakliyye *(ulaşım araçları)* fiyatlarıdır. Hayat pahalılığı zaruri bir şeydir. Hayat ucuzlamayacaktır. Çünkü sebepleri devamlı ve beynelmileldir.

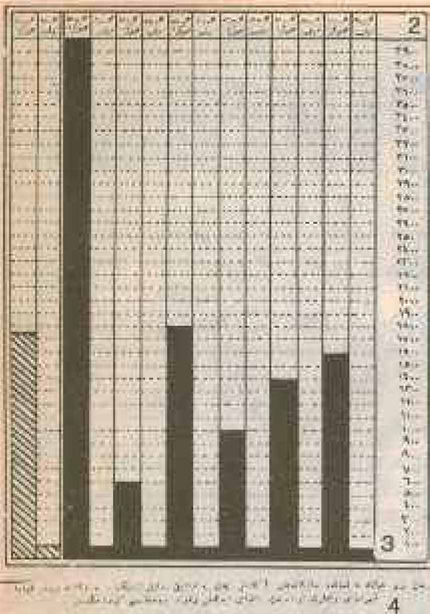
Bugün memleketimizi, yalnız memleketimizi değil, bütün dünyayı düşündüren meseleler arasında, hiç şüphesiz, en mühimlerinden birisi hayat pahalılığıdır. Bu mesele, ahalisi dünyada en zengin olan Amerika'da bile hayatî bir ehemmiyet arz etmektedir. Dünya iktisadiyatında mühim birer mevki işgal eden Amerika, İngiltere, Almanya ve Fransa bu meseleyi kemâl-i ciddiyetle takip etmekte, memleketlerinin en büyük iktisatçılarını toplayarak tetkik ettirmektedirler. Hükümetimizce teşkil olunan iktisat Meclis-i Alisi'nin başlıca meşgalelerinden birisi de bu meseleyi tetkik etmektir.

Hayat pahalılığı nedir?

Hayat pahalılığı, gelirin masrafa güç tekabül etmesi veya edememesi demektir. Tarife vuzuh vermek için gelirin ve masrafın ne olduğunu tetkik edelim. Gelir, insanın kendi servetinin işletilmesine veya sâyina *(emeğine)* mukabil aldığı para, masraf ise, ihtiyaçlarının tatminine mukabil verdiği para demektir. Gelir masraftan fazla olduğu zaman müref'feh, masrafa baş başa tekabül ettiği zaman vasat, masraftan az olduğu zaman ise sıkıntılı bir hayat geçiriliyor demektir. Gelirin masrafa tekabül edememesi umumî olduğu zaman da hayat pahalılığı vardır denilir.

Hayat pahalılığının sebepleri

Hayat pahalılığı mevzuu, bir veya birkaç memlekete münhasır bir şey değildir. Vesait-i nakliye ve muhaberenin bütün dünyayı bir kül haline getirdiği asrımızda her "iktisadi" hadise gibi bu da beynelmilel bir hadisedir. Binaenaleyh, hayat pahalılığını vücuda getiren yalnız şu veya bu memleketteki vaziyetlerden ziyade beynelmilel ehemmiyeti haiz vakalardır. Yalnız, hayat pahalılığı bir memlekette o memlekete has bazı arızalar sebebiyle daha fazla veya daha az olabilir. Hayat pa-

*1. **Sağdan sola doğru:** Mevad-ı Gıdaiyye, melbusat, mesken, mahrukat, vesait-i nakliyye, mükeyyifat, vusta-i umumî (genel ortalama). 2. **Sağdan sola doğru:** Harbden evvel, harbden sonra.., 3. **Aşağıdan yukarı doğru rakamlar:** 100, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900, 1000, 1100, 1200, 1300, 1400, 1500, 1600, 1700, 1800, 1900, 2000, 2100, 2200, 2300, 2400, 2500, 2600, 2700, 2800, 2900, 3000, 3100, 3200, 3300, 3400, 3500, 3600, 3700, 3800, 3900. 4. **Sağdan sola doğru:** Harbden beri hayatın ne nisbette pahalılandığını anlamak için bu grafiği tetkik ediniz. Bu grafik Düyun-u Umumiye, Şehremaneti ve Ticaret Odası'ndan iktibas edilmiş rakamların bir vasatisini göstermektedir.*

halılığının beynelmilel avâmili *(öğeleri)* şöyle telhîs *(özet)* olunabilir:

1. Fert ve cemiyet ihtiyaçlarının çoğalması.
2. Nüfusu kesif memleketlerde arazinin kıymetlenmesi ve kuvve-i inbâtiyyesini *(verim gücü)* kaybetmesi.
3. Dünya nüfusunun artması ve iyi tevzi edememesi.
4. Para sisteminin yeni terakkiyat ile aynı süratte inkişaf edememesi.
5. İstihsalin umumî bir sistem halinde teşkil olunamaması.
6. Mutavassıtların *(aracıların)* çoğalması ve fazla kâr istemesi.
7. Münakalâtın *(ulaşım)* kifayet edememesi ve pahalılaşması.
8. Gümrük resimlerinin fiyatlar üzerine inzimamı *(eklenmesi)*.
9. İktisadî mücadelelerin eşyanın hakiki kıymetini aşağılatması.
10. Arz ile talep ve istihsal ile istihlâk *(üretim ile tüketim)* münasebetlerinin iyi idare olunamaması.
11. Harplerin istihsal anasır ve vasıtalarını işgal ve mahvetmesi.
12. Sâyin kıymetsizlenmesi.
13. Vergilerin gelir azaltması.

Bu sebeplerin izahı iktisatçılarımıza ait olup mecmua ve makalemizin hududu haricindedir.

Memleketimize mahsus hususî sebepler

Bütün dünyada hayat pahalılığını vücuda getiren yukarıki sebepler bilvasıta veya bilâvasıta memleketimizde hayat pahalılığını meydana getirmiştir. Yalnız, şu nazar-ı dikkati celbeder ki memleketimiz birçok Avrupa memleketlerinden daha pahalıdır. Buna da bir takım hususi amiller sebep olmaktadır. Bu amiller de başlıca şunlardır:

1. Havâic-i zaruriyye *(zorunlu gereksinimler)* eşyasından mühim bir kısmının memleket dahilinde kâfi miktarda veya hiç istihsal olunamaması.
2. Paramızın kıymetinin istikrar kesbedememesi.
3. Bazı havâic-i zaruriyye eşyasının inhisar *(tekel)* altına alınması.
4. Kara ve deniz nakliye vasıtalarının nedreti *(az bulunması)*.
5. Tahmil ve tahliye, gümrük ambarları ve antrepolar muamelâtında selâmet bulunmaması yüzünden sigorta şirketlerinin ithalât eşyası üzerinde fahiş sigorta ücretleri istemeleri ve aynî muamelelerde batâet *(ağır davranma)* sebebiyle malların ithalat tacirlerine pahalıya mal olması.
6. Sâyin kıymet-i hakikiyesinin dûn *(aşağı)* olması sebebiyle ücretin de dûn olması.
7. Ferdin, cemiyetin ve belediyelerin yapması lâzım gelen birçok işlerin hükümete yükletilmesi dolayısıyla vergilerin artması.
8. Memleketin tabiî servetlerinin lâyikiyle inkişaf ettirilememesi.

İşte bu hususi sebepler dolayısıyladır ki memleketimizdeki hayat sair memleketlerdekine nisbeten daha pahalıdır. İktisat Meclis-i Âlî'miz de bu amilleri tetkik etmek ve izalesi *(giderilmesi)* çarelerini aramakla meşguldür.

İstanbul'da hayat ne kadar pahalılaşmıştır? Derc ettiğimiz grafik şehrimizdeki hayat pahalılığı derecesini göstermektedir. İstanbul gibi bir şehirde yaşayan bir insanın ihtiyacatı grafikte görüldüğü üzere, şöyle tasnif olunabilir:

1. Mevad-ı gıdaiyye *(gıda maddeleri)*
2. Melbusat
3. Mesken
4. Mahrukat *(yakacak)*
5. Vesait-i nakliyye
6. Mükeyyifat

Umumî bir vasatî itibariyle mevad-ı gıdaiyye yüzde 1600, yani 16 misli, melbusat yüzde 1300- 13 misli, mesken yüzde 1000, on misli, mahrukat yüzde 1800 yani 18 misli, vesait-i nakliyye yüzde 600 yani altı misli, mükeyyifat yüzde 400 yani dört misli pahalılanmıştır. Pahalılık derecesi şu sırayı takip etmektedir: Mükeyyifat, mahrukat, mevad-ı gıdaiyye, melbusat, mesken, vesait-i nakliyye. en pahalı olan mükeyyifat ve en ucuz olan da vesait-i nakliyyedir; mütebakisi ise aşağı yukarı mütevâzin *(birbirine uygun)* bir nisbet ve muvazene arz etmektedir.

Vesait-i nakliyyenin nisbeten az pahalılaşmasının sebepleri, bu vesaitin bollanması, ücretlerin hükümetin doğrudan doğruya kontrolü altında bulunması, işsizlik dolayısıyla işçilerin az ücretle çalışması ve vesait-i nakliyyeden istifade eden ahalinin çoğalmasıdır.

İşte bu sebepler dolayısıyladır ki hayat Harb'den evvelkine nisbetle vasati 16 misli artmıştır. Hayatın bu pahalılığının umumî oluşuna göre tekrar eski bolluğun avdetini beklemek mümkün değildir. Hayat günden güne pahalılaşacak, ihtiyaç ve sâyin kıymeti nisbetinde pahalılık da artacaktır. ■

Sesimiz "tok" çıkmalı

Türkiye solu "beyaz bir kâğıt" değil, oldukça dolu bir düzeydir. "Aklına gelen" her şeyi bu kâğıda yazmak isteyenler, onda yazılı olanların çoğunu silmek durumunda kalabilirler.

"Yeni" olan her şey kendini, dayandığı gerekçeyi de açıklamaya mecbur hisseder. TİP ve TKP adına yapılan ortak açıklamada "Sosyalist Parti"nin "kuruluşu olumlu bir gelişme olarak" niteleniyor, bu "yeni" hatta "yepyeni" yaklaşımın gerekçesi olarak da şunlar söyleniyor: "Sol içi yeni bir politik kültürün oluşması herhangi bir politik çizginin dışlanmasıyla bağdaşmaz. Herhangi bir sol partinin politik düşünce ve güncel politikasının, programının değerlendirilme biçimi de bu anlamda yeni bir sol politik kültürün oluşmasına katkıda bulunduğu ölçüde olumlu bir politik anlam kazanır. (Söz, 4 Şubat 1988)

Bilindiği gibi, "Sosyalist Parti" Doğu Perinçek ekibince kuruldu. Bu parti ortodoks Maocu ideolojinin devamı olduğunu hiçbir zaman saklamadı. Bu nedenle solun tamamı tarafından tecrit edildi. Bu partinin kuruluşundan uzak duranlar "gerekçelerini" açıklayıp sol kamuoyunu ikna etmekte zorluk çekmediler. Kiminin böyle bir gerekçe açıklamaya ihtiyacı bile yoktu; kiminin ilkesel nedenleri vardı; ahlâki gerekçeler gösterenler de oldu. Türkiye solunun tamamı tarafından yalnız bırakılmış bir ekibin partileşmesi "yeni bir sol politik kültür" yaratılması adına "olumlu bir gelişme" olarak açıklanınca, solun tamamının yabancı olduğu bu "yeni politik kültür" ister istemez ilgi uyandıracaktır, kuşku da...

"Yeni politik kültür" kavramı, "Yeni Düşünce Tarzı" denilen ve esas itibarıyla insanlığın tamamını ilgilendiren sorunlara ortak bir yaklaşım bulmayı amaçlayan genel bir perspektiften doğmaktadır. Dünya solunun ve her ülkede solun, barış, demokrasi, sosyal gelişme, insani kültür vb. gibi, ortak yaklaşım açısı bulabileceği sorunlar mevcuttur ve bunun için, "üsluptan ibaret olmayan" çabalara ihtiyaç vardır ve elbette burada işçi sınıfı devrimcilerine düşen görevler de bulunmaktadır.

Kavramın hiçbir "kusuru" yoktur da, "bize benzemesi" ihtimali mevcuttur. Henüz yeterince belirlenmemiş bir kavram olmakla zaten "üretken fikri gayretleri" gerektirmektedir. Hazır ve her derde deva bir reçete olmadığından ötürü de, "yeni politik kültür" kavramını, her somut durum ve her farklı ilişki için zenginleştirme zorunluluğu vardır. Böyle bir politik kültürün oluşması, elbet en başta Marksizm'in yaratıcı çabalarıyla, ama bu arada kuşkusuz sol güçlerin de Marksizm'e karşı tutumlarındaki olumlu değişimlerle mümkün olacaktır.

Halbuki, solun tecrit ettiği bir gurubun "legal partileşmesinin" olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmesi, "yeni bir sol politik kültürün" oluşmasına katkı sağlamak yerine, olsa olsa bu kültürün oluşmasını engelemeye matuf bir yaklaşım tarzı olabilir. Çünkü burada, tam da işte "Yeni Düşünce Tarzı"nı doğrulayan bir ortak sol tutum ortaya çıkmıştır. Solun bu tutumuna kaynaklık eden şey, onun geçmişteki mücadelesinin oluşturduğu ortak değerlerden başkası değildir. "Yeni bir sol politik kültür", elbette bu ve benzeri ortak bakış açılarının çoğalması ve çoğaltılmasıyla oluşacaktır. Perinçek ve ekibinin dışlanması, solun gereksiz bir önyargısından değil kendi kişiliğine sahip çıkmasındandır.

TİP ve TKP tarafından yapılan değerlendirme solun bu ortak yaklaşımını olumsuzlamaktadır. Bunun, "yeni bir sol politik kültür"e olan ihtiyacın belirtilmesine sebep teşkil eden durumu yeterince anlamamış olmaktan ileri geldiği söylenebilir. Bu yaklaşım tarzı, sınıfsal kavramlarla ifade edilemeyen ve edilmesine gerek de olmayan "global sorunlar" alanıyla sınırlı bir olguyu, sınıfsallıkla belirlenen ideoloji alanına taşımaktadır. Bunun Marksizm adına yapılması, yapılsa bile argümanlarını Marksizm'de bulması mümkün değildir.

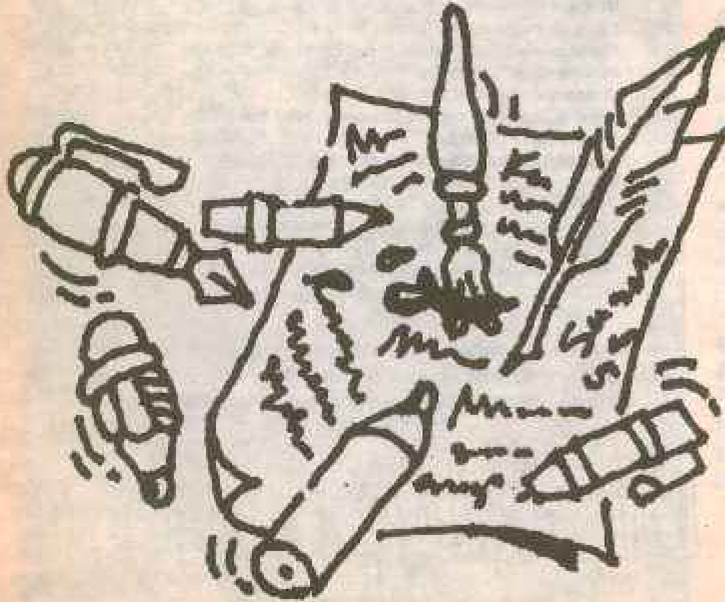
"Yeni bir sol politik kültüre" belki de en çok ihtiyacı olan, Türkiye soludur. Bu nedenle, önemli bir sorunu "bir üslup sorunuymuş gibi" ele almaktan kaçınmak gerekir. "Üslup sorunu" ise bu, "yeni bir sol politik kültür"(!) içinde kendi gerçek kimliğini gizlemeye çalışan, ama ideolojik konumunu da yeri geldikçe ifade etmekten kaçınmayan Perinçek ekibi zaten bunu yapmaktadır. Hiçbir yeni düşünce üretmeden, sadece eşyanın adını değiştirmekle "yeni" olunmaz. Bir ve aynı olguya, "olumsuz" yanından değil de "olumlu" yanından bakarak farklı bir sonuca varılamaz.

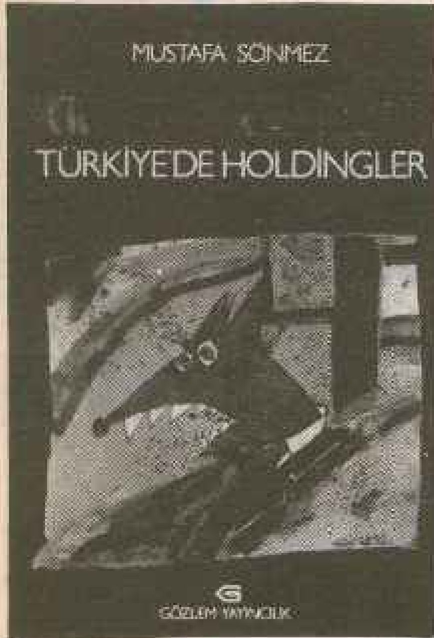
"Yeni Düşünce Tarzı" ve "yeni bir sol politik kültür", yaratacağı tek yanlı bir etkiyle kendini gerçekleştireceği varsayılan amaç değil, kapsamı içine giren herkesin tutumuna bağlı olarak geçerlik kazanma şansı olan bir yaklaşım açısıdır. Marksizm'in buradaki rolü "başka bir perspektife" yönelmek değildir: kendi perspektifini "durulaştırmasıdır"; çünkü esasen Marksizm tarafından tarif edilen tarihsel gelişme perspektifi, değil sadece solun, bütün insanlığın hem ideal hem de zorunlu olan perspektifidir. "Sol" ve "yeni politik kültür", Marksizm'den kendi özünü açığa vurmasını, öteki sol güçlerden de bunun farkına varmalarını beklemektedir. Tarihin işçi sınıfına "misyon" olarak yüklediği ve onun da bugün insanlığa "dayattığı" evrensel çözüm karşısında gerilimli durmak-başka çaresi bulunmadığı için-tekelci sermaye güçlerinin hakkıdır; ama onun dışında her kim bu çözüme karşıt konumdaysa, gereksiz ve kendi çıkarına olmayan bir gerilim yaratmaktadır. "Yeni Düşünce Tarzı" bu gerilimi yumuşatma stratejisi; "yeni bir sol politik kültür" de, bu strateji içinde solun rolünün belirlenmesi olarak yorumlandığında sorunu, değer ve kavramlar kaosu yaratmadan ortaya koymak mümkün olacaktır.

"Yeni" olan her şey aynı zamanda "eski"dir de. "Yeni bir sol politik kültür", önerildiği platformda "yeşilinden sarısına" solun diğer bütün tonları tarafından ihtiyatlı bir kabul gördüyse, herkesin onda "yeni" olanı görmesinden ama, "eski" olanın yaşadığını da farketmesinden dir. Bu sol politik kültürün somutluk üzerinde anlaşmayla oluşabileceği unutulmamalıdır. Hoşgörü, yapıcı üslup, sabır, hümanizma, anlayış vb. gibi kategoriler ve kavramlar bu konudan dışlanmalıdırlar.

Türkiye solu "beyaz bir kağıt" değil, oldukça dolu bir düzeydir. Aceleyle ve "aklına gelen" her şeyi bu kağıda yazmak isteyenler, onda yazılı olanların "pek çoğunu" silmek durumunda kalabilirler.

Şüphesiz insanlık ve aynı anlamda olmak üzere işçi sınıfı ağır görevlerle yüz yüzedir. Herkes bir şeyler öneriyor bu sorunların çözümüne, ama sesi tok çıkan, somutu yaşayan sosyalizm olan Marksizm'den başkası değil. Türkiye'de ise bu ses, susturma, sulandırma, tahrif çabalarına karşı daha da tok yükselmelidir. ■

Mustafa Sönmez, KIRK HARAMİLER, Türkiye'de Holdingler, Gözlem Yayıncılık, İstanbul, Ekim 1987.

Mustafa Sönmez'i önce tekelci kapitalizmi teşrih masasına yatırdığı değerli kitabı için, sonra da kitapta hikayesi edilenleri en iyi anlatan başlığı, ''Kırk Haramiler''i bulduğu için kutlamak gerekiyor.

Sönmez önsözünde şöyle diyor:

''Kırk haramiler sadece masallarda mı kaldı? Hayır.

Kılık kıyafetleri, silahları, yöntemleri değişse de kırk haramiler bugün de var. Uzaklara bakmaya gerek yok: Kırk haramiler her kapitalist toplumda olduğu gibi Türkiye'de de var. Büyük holdingler diye adlandırılan sermaye grupları Türkiye'nin kırk haramileri...''

Kırk haramiler kitabının iki ayrımı var. Birinci ayrım, ''Çeşitli Boyutlarıyla Tekelci Sermayenin Yapısı'' adını taşıyor. Birinci ayrımın, birinci bölümünde kuşbakışıyla sayıları elli civarında olan sermaye grupları gözden ge çiriliyor. Bu grupların, sanayi, bankacılık, ihracat, inşaat, gemicilik, kara ulaşımı alanlarındaki egemenlikleri anlatılıyor. İkinci bölümde tekelciliğin boyutları irdeleniyor ve hangi sektörde hangi tekellerin bulunduğu araştırılıyor. Kitabın üçüncü bölümü Türkiye'nin sermaye gruplarının çok uluslu tekellerle nasıl içiçe girdiğini gösteriyor. Dördüncü bölümde holdinglerin yurt dışı şirketleri anlatılıyor. Kitabın en önemli bölümlerinden biri olan beşinci bölüm ise holdinglere yapılan devlet desteğini gözler önüne seriyor. Sönmez bu bölümün başlangıç satırlarında şunları yazmış:

''Her geçen gün daha da devleşen holdinglerin 'dün'ü ve 'bugün'ünde devletin şemsiyesi, koruyuculuğu, desteği var. 'Yarın' da böyle olacak. Kapitalizmin doğası bu. Çünkü kapitalist devletin asıl işlevi emeğin sermayece sömürüldüğü düzenin yeniden üretim koşullarını sağlamak, sermaye birikiminin sürmesinin koşullarını yerine getirmek.''

Satırlar ilerledikçe devletin ilk birikimlerini sağlamada, ucuz girdi üretmede sermaye gruplarına nasıl destek olduğunu öğreniyoruz. Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin ortaklığıyla, devlet harcamalarıyla sermayeye olanak yaratmak, TC devletinin asli görevlerinden biri olmuş,hep. Ve nihayet 12 Eylül sonrasının gözde yatırım alanı olan savaş sanayiinin holdinglere nasıl tatlı kârlar sağladığını görüyoruz.

Sönmez'in kitabının ikinci ayrımı ''Kırk Haramiler''in portrelerine ayrılmış.

Türkiye kapitalizmini yakından tanımak için yapılması gerekenlerden biri de bu kitabı okumak.■

Prof. Dr. Korkut Boratav TÜRKİYE İKTİSAT TARİHİ 1908-1985 Gerçek Yayınları, 1988, 158 sayfa

Korkut Boratav, 1908-1985 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik yapılanmasını ve bu yapılanmaya etki eden faktörleri 8 döneme ayırarak incelemiş. Dönemleri belirlerken kesin farklılaşmalar ve temel değişmeler olmamakla birlikte döneme damgasını vuran önemli ekonomik değişimleri göz önüne almış.

Birinci bölüme o dönemin sanayi tesisleri sayılabilecek fabrikaların dökümünü yaparak başlamış. Buradan yola çıkarak Osmanlı Devleti'nin yarı sömürge yapısı ve bunun yarattığı derin bağımlılık, bunun bazı yasal düzenlemelerle aşılmaya çalışılması ancak hem bunların derine nüfuz etmiş olması hem de dönemin tümünün kesintisiz bir dizi isyan ve savaşlarla dolu olması oluşturulmaya çalışılan ulusal nitelikli bir kapitalizmi imkansız kıldığı anlatılıyor.

Siyasal bir devrim olarak değerlendirdiği 1923 yılıyla başlayan ikinci dönemin, bir önceki dönemle bir süreklilik içerdiğini belirten Boratav, devlet desteğiyle yerli sermayedarların güçlendirilme çalışmalarını, bu döneme damgasını vuran kurumları (İzmir İktisat Kongresi, İş Bankası, aşar vergisinin kaldırılması, Lozan Antlaşması) ve bunların etkilerini inceleyerek dönemi, ''açık ekonomi koşullarında yeniden inşa'' diye tanımlıyor.

1930'la başlayan 3. dönemde korumacılığın ve devletçiliğin hakim olduğunu, 1929 bunalımını ve bunun dış ticaretimiz üzerindeki etkilerini açıklayan Boratav, 1940-45 savaş yıllarının ekonomik gelişmeleri kesintiye uğratmasını, bu dönemde yapılan çeşitli düzenlemelerin (Varlık ve Toprak Mahsulleri Vergilerinin çıkarılması) boşluğu kapatma çalışmalarının sonucu olduğunu anlatıyor.

Savaş döneminde palazlanan ticaret burjuvazisinin ekonomik yapıdaki etkileri ve uluslararası kapitalizmin savaş sonrası kurulan üst organlarına üye olunması incelenen 5. dönemin ana özellikleri. Bunu takip eden 6. dönem devlet sektörünün özel sektöre destek niteliğinin ön plana çıkarıldığı bir dönem olmuştur.

1962 yılıyla başlayan dönemin en belirgin özelliği, ekonomi politikasının planlama tabanına oturtulması ve 5 yıllık planlarla ekonominin devletçi bir yapıya sokulması. Bölümde popülist bölüşüm politikalarının işçiler, köylüler ve sermaye sahipleri üzerindeki etkileri inceleniyor. 1977-79 arasında dış ticaret göstergelerinin şiddetle bozulması, IMF'nin Türkiye ekonomisine müdahaleleri inceleniyor.

Son olarak 1980-85 döneminde, dönemi hazırlayan, 24 Ocak kararlarının alındığı ve uygulandığı koşullar çeşitli yönleriyle inceleniyor.

Her bölümde ekonomik büyüme, sanayileşme ve dış ticaret göstergelerinin değerlendirilmesi, sektörlerin birbirlerine göre durumu ve önceki dönemlerle oranlanması, bölüşüm ve gelir dağılımı değişmelerinin incelenerek yorumlanması, kitabı, her yönden yararlanılacak bir el kitabı haline getiriyor.■

VER PA
VERSO PAZARLAMA

V YAYINLARI
TEORİ YAYINLARI
KUZEY YAYINLARI
BİREY VE TOPLUM YAYINLARI'nın

BÜTÜN KİTAPLARI

VERSO PAZARLAMA
KONUR SOKAK 13/7 KIZILAY-ANKARA
125 68 95 - 118 56 74

DEMOKRASİ İÇİN DAYANIŞMA ÇAĞRISI

Biz aşağıda imzaları bulunan yurttaşlar, yurdumuzu uygar dünya önünde küçültücü ve çağın gerisine düşürücü insanlık dışı işlemlerin uygulanması dolayısıyla, devletin sorumlu ve yetkili kişilerini uyarmayı kaçınılmaz bir yurttaşlık ve yurtseverlik görevi saymaktayız.

Ötedenberi ülkemizde varolan işkence, özellikle 12 Eylül 1980'den sonra kurumlaştırılmış ve bu yüz kızartıcı kurum günümüze dek de sistemli bir biçimde şiddeti arttırılarak sürdürülmüştür. İşkence ile yapılan sorgulamalara dayanılarak, suçsuz insanların yargılanmalarının ve mahkum edilmelerinin örnekleri pek çoktur. Böyle mahkumluklar adli hata değil, işkenceciler yüzünden işlenmiş birer adli cinayettir. Bugün işkence görenlerin fizik ve psikolojik tedavileri için Kopenhag'da kurulmuş olan hastanede (rehabilitasyon merkezinde) tedavi görmekte olanların pek çoğu Türklerdir.

Başbakan Turgut Özal, Büyük Millet Meclisi kürsüsünden "her türlü işkencenin karşısındayız" derken ve kendi iktidarları döneminde işkence yapılmamış olduğunu söylerken, bu sözleri dinleyenler arasında gerek muhalefet partilerinden ve gerek kendi iktidar partisinden milletvekilleri bile seçimlerden önce işkence görmüş olduklarını bildirmektedirler. Bugün Türkiye'de ayrıcalıklıların konutları dışında nerdeyse her evden bir yurttaş işkenceden geçirilmiştir.

İşkencenin basına yansıyan yeni kurbanları TKP ve TİP genel sekreterleri Haydar Kutlu ile Nihat Sargın olmuştur. Bunlara yapılan işkence herkesin ve gazetecilerin önünde, gözleri bağlanarak polis arabalarına bindirilmeleriyle başlamıştır. Her ikisi de ağır işkence altında sorgulandıklarını basına ve kamuya duyurmuşlar ve avukatları da yapılan işkence nedeniyle gerekli yerlere başvurmuşlardır.

İşkence, salt Haydar Kutlu ve Nihat Sargın'a yapılmış olduğu için değil, hangi dünya görüşünden olursak olalım bir yurttaş olarak hepimizi ilgilendirmektedir.

Kendi istekleriyle yurtlarına dönmüş iki insana yapıldığı anlaşılan işkencenin ana amacının, Türk halkına siyasal özgürlükleri ve örgütlenmeyi yasaklayıcı TCK 140-141-142 ve 163. maddelerinin kaldırılması isteklerini sindirme çabasından kaynaklandığı apaçık ortadadır.

Bütün bu nedenlerle, biz aşağıda imzaları bulunan yurttaşlar;

1- Ülkemizde insanlık dışı bütün uygulamalara en küçük bir kuşku bırakılmadan son verilmesini,

2- Anayasa ve bütün yasalardaki (TCK 140-141-142-163 maddeleri gibi) antidemokratik, insan haklarını ve özgürlüklerini kısıtlayıcı maddelerin kaldırılmasını,

3- İnsan haklarına aykırılığın son örneği, sözü edilen TKP genel sekreteri Haydar Kutlu ve TİP genel sekreteri Nihat Sargın'a yapılan işkence olgusunun inandırıcı biçimde üstüne gidilmesini, işkencecilerin işkence edilmeden bulunarak yargılanmalarını istiyoruz.

Bu konularda ortak çaba göstermek ve tam demokratik Türkiye'yi yaratmak için sosyo-politik bütün kurum ve kuruluşları ve demokrat bütün yurttaşlarımızı dayanışmaya çağırıyoruz.

Aziz Nesin	Demirtaş Ceyhun	Vedat Türkali
A. Nesin	Ceyhun	Vedat Türkali